ELEMENTE

DE LIMB'A

ROMANA

DUPA

DIALECTE SI MONUMENTE VECHI

DE

TIM. CIPARIU

CANONICU GR. CATOLICU ETC.

www.dacoromanica.ro

SE VENDE LA AUTORULU

CU 1 Fl. C. M.

TOTU ACOLO.

SCIENTI'A S. SCRIPTURE

DE ACEL ASI 8. 1854, 1. Fl. 0 Xr. M

---

www.dacoromanica.ro

ELEMENTE
DE LIMB'A ROMANA.

www.dacoromanica.ro

ELEMENTE

DE LIMB'A

ROMANA

DUPA

DIALECTE SI MONUMENTE VECHI

DE

TIM. CIPARIU

CANONICU GR. CATOLICU ETC.

BLASIU

OU TIPARIULU SEM. DIECESANU

MDCCCLIV.

www.dacoromanica.ro

Ilie Constantinescu
profesor

1931, Sept. 20.
Bucureşti

www.dacoromanica.ro

Gramatec'a presente s'a scrisu de in puntu devedere istoricu. Limb'a unui poporu fiendu si ea fapta istorica si pre in urmare adeveru istoricu, de aci numai incape la indoiela cà si in gramateca sunt de a se face cercetari seriose cusci-entiose, si gramatec'a limbei are a se fundá pre basi istorice.

Nesulu istoricu intre limb'a romanesca si intre cea vechia latina in preuna cu dialectele romane mai noue, de multu e recunoscutu intre romani, si in Europ'a invetiata astadi nu se mai trage la indoiela de catu pre in nesciutori au malevoli, cari inca s'au impucinatu.

Mai pucina luare a mente trase asupr'asi starea limbei istorica pre cumu se afla de una parte in monumentele vechi rom., er' de alta in dialectele provinciali, de intre care mai principali sunt alu Daciei vechi si alu celei noue. Dialectulu Istrianu, care nu ne a fostu destulu cunoscutu, inca se pare numai unu ramu alu dialectului de dein colo.

Pre aceste basi istorice, er' nu pre forme imaginarie, au pre vre unu singuru dialectu mai speciale, avù de cugetu autoriulu a fundá acesta gramateca de limb'a rom. De unde departandu de una parte totu elementulu ne indoitu ne-romanu, de alt'a tota cojectur'a mai audaciosa intru defigerea formeloru si propunerea esempleloru, de senesi s'a restrinsu numai la ce intru adeveru se afla seau sea aflatu candu-va in limb'a rom.

www.dacoromanica.ro

Celea de in partea dialecteloru nu aveau opu de mai multa demustrare. Ele sunt vie si fiacare se pote covinge de adeverulu celoru citate de intru insele.

Celea de in monumentele vechi aveau opu de citatiuni mai diplomatice, inse multîmea materialelui si strimtori'a paginelor nu lasara locu acestui luxu diplomaticu. Si de al'mentrea cele citate in „ Principia de limba“ publicate in Organu 1847-8 de asta data voru poté implení loculu. Er' Dictionariulu promisu publicului va cuprende totu catu va fí cu potentia autoriului de in partea etimologiei si a limbei.

Partea sintactiva s'a atinsu numai in elementele ei; intru totu intensulu ei nu potea luá locu intru unu opu asia restrinsu si numai elementariu. Intru una editiune mai intensa a acestei Gramatece, de va esî candu-va, tote partile ei se voru lucrá in proportiunea ceruta.

In urma autoriulu si-retiene dereptulu de a si lucrá si publicá acestu opu dupa cerentiele tempului, dupa metodu scolasticu seau intru alte limbe. Si pana atunci Invetiatorii cu discretiune se voru poté folosí cu acesta editiune, alegundu dupa captulu si progresulu teneriloru materi'a depusa in paragrafi si note.

Dorirea mai sincera a autoriului este, cá publicului rom. se nu se afle insielatu intru asteptareai moderata. Celu pucinu autoriulu s'a nevolîtu a face totu catu ia fostu pre in potentia.

www.dacoromanica.ro

Cospectulu Cartei.

Preliminarie.
Partea I. Fonetica. Grafica.
A. Fonologi'a.
a) Sunete elem. 1. Vocali 2., primitive 3—7, derivate 8—11, diumetatîte 12, 13. Cosunatorie 14, vertose 15—20, moliose 21—25, siueratorie si cumnate 26—32.
b) Causele scaimbarei 33, eufonice 34, analogice 35, tonice 36.
B. Ortografi'a.
a) Literele respundietorie 37. Sistem'a ortografica 38.
b) Regule generarie 39, speciali pentru vocali 40, 41, cosunatorie 42, 43.
c) Semne 44, pronunciarea 45.
Partea II. Formativa. Costructiva.
A. Formatiunea. Cuvente elem. 46.
a) Formali: formele 47.
1) Declinatiunea 48, generica: articulata 49, I. II. III. 50—52. Specifica: a numeloru 53—56, pronumeloru 57—58, participia-loru 59.
2) Cojugatiunea 60, generica: primitiva 61—65, I. II. III. IV. 65—70, ausiliaria 71. Specifica 72—77.
3) Derivatiunea 78—85.
b) Costatorie: Adverbia 86, prepusetiuni 87, cojuntiuni 88, intreiectiuni 89.
B. Costructiunea.
a) Cuventarea 90.
b) Compusetiunea 91. Concordatiunea 92. Regimea 93—95.

www.dacoromanica.ro

Abreviature.

A. acusativu.
D. dativu.
G. genetivu.
V. vocativu.
Pl. plurale.
Sing. singulariu.
Coj. Cojugatiune.

acus. acusativu.
act. activu.
adv. adverbiu.
coj. cojunctivu.
dat. dativu.
f. fem. femeninu.
fr. francesce.
gen. genetivu.
gr. grecesce.
imperat. imperativu.
imperf. imperfectu.
indic. indicativu.
inf. infinitivu.
ital. italianesce.
isp. ispanesce.
lat. latinesce.
m. masc. masculinu.
n. neutru, nota.
nr. numerulu.
part. participiu.
pas. pasivu.
pers. persona.
pl. plur. plurale.
port. portugalice.
pr. pre cumu.
prep. prepusetiune.
pret. preteritu.
pres. presente.
prov. provinciale.
retor. retoromanice.
rom. romanesce.
sust. sustantivu.

www.dacoromanica.ro

Preliminarie.

Gramatec'a e scienti'a, pre in care invetiàmu a ne cunosce limb'a dupa natur'a si legile ei, a vorbí si a scrie bene si fora smentele.

Limb'a e un midi-locu, pre in care ne impartasîmu unulu altuia cugetele, cunoscentiele si volientiele nostre, aretandule pre in semne, care -su au sunete intielegutiose sau cuvente, au semne regulate precumu literele si totu ce se tiene de scrisoria.

Fia-care cuventu stà de intru unu sunetu au mai multe, care in scrisoria se numescu litere.

Literele latine seau romane, cu care scriemu romanesce, la latini sunt aceste douedieci si trei.

Aa, Bb, Cc, Dd, Ee, Ff, Gg, Hh, Ii, Kk, Ll, Mm, Nn, Oo, Pp, Qq, Rr, Ss, Tt, Vv, Xx, Yy, Zz. La care se mai adausera si aceste doue: Jj, Uu, formate dein Ii, Vv.

www.dacoromanica.ro

Nota.

1. Gramatec'a cuprende intru adeveru si Ortografi'a, inse acestea acumu se despartiescu, in câtu gramatec'a numai cu legile vorbirei, er' ortografi'a numai cu a le scrierei se cuprende.

2. Cuventele-su semnele cugeteloru cá si literele, inse mai de aprope literele presupunu cuventele, si sunt intru adeveru numai semnele semneloru.

3. Tractarea despre sunetele unei limbe in forma sistemateca se chiama Fonologia, er' acea despre litere acumu Ortografia. Fonologi'a infira si clasifica sunetele limbei, arata asemenarea au diferenti'a, influenti'a si relatiunea unor'a catra altele, de unde se ordiescu scaimbarile si stramutarile loru. Fora cunoscenti'a fonologiei nu este cu potentia nece una Ortografia.

4. Literele latine, intru unele ne sunt prea multe, intru altele prea pucine. Prea multe ne sunt C, K, Q, trei in locu de un'a, inca si XY, pote cà si HZ. Prea pucine, in catu cele alalte nu-su de ajunsn spre a semná tote sunetele elementarie dein limb'a romanesca unulu câte unulu. De unde nevolîti suntemu a aplecá unele litere la câte doua au mai multe sunete, dupa regulele ce facu scienti'a Ortografiei.

www.dacoromanica.ro

PARTEA I.

Fonetica. Grafica.

A. Fonologia.

I. Sunete elementari.

Sunetele elementarie în limb'a romanesca sunt vocali si cosunatorie. Vocali se numescu cele ce de sene se potu dîce de in gura, precumu ѥ. Cosunatorie, care fora vocali nu se potu pronuciare, precumu В care nu se pote dîce fora ѥ au alta vocale.

Vocali in limb'a rom. cu totulu sunt noue, care in alfabetulu grecu-romanescu se semna cu ѧ, ѥ, і, о, ѹ; ѫ, ѭ; ѣ, ѡ. De in carele cele de antâiu siepte-su curate, er' cele de in urma doue mestecate: ѣ de in ѥѧ, si ѡ de in оа; — ѥ si і (si ѣ) sunt moli, ѫ si ѭ opusele loru impreuna cu cele alalte vertose; — er' і si ѹ au intregi au numai diumetatîte.

Cosunatorie in limb'a rom. cu totulu sunt doue-dieci, semnate dupa acel'asi alfabetu cu кп, дт, гк; сш, зж, цч; л м н р; в ф х. De in carele cele de antaiu siesa se numescu mute, cele urmatorie siepte siueratorie, cele mai incolo patru molioşe, si cele mai de in urma trei suflatorie.

www.dacoromanica.ro

Nota.

1. I si U (i, ѹ) diumetatîti tienu loculu intre vocali si cosunatorie.

2. Fia-care vocale e intrega si face una silaba; a fora de ı si ᴜ care sunt au intregi au diumetatîti. Una vocale intrega impreunata cu alt'a diumetatîta se chiama diftongu, precumu ai, au; impreunata cu doue diumetatîte se dîce triftongu pr. iau, iai, si facu numai câte una silaba. Doue vocali diumetatîte, de sene nu facu silaba, pr. înoriu, unde si ı si ᴜ se pronuncia diumetatîtu, si cuventulu intregu nu face de catu una silaba in pronuncia.

3. Cosunatoriele se impartu si intru alte clasi, si mai alesu in moli si vertose cá vocalile. Mai vertose de intre mute sunt cele de antâiu ʙ п, cele de antaiu cinci siueratorie с ш ʒ ж ц, dein cele moliose м р, si tote cele suflatorie; — mai moli sunt cele dein urma doue siueratorie џ ч. Cele vertose a nevolia suferu vocali moli, ci mai multu le intorcu in vertose, pre ɛ in ъ si pre i in ѫ, pr. пъръѹ, сѫнгѹр, рѫѹ, въдѹ in locu de peru, singuru, riu, vedu. Cele moli nu suferu pre ъ si ѫ, macar' nu avemu esemple; asia nece cele moliose, candu se molia in i pr. таɛ, тъіnд, віɛ, пiкɛ in locu de talia, taliandu, vinia, pieria.

II. Vocali.

Vocalile, au sunt de inceputu (primitive, originarie, fundamentarie), au de in scaimbare (derivate). De inceputu, cá in auru, argentu,

www.dacoromanica.ro

moriu, unde; de in scaimbare, cá in мᲂѧ, бᲂ-ꙁ in locu de мѣѧ, бѣꙁ, unde ѧ e scaimbatu de in ѣ care de inceputu e ѥ.

Vocalile ѧ, ѥ, і, ᲂ, ᲆ, sunt cea mai mare parte primitive seau de inceputu, er' ꙁ si ѫ, ѣ si ѡ numai derivate.

Causele scaimbarei sunt alte vocali, au cosunatorie, au accentulu etc.

Nota.

1. Vocalile primitive le cunoscemu de in radecin'a cuventeloru, carea mai curatu se afla sub accentu, si de in flesiunile loru. La indoiela ne ajuta etimologi'a limbei de in care se trage cuventulu. Asia in бꙁрбатᲆ, пꙁроᲆ, мᲆріторіᲆ, cum'ca vocalile de antaiu ꙁ si Ѣ sunt derivate dein ѧ, ѥ si ᲂ se cunosce de in radecin'a loru sub accentu: бáрбꙁ, мóртᲆ si de in flesiunea пꙁрᲆ pl. пєрі, er' in іпімꙁ, пꙁкатᲆ, гѫтᲆ dein limb'a latina, care si ea are anima, peccatum, guttur.

2. De in alaturarea cu limb'a latina clasica si anticaria de multe ori cunoscemu a se fi facutu in cuvente romanesci scaimbari de vocali si cosunatorie, care de aliurea nu le amu poté cunosce, pr. in cotu, socu, plopu lat. cubitus, sabucus, populus. Inse nu tota sbaimbarea e de in partea nostra. Asia noi amu scaimbatu пꙁшᲆнє, вєшмѫнтᲆ міѫлокᲆ etc. in locu de pastiune, vestimentu, midi-locu; ci in попорᲆ, ѫᲆдєкᲆ, кѡдꙁ etc. nu noi, ci clasicii au scaimbatu vocalile scriendu popUlus, judIco, cAVda in locu de ale vechiloru popŌlus, judEco a judex, cŌda.

www.dacoromanica.ro

3. Influenti'a, ce o are fia-care vocale au consunatori'a, au accentulu etc., se va apune la fia-care in loculu seu. Urme de scaimbari asemenea aloru nostre aflàmu si la latini, italiani etc., de si nu cu atât'asi cosecuentia.

4. Schem'a vocaliloru, cumu stau catra sene in limb'a rom., e acest'a;

ѣ A ѡ

E ѫ O

I ѫ U

In lini'a mai de asupra stau vocalile chiare si lunge, intre care A stà in midilocu cá primitiva, er' ѣ si ѡ de laturi cá derivate dein E si O si inaltiate spre A. In lini'a de desuptu stau vocalile originarie I si U de laturi cá opuse intre sene un'a mole alt'a vertosa, si diagonarie cu A. Intre aceste doue linie pre cea de midilocu stau derivatele de in AI-e, si de in AU-o. In lini'a de midi-locu perpendicularia stau A,ѫ,ѫ, dein care ѫ respunde lui E si O intre care stà, cá vocale vertosa avendu tenorea lui E si vertosiarea lui O; er' ѫ intre I si U dupa aceeasi valore; asia catu ѫ se pote numí E vertosu sau O molc, er' ѫ asemenea I vertosu sau U mole.

De unde corelatiunea loru e multipla: a) primitiva in liniele diagonarie, a, i, u; b) derivata intru asemenea ai-e, au-o; in trianghiurariele ca-ѣ, oa-ѡ; perpendiculari'a ѧ, ѫ, ѫ, etc.

De aci se precepe si trecerile sau scaimbarile loru intre sene descendiendu au inaltiandu-

www.dacoromanica.ro

se, pr. A in ѣоъ; E in ѣi, ъѫ; O in ѡѹ, ъѫ; IU in ѫ; Ѫ in iu.

Specialitatile se voru adauge la fia-care in particulariu.

III. Primitive: A, ѧ.

A primitivu se afla numai in doua casuri:

a) La inceputulu cuventeloru, cu accentu ori fora accentu, pr. in acu, anu, aru, auru, etc. inse nu totu de un'a. Particeua ѧ, cá articlu, prepusetiune au afisu, in ainte au dupa cuvente, remane nescaimbata, pr. in mente-a, a-casa, atuncia, ci cá relativu femeninu singulariu se muta in o, pr. o vediu;

b) Subtu accentu, la inceputu, midi-locu au capetulu cuventeloru, pr. in aurárin, argentárin, laudá; inse nece aici totu de un'a.

In casulu antâiu ѧ e defiptu; intru al' doile scaimbatoriu, asiá câtu ѧ scapatandu de suptu accentu se muta totu de un'a in ъ care e alternativulu lui ѧ, si erasi venindu subtu accentu se intorce dein ъ in ѧ, pr. лѧ́ѹдѹ, лъѹдѧ́тѹ, лъѹдѧторiѹ.

Inse candu dupa ѧ urmeza н sau м substitutu in loculu lui н, ѧ totu de un'a se muta in ѫ, pr. in angeru, ambi-e, mana, lana, cane, pane, mane, frangu, plangu, standu, laudandu, blandu, betranu, paganu, romanu, angustu, candu etc. Inca si candu н seau a peritu, pr. in грѫѹ lat. granum; sau s'a moliatu, pr. in лнтѫiѹ, кълкѫiѹ, мѫiѹ, in locu de лнтѫниѹ, кълкѫниѹ, мѫниѹ cumu scriu celi vechi, lat. antaneus, calcaneus, maneo. Singuru numele anu remasu nescaimbatu.

www.dacoromanica.ro

Nota.

1. A derivatu si spuriu se nasce:

a) de in ѣ pronunciatu ca а sau іа, pr. in мацъ, ваѯъ, варъ, фатъ; чаръ, царъ, фіаръ; шапте, шарпе, шадѣ; армінѫ, даторіѫ etc. in locu de мѣцъ, вѣѯъ, вѣръ, фѣтъ; чѣръ, цѣръ, фіѣръ; шѣпте, шѣрпе, шѣдѣ; армѣнѫ, дѣторіѫ; la cei preste Dunare chiaru si dumnizau in locu de domnedieu; inse in cele mai multe usulu nu e pretotendenea neregularin, de unde se aude саръ ші сѣръ etc.; primitivu inse este in арамѣ intru ambe locurile, macar' au latinii aeramen cu ae, fiendu aes totu u'na cu as de origine; prov. aram;

b) de in ѡ in cuventele афаръ lat. adforas, inse cei vechi si preste Dunare афѡръ; коластъ lat. colostra etc.

2. La inceputulu cuventeloru а se muta in ѧ urmandu н seau м, pre cumu antiu vediutu. Er' in ъ nece una data, huandu a fora: зла, зста in locu de єл'а, єст'а, care inse inca sunt numai idiotismi.

3. Subtu accentu а se muta in ъ:

a) in casulu al' doile al' numeloru terminate in ѣ, pr. кърці, пърці, рѫбътъці, кълі, вълі, сърі, стърі etc. care inse celi vechi le diceau cu а, pr. карці, парці, pentru i pre cumu si

b) in a dou'a pers. sing. a pres. indic., pr. in ѧмпърці, адъпі etc. inse nu intru tote, de unde тачі, фачі, баці etc. cu а; intru altele cu а si cu ъ pr. ѧмпарці si ѧмпърці; inse dupa a 2. pers. se inderepta si antai'a totu de un'a, pr. ѧмпърцѫ, адъпѫ; такѫ, факѫ, батѫ, ѧмпартѫ;

c) in pers. 1. pl. a pres. si a perf. ind. de

www.dacoromanica.ro

Conj. I. spre destinctiune de a imperf., pr. лъѫдѧ́мъ, лъѫдамъ;

d) in 3. pers. sing. a pret. ind. de Conj. I. spre destinctiune de la a imperf. pr. лъѫдѧ́, лъѫдá;

e) in pucine alte cuvente mai alesu vorbe cu accentulu in penult. pr. ѕтрѧ́кѫръ, ѧмпѧ́тѫръ, ѧнфѫшѫръ, lat. transcolo im-patulo, in-fasciolo. In мѫръ ę dubiu deca e dein ѧ lat. malum, au de in ѥ gr. *μῆλον* dor. *μᾶλον*, pl. мѣрѥ.

4. Une ori ѧ accentuatu se afla scaimbatu in ѣ

a) urmandu ѥ, pr. in фѣцѥ de la фацѫ cá фѣтѥ de la фатъ dupa legea asemenatiunei (XXXV); рѣпѥдѥ in locu de ráp e de la рѫпѥск lat. rapio; лѣпъдѫ in locu de лапъдѫ e vitiosu; лѣѕпѥдѥ pre atat'a se pote dîce derivatu de la *λας-πεδον*, catu si de la lapis-de: кіѣѥ in locu de кіаіѥ, lat. clavis-ye, ci grec. *κλείς*;

b) precedendu i, pr. in тъіѣ, тъіѣтъ, вестіѣрій, вііѣрій, кѫіѣрій in locu de taliá, taliátu, vestiáriu, viniáriu, cuniariu, cá si francii in volontaire si volontier etc.

5. Alte scaimbari de in ѧ ci mai pucine sunt:

a) in і in locu de ѫ, intre і si ѧ in gerundiale de Conj. I. pr. тъіѧдѫ, мѫіѧдѫ etc. in locu de taliandu, moliandu; si in unele pucine cuvente urmandu ѧ si ѥ seau і, pr. in іѧѥмъ, іѧѥлѫ, іѧтѥ, гіѧдѥ, in locu de ѧѥмъ cá la celi vechi, ѧѥлѫ, ѧѧтѥ, si гіѫѧдѥ, lat. anima, anellus, ante, glans-de dupa natur'a lui ѥ (IV, c); ci ѧѧтъіѫ кѫ ѫ; mai raru se aude сіѧцѥ, фрѧіѧцѥ, etc. in locu de сѫѧцѥ, фрѫѧцѥ. In скімѥѫ de in скѫімѥѫ in locu de скѫѧмѥіѫ ital. scambio, cá аіѥѫ-і-ъ in locu de ѧѥіѫ-і-ъ lat. habeo-ve at, ѫ s'a pretrecutu in і. In

www.dacoromanica.ro

locu de дiмiнѣцѫ de acumu, vechii cu ѫ: дeмѫнѣцѫ de la дe мѫне. De la пѫнтечe lat. pantex-ce se dîce спинтекѫ. Adjectivulu santu in casurile cu ѣ si i: синтѣ, синцi, slovenîtu: сфинтѣ, сфинцi;

b) in ѫ asemenea intre ѫ si н dupa celi vechi pr. лѫѫндѫ in locu de лѫжиндѫ; si in alte pucine, pr. in ѫнгiѫ in locu de кнгiѫ lat. angulus; ѫмѣлѫ in locu de кмѣлѫ cumu scriu toti celi vechi, inse кмѣлѫтецкѫ numai cu к; inca si алѫнѫ in locu de аланѫ lat. avelanus;

c) in ѡ mai raru, pr. in фѡмe lat. fames; о in locu de а relativu (mai susu); ѡрѣ in locu de ali latinescu in compusele ѡрѣ-кѫндѫ lat. aliquando etc. ci si latinii dîcu olim; ѡрѫ lat. ala in сѫѡрѫ subala; in оцетѫ, олтарiѫ lat. acetum, altare, e dupa serbia ci se dîce si алтарiѫ; pote asia e si in осiе lat. axis;

d) in ѫ pr. in мѫмѫ in locu de мамѫ, дескѫлцѫ in locu de descalciu lat. discalceo cá кнкалцѫ, ci si latinii au incutio, insulto in locu de quatio, salto.

IV. E, ѣ.

E e de aceeasi natura cu I, deci curatu se pronuncia numai a fora de inceputulu cuventeloru, er' la inceputu si dupa alta vocale cu I dimnetatîtu cá un diftongu iѣ, pr. iѣрi, iѣрамѫ in locu de eri eramu, cá si la italiani in ieri, la franci hier, lat. heri.

Asemenea se face si cu ѣ la inceputu, pronunciandu-se cá iа au iѣ pr. иѣстѣ, iѣпѣ, iѣпѫ, iѣрѣѫ in locu de este, epe, epa, erba; de aci si ierna cá iѣрнѫ.

www.dacoromanica.ro

E primitivu se scaimba:

a) in ѣ, sub accentu, urmandu ъ sau ѣ, pr. c e r u, чѣръ, чѣре; ѵѣнъ, пѣнъ lat. g e n a, p e n n a:

b) in ъ, dupa cosunatoriele vertose neurmandu ѣ sau і, pr. въдѫ, пърѫ, фътѫ, пъкатѫ in locu de v e d u, p e r u, f e t u, p e c ă t u; alt'mentea remane ѣ pr.. вѣзі, пѣрі, фѣці, фѣте; si dupa ѫ diumetatîtu in capetulu cuventeloru, pr. нѫѫ lat. n o v e m, n o b i s, n o v a e; вѫѫ lat. v o b i s, дѫѫ lat. d u a e;

c) in і, urmandu н si dupa acest'a ѣ au і, pr. вінѣ, дінте, пъріпте-ці, фіербінте; inse celi vechi cu ѣ: вене, дente, мente, кѫвente, мормente, пърente, фіербente, вене, мене etc. in locu de минте, кѫвінте, морміпте, вінѣ, мінѣ. Inca si in unele nume terminate in c n u si e n a cu е lungu la latini, pr. чінъ, веніпѫ, плінѫ-ъ etc. lat. c e n a, v e n e n u m, p l e n u s - a;

d) in ѧ, urmandu н si dupa acest'a vocale vertosa, pr. фѧнѫ, сѧнѫ, вѧнъ, вѧнатѫ, мѧнатѫ, вѧндѫ, авѧндѫ, вѧнтѫ, кѫвѧнтѫ, мормѧнтѫ etc. lat. f o e n u m, s i n u s in locu de s e n u s ital. s e n o fr. s c i n, v e n a, v e n a t u s, m e n a t u s, v e n d o, h a b e n d o ital. a v e n d o, v e n t u s, c o n v e n t u s ant. c o v e n t u s fr. c o u v e n t, m o n u m e n t u m; inca si cadiendu н, pr. in фрѧѫ lat. f r e n u m, seau molianduse cá in мѧіѫ in locu de мѧнѫ lat. m i n a r e, ital. m e n a r. fr, m e n e r. Mai pucine se afla cu ρ. pr. in вѧртосѫ, вѧртъте, ital. si fr. v e r t ù, v e r t u; cele mai multe cu ъ, pr. върѫ, пърѫ etc.

N o t a.

1. е derivatu se afla dein ъ:

www.dacoromanica.ro

a) precedendu i, pr. in фіе, віе, пѫіе, мѫіе, тѧ-ѥ, тѫіѥ, тѫіеторіѫ, ѧнгіецатѫ, кіемѫ-і кіемá etc. in locu de fia-filia, via-vinia nume si verbu, punia in locu de puna, mânia lat. maneat, tá-lia, talià, taliatóriu, ѧнгіѫцатѫ, кіѫмѫ-і кіѫма;

b) in 2. pers sing. a prés. indic., si 2. si 3. a conj. a verbeloru cu accentulu in antepenult. pr. áперѝ-ѥ, кѫмперѝ-ѥ, сѫперѝ-ѥ, ѧмкарецѝ-тѥ etc., inse intru asta parte si latinii-su nestatori scriendu acumu apparo, comparo, acumu impero, supero; si in unele de origine grecesca pr. ѕесѫрекѕ in locu de кѕсѫрекѕ, lat. basilica cu A cá si la ceĺi de preste Dunare; farmecu lat. pharmacum etc.

Inse primitivu, nu derivatu, este unde latinii au i scurtu scaimbatu dein E lungu, pr. jude, pl. judeci, júdecu lat. judex, judices, judiço; maiestru lat. magister ci celi vechi magester *) ital. maestro; selbátecu, negru, se, lat. silvaticus, niger, si, ital. selvatico, negro, se. etc.

2. Cu i diumetatîtu se pronuncia inca si dupa cosunatoriele vertose: к, п, м; в, ф, urmandu vocale vertosa, pentru cá se nu se mute in ѕ, pr. picptu, mieu, viersu, fieru, care alt'mentea aru fí пѕптѫ, мѕѫ cá мѕ in locu de мѥ, кѕрѫ, фѕрѫ, cá пѕкатѫ, мѕ, вѕрѫ, фѕтѫ.

3. Scaimbatu in ѣ se pronuncia si:

a) in adjectivele gentilicie si patronimice termi-

*) Quint. Inst. l. I, c. 2, 17: „Quid? non E quoque I loco fuit? ut Menerva et Magester et Diove et Veiove pro Diiovi et veiovi."

www.dacoromanica.ro

fiate in ѩанꙋ sau ѣнꙋ, pr. армѣнꙋ sau армеанꙋ, Grecianu, мꙋнтѣнꙋ etc. cu а mai multu in sing., cu ѣ in plur. Latinii inca pronunciau intru ambe formele: Armenus, Gallienus, Avienus si Avianus, Justinianus, inca si cu i Justinus, Maximianus si Maximinus, Grecinus; christianus si noi крестинꙋ;

b) in unele vorbe, pr. вѣꙋ, врѣ, cá iѣꙋ, iѣi, iѣ, si дѣ, стѣ seau дѣе, стѣе, врѣе cá вѣе, iѣе.

4. Ca ѕ se mai pronuncia:

a) si neprecedendu cosunatorie vertose, in pucine pr. in тѕчꙋне, тінѕрꙋ, дѕ, дѕꙋнѕѯі, дндѕмѧнѕ, дндѕрѕтꙋ etc. in locu de течꙋне, тінерꙋ, дѥ, дѥꙋнѕѯі, дндемѧнѕ, дндеретꙋ;

b) dupa р in silab'a antaia, pr. рѕꙋ - рѕі, трѕмꙋрꙋ, стрѕмꙋрꙋ, si prepusetiunea reseau res pr. рѕмѧіꙋ, рѕспꙋнѕꙋ, in locu de reu, rei, tremuru, stremuru, remaniu, respundiu;

c) dupa cosunatoriele suieratorie с, ш, ж, ц, inse nu pre totu loculu pr. сѕмнꙋ, шѕдꙋ, жѕꙋ, цѕсꙋ, inse celi vechi семнꙋ, шедꙋ, жеꙋ, цесꙋ.

5. Iѣ i se scaimba in unele pronume:

a) ме, те, се, це, adaugunduse particeu'a не, pr. мінѥ, тінѥ, цінѥ, чінѥ;

b) нѥ, вѕ, лѥ, adaugunduse pronumele сѥ, pr. ні-сѥ, ві-сѥ, лі-сѥ; inse celi vechi intru ambe casurile scriu cu ѥ: менѥ, тенѥ, сенѥ, ченѥ; нѣсѥ, вѕсѥ, лѣсѥ. Mai in colo:

c) ѥ in locu de ѥсте in і diumetatîtu adaugunduse cuventului precedente, pr. чеі вꙋнꙋ, нꙋі рѕꙋ in locu de це е, нуе. Nece se aude si нічѥ si нічі, ci celi vechi нечѥ. Celi de preste Dunare, si unii de deincoce scaimba si intru alte

www.dacoromanica.ro

cuvente, mai alesu pre ĭ scurtu: dicundu ѡмінĭ, ѡѡрічє, пѫрічє etc. ci atunci ѡ e eroniu.

6. Cele ce se termina la latini in e n a, la noi se pronuncia in trei forme:

a) cá ѣнъ, pr. цѣнъ, спрѧнчѣнъ, пѣнъ lat. g e n a, penna;

b) cá інъ, pr. чінъ, плінъ, арінъ lat. c e n'a, p l e n a, a r e n a;

c) cá ѧнъ, pr. вѧнъ, lat. v e n a; inse cele mai pucine sunt in ѣнъ si ѧнъ.

V. I, i.

I primitivu in limb'a rom. e numai au lungu intregu, au diumetatîtu tienendu lorulu celui scurtu, pr. in ѯікѫ, вінѫ, вені, лімпеде; f a c ĭ, l a u d i, s i e d i u, t i e n i u, m i s i c u etc.

I lungu e au:

a) de in natura, pr. in v i n u, v e c i n u, f a r i n a, g a l i n a, d i c u etc., unde unulu face catu doi scurti, au celu pucinu catu unulu intregu si altulu diumetatîtu; au:

b) de in pusetiune, si ast'a au pentru accentu numai, pr. a v e n ĭ, unde ĭ nu are valorea de doi i ci numai de unulu; au pentru silab'a inchisa pr. in l i m p e d e urmandu doua cosunatorie. De asta clase mai dein urma, cu tote cà dupa alaturarea cu limb'a latina se ar' paré cà se afla multu i, intru adeveru nu se afla de catu prea pucinu, celu mai multu fiendu derivatu de in ѥ cá si la latini.

I primitivu nu se scaimba intru alta vocale de catu in silab'a antaia a cuventeloru dupa ҁ,

www.dacoromanica.ro

pr. in ρѫ8 lat. rivus celi vechi ρiѫ, ρѫnz, ρѫmz, cтρѫнr8, inse si cтρiнr8 etc., lat. ripa et rupes, rima, stringo; si in л8нтρ lat. linter. etc. Er' prepusetiunea ѧн intru adeveru e dein en chiaru si la latini, precumu scriau celi vechi cá si grecii ἐν, ci in urma in cumu scriu si italianii, er' ispanii en si dupa acestia francii. — De I diumetatîtu mai diosu (XII), dein care s'a facutu si J.

Nota.

Derivatu se afla:

a) de in ѧ, cá ѫ, pr. in inimz, тzinд8 etc. (III, 5 a);

b) de in a, cá z sau ѕ in participiale: мѫнтzitoρiѫ, п8itoρiѫ, cкρiitoρiѫ, фiitoρiѫ etc.;

c) de in ѕ pr. ѕinѕ, чinz, minѕ, niсѕ, n8i etc. (IVc, 5);

d) de in 8, in pucine cuvente, pr. limbr'icu lat. lumbricus; к8minек8 seau mai bene к8menек8 cá celi vechi lat. communico, ci Oscii comenei in locu de communi (tab. Bant. l. 21), dela co-menus in loculu caruia vechii moenus, er' clasicii scrisera munus, retoromanii dicu cumin in locu de communis, si de aci cuminar communicare etc.; ѧnкiд8, ѧnriц8 in locu de ѧnкi8д8, ѧnri8ц8 (VII, c) ital. inchiudo etc.

VI. O, o.

O c de aceeasi natura cu u, precumu ѕ cu ı; deci curatu se pronuncia si elu numai a fora de inceputulu cuventeloru, er' la inceputuri cu u diumetatîtu de in ainte cá un diftongu uo, pr. om8,

www.dacoromanica.ro

оѫ cá uomu, uou, ital. uomu, uovo. Asemenea se face si cu ѡ la inceputuri pronuntianduse cá ua au ѫѡ, pr. ѡспѣ, ѡстѣ cá ѫаспѣ, ѫастѣ; numai catu, fiendu o mai raru in limb'a rom. cá ѣ, nu avemu esemple nece de cuvente cu alta vocale la midi-locu inainte de ѻ nece cu uѻ sau ѫѡ dupa cosunatorie cumu au italianii dîcundu: duolo, cuore in locu de dolo; corè; deci nece dicemu duói cá italianii ci doi; er' нѫорѫ se dîce cu ѹ intregu, cá la italiani nuvolo.

O primitivu se scaimba:

a) in ѡ, sub accentu urmandu ъ sau ѣ, pr. pomu пѡмъ, пѡмѣ; domnu дѡмнъ, дѡмнѣ etc., cá si ѣ in ѣ (IV a);

b) in ѫ, forte adesu, scapatandu de subtu accentu si mai alesu urmandu л, м, р, pr. de la óla, domnu, dormu: ѫлчѣ, дѫмѣнѣкъ, дѫмнѣжѣѫ, дѫмнѣкта, дѫрмімѫ etc.; inse si in altele, mai desu in vorbe, pr. de la коѣѫ, почѫ, рогѫ etc. кѫсѫтѫ, пѫтѫтѫ, рѫгá, рѫгъчѫнѣ inca si рѫгъ scurtatu de in рѫгаре; mai raru in nume, pr. in ѫшъ lat. ostium-a ital. uscio, фрѫмѫсѣцъ de la фрѫмóсѫ; рѫмѧнѫ lat. romanus; ѫчідѫ lat. occido, ital. uccidere etc. De ѹ inainte de н vedi mai diosu (VII).

Nota.

1. Derivatu inca se afla pucinu:

a) de in a, pr. in фѡмѣ, оцѣтѫ etc. (III,5 c);

b) de in au, pr. in coda, кѡѧъ, сокѫ lat. cauda inse si coda, caudex, sabucus, каѫтѫ se dice si коѣѫ;

c) de in u, pr. плѡіѣ lat. pluvia it. pioggia; коѣѫ lat. cubitus, isp. codo, fr. coude;

www.dacoromanica.ro

норѫ, норъ lat. nurus, it. nuora; тѡмнъ lat. autumnus, isp. otono, fr. automne; нотрицѫ lat. nutricius, мѡрі lat. muria etc. inse si latinii vechi multe de intru aste cu o, pr. popolus, notrix, perplovere. Fostu inca e in locu de fustu.— Primitivu nu derivatu e in вощрѫ lat. vester si mai vechiu voster cá ноштрѫ noster; ворѣъ lat. verbum-a, dupa analogi'a latina de-in verto-vorto etc.

Particeua o in multele sale semnari e de in mai multe derivata: de in a cá relativu fem. (III, 5 c), de in au lat. aut si habet, de in u in locu de una; originaria e numai in locu de ва lat. vult seau volt de la воіѫ. Жорѫ in locu de жѫрѫ lat. juro e numai idioticu.

2. O nescaimbatu in ѡ, unde se ar' cadé se se scaimbe, se aude numai in pucine pr. in verbulu копѣріѫ, ворѣъ, воіе, котѣ dela котѫ, норъ, соръ etc.; inse si кѡпѣріѫ, вѡіѣ pre alocuria.

3. O scaimbatu se mai afla:

a) in ъ inse pucinu, pr. in лъкѫіцъ, рътѫнѫ dela rota ci si italianii ritondo; in фъръ dela фаръ in locu de фѡръ (III 1 b); in пънъ seau пѧнъ lat. pone si paene; in дѫпъ e dubiu déca e de in de si po lat. post, it. dopo, au de-in дѫ-пре seau дѫ-пѣ cumu se pronuncia pre alocuria; in къторъ seau къть pote fí de in o au de in a, lat. contra, grec. κατὰ dupa origine totu un'a; se dîce si дѧ котрó in locu de дѧ къторѫ tienendu pre o; in кътѫ si тътѫ sunt impreunate quantum-tantum si quot-tot ale latiniloru, de una parte lapedandu pre ѫ, inse nu o ci ѫ pronunciandu cá si candu ѫ nu ar' fí lapedatu; in locu de totu inca se aude тътѫ.

2.

www.dacoromanica.ro

4. In U se scaimba si O derivatu de in au in unele cuvente, pr. ѯрѣкіе, кѯрекіѯ, ѯнкіѯ etc. in locu de орѣкіе, корекіѯ, онкіѯ de in auricla, cauliclus si coliclus, avunclus.

5. O in capetulu cuventeloru nu se afla, de catu:

a) in io lat. ego, grec. ἐγώ boeot. ἰώ, ital. io, isp. yo, de in care apoi eu, provinc. eu;

b) in co si lo, inse co inca numai in form'a scurtata ѧнкѡ in locu de incoce; er' lo in incólo au incoló;

c) in contrasele dein zѯ prea pucine, pr. in ѧнкотрó in locu de ѧкztрz-ѯ; фрате-то, домнѯ-со si alte asemenea compuse de in то si со in locu de тzѯ si сzѯ fora articlu; ѕо in locu de ѕіѯ seau dio.

VII. U, ѯ.

U e un'a de in cele mai multe vocali in limb'a rom. atâtu primitivu catu si derivatu, inca si la Romani caracteristica fiendu a limbei numite rustice in facia cu limb'a urbana, carea pronunciá o in locu de u dupa norm'a limbei grecesci *), de unde apoi si mai tare s'a impucinatu in unele limbe apusane romane italiana si ispana, cu tote cà si intru acestea au remasu cuvente cu u chiaru si in locu de o al' latiniloru, pr. in lungo,

*) Priscianu Inst. l. I. c. VI, 35: „Multa praeterea vetustissimi etiam in principalibus mutabant syllabis, gungrum pro gongrum, cunchin pro conchin, huminem pro hominem proferentes, funtes pro fontes, frundes pro frondes. Lucr.. . Quae tamen a junioribus repudiata sunt quasi rustico more dicta.

www.dacoromanica.ro

ubbliare, ubbidire, uccidere, uficio, uliva etc. in locu de longus, obliviare, obedire, occidere, officium, oliva ale latiniloru, de in carele si noi lungu, uitare cá si oblitare, ucidere.

Deci primitivu e de a se presupune in tote cuventele ce si in statulu radicale subtu accentu au ъ in locu de o al' latiniloru, pr. in кѫтє, кѫртє, ѫшz, мѫрѫ, ѫраре, фѫрмz etc. lat. cos-cote, cors-te ital. corte, ostium-a ital. uscio, morus, oro-are, forma; er' mai alesu cele cu н dupa sene, pr. munte, punte, frunte, фрѫнzz, тѫнzѫ, рzспѫнzѫ, аскѫнzѫ, пѫнѫ, bunu, sunetu, tunetu, lungu etc. de in care unele chiaru si clasicii latini le au scrisu cu un **). De ъ diumetatîtu mai diosu (XIII).

Derivatu e, candu in form'a primitiva subtu accentu are o, si numai in formele secundarie ъ, pr. in ѫлчка, пѫрчєа etc. de in шлz, поркѫ (VI, b).

Primitivulu se scaimba:

a) in z, in capetulu unoru cuvente spre mai mare soliditate, pr. мжнz de in мжнѫ, care inse in plur. se mai afla la celi vechi; in кz in locu de кѫ lat. quod in locu de quud seau quam, femeninu in locu de neutru, cá quia de in quis,

---

**) Ib. „ Lucretius in I. libro (v. 721) Angustoque fretu rapidum mare dissecat undis; pro freto. Idem in III. (v. 991) Atque animarum etiam quaecunque Acherunte profundo; pro Acheronte.“ Adauge l. I. v. 119. „ Detulit ex Helicone perenni frunde coronam“; v. 231. „ Unde mare, ingenu, funtes, aeternaque longe Flumina“. Cf. Charis. l.Ii. c. XXI, 104: „Frus hujus frundis“ etc. de in Enniu

www.dacoromanica.ro

quia (ant.) quid; in ѫѕ, сѕ e mestecatu ѣ cu ѵ dein ѳ, с si ѳ, с;

b) in ѫ, pr. in ѳѫнтѫнѫ in locu de funtana ital. fontana; сѫм si сѫнт lat. sum si sunt; ѧдѫнкѵ lat. aduncus-a; плѵмѫнѫ lat. pulmo-ne; ѧнсорѵ lat. uxoror; лѫнгѫ de se deriva dein lunga ital. lungo; se aude si in вѫлтѵрѵ in locu de vulturu ci mai raru, inca si вѫлтѡрѣ in locu vultoria cu u derivatu de in волѣѵ-ѧнволѣѵ lat. volvo; si in гѫтѵ lat. guttur;

c) in ı dupa altu ı, pr. in ѧнкіѧѵ, ѧнгіцѵ etc. (V, d);

Nota.

1. Derivatu se afla:

a) dein a, pr. ѧескѵлцѵ in locu de descalciu (III, 5 d);

b) dein ѣ, pr. in ѧнтѵнерекѵ lat. in-tenebricum; ѧѵпѫ si ѧѵпрѣ in locu de ѧепрѣ; in рѫнѧѵнеа sunt stramutate ѣ si ѵ in locu de рѵнѧенеа lat. hirundo-dine;

c) de in ѫ derivatu de in ѧ, pr. ѵнгіѵ, ѵмелѵ (III, 5b); si de in ѣ pr. ѵмплѵ, ѵнфлѵ, ѵнтрѵ, in locu de ѧмплѵ, ѧнфлѵ, ѧнтрѵ cumu scriu celi vechi lat. impleo, inflo, intro;

d) de in i, pr. in лѵнтрѣ lat. linter; кѵкѵтѫ lat. cicuta, ci in ѧстѵпѵ lat. astipo si obstipo e de in stupa la noi inca in стѵпѵшѵ; inse celu mai multu e,

e) de in o scapatatu de subtu accentu, pr. рѵгѫчѵнѣ etc. (VI, b).

2. Primitivu, nu derivatu, e in скаѵнѵ, macar' cà latinii dîcu scamnum inse cu м scaimbatu dein в, precumu se cunosce de in deminutivulu scab-ellum, cá si in Samnium in lo-

www.dacoromanica.ro

cu de Sabnium dein Sabinium *) pentru afinitatea intre в si м, de unde grecii scriu si *Σαυνῖται* in locu de Samnites. Despre afinitatea intre u, v, si в mai diosu (XIV).

3. De multe ori se lapeda, pr. in мрѣкнъ lat. muraena; ѫрлѫ; lat. ululo; спрѣ si спръ lat. super si supra; міерлъ lat. merula it. merla, in кѫскрѫ, кѫлкѫ lat. consocer, colloco s'a lapedatu scaimbatu dein o dela сокрѫ, локѫ. Mai dese sunt esemplele de lapedarei in cuventele terminate in кіѫ si кіѣ in locu de кіъ, pr. окіѫ, мѫскіѫ, трѫнкіѫ, векіѫ, ѫрѣкіѣ, пърѣкіѣ etc., lat. oculus, musculus, trunculus, vetulus, auricula, paricula, cá si la italiani occhio, vecchio, orecchia, parecchi; inse si latinii vechi diceau saeclum, periclum etc.

VIII. Derivate: ъ.

ъ e vocale caracteristica limbei romanesci, de si se afla si intru alte limbe, inse nece intru atat'a mesura in cele de vitia romana, nece asia sistemateca intru altele. Ea se pote dîce un а scurtu si degradatu in lini'a lui е cu care are multa asemenare a fora de molietia, de unde acest'a se si intorce in ъ dupa cosunatoriele vertose (IV b). Deci ъ e numai derivatu, si —

a) alternativulu lui а ca un а scurtu si mai de diosu, asia catu а avendu accentu remane а, er' unde sî-lu pierde trece in ъ, pr. лѣѫдъ, лъѫ-

*) T. Varro de LL. VII, 29: „Ab Sabinis orti Samnites".

www.dacoromanica.ro

ѧѧ (III b); a fora de casurile specificate: adeca la inceputulu cuventeloru, unde ѧ si fora accentu remane ѧ de nu urmeza ѫ sau ѡ (III a), si in unele casuri si persone (III, 3);

b) substitutulu lui ѣ dupa cosunatorie vertose, pr. вѣдѫ, вѣзѣ (VI b); numai mai a rare ori lui 0 si ѹ, pr. ρѣтѫндѫ, мѧнѣ (VI, 3. VII, a).

Nota.

1. In unele cuvente, pr. фацѣ, вiцѣ, фрѫнзѣ, lumina, lauda, spaima etc. pote fi cu indoiela, deca ѣ are originariu pre ѧ au pre ѣ, cu tote cà latinii le dîcu cu ѣ, pr. facie, vite, fronde, lumine, laude, ex-pavimen, cà si ei facu dein ѧ luminare, laudare, si italianii dîcu faccia, fronda si alte mai multe. Яρамѣ lat. aeramen, celi vechi scriu ѧρамѣ in singulariu.

2. Se scaimba dupa cele dise mai susu, —

a) in ѣ dupa i sub accentu au fora accentu, pr. тáiѣ, тѣiѣ in locu de тáiѣ, тѣiя́ dela тѣiаρѣ (IV 1);

b) in i, pr. in пѫiторiѫ (V, not. b); si —

c) in o dupa ѫ pr. лѫ́ in locu de лѫя́ la scrietorii baserecesci.

3) Se lapeda de multe ori in vorbire in aintea altui cuventu ce se incepe cu vocale vertosa, inse numai in prepusetiuni si nu totu de un'a, pr. дѫп'а мѣзѣ-зi, лѧнг'ѫнѫ помѫ; totu de un'a numai inainte de articlulu fem. pr. дѡмн'а in locu de дѡмнѣ-а, si dupa acesta norma in та, са in locu de тѣа, сѣа de la тѣѫ, сѣѫ care inca se contragu in то, со fora articlu pr. домнѫ-то, фрате-со.

www.dacoromanica.ro

IX. ѧ.

ѧ e alta vocale nu mai pucinu caracteristica in limb'a rom., si care érasi nece intru un dialectu romanu nu se afla asia desu si respicatu cá intru al' nostru. Ea stà in lini'a mai desuptu a vocaliloru cu ı si ᴜ impreuna, inse mai intunecata de catu acestea; si se pote dîce a fí un ъ scapatatu mai diosu in lini'a lui ı, cu care semena a fora de molietia, er' dupa vertosiare si oscuritate cu ᴜ. Deci si ъ seau ᴀ, si ѣ pierdiendusi molieti'a de in influenti'a unoru cosunatorie ce urmeza pr. ɴ si ᴍ, scápata in ѧ; pr. ʌѧɴъ, вѧɴъ, сѧɴꙋ in locu de ʌъɴъ, вѣɴъ, сѣɴꙋ; er' ѧ, і, ꙋ se scaimba intre sene pentru apropiarea genetica de una parte, si de alta pentru pusetiunea aceluiasi gradu pre care ele tote trele se afla, asia ѧ in і si ꙋ pr. тъіɴдꙋ, ꙋмѣлꙋ, ꙋмплꙋ in locu de тъіѧɴдꙋ, ѧмѣлꙋ, ѧмплꙋ, — і in ѧ si ꙋ pr. рѧꙋ, лꙋɴтрѣ in locu de ріꙋ, лінтрѣ, si ꙋ in ѧ si і pr. фѧɴтѧɴъ, ѧɴкідꙋ in locu de funtana, ѧɴкіꙋдꙋ.

Nota.

1. Vocalea ѧ se deriva,

a) de in a urmandu ɴ sau ᴍ, pr. ᴍѧɴъ, ѧмѣлꙋ (III);

b) de in ѣ urmandu acelesi cosunatorie, pr. вѧɴъ, вѧɴдꙋ (IV d);

c) de in ꙋ, mai raru, pr. фѧɴтѧɴъ (VII b).

2. Adese ori in usulu vulgariu se pune acesta vocale cá un fulcru in aintea unoru particele unisilabe terminate in і au ꙋ diumetatìtu, candu acestea nece cu cuventulu de in ainte nece cu ce-

www.dacoromanica.ro

lu urmatoriu nu se impreuna au nu se potu impreuná fora de a se pronunciá intregi, pr. ѧмĭ вінє, ѧĭ вінє in locu de мĭ вінє, є вінє; aste particele sunt, dativii pronuminali sing. мĭ, цĭ, шĭ, ĭ, relativulu sing. masc. лъ, si personele verbali ĭ, съ in locu de є, вєі, сѧм, сѧнт.

3. Se scaimba ѧ,

a) in і dupa altu і, pr. тѫіндъ in locu de тѫіѧндъ (V, a); seau urmandu є au і, pr. іпімѫ;

b) in ъ, dupa altu ъ, pr. лъъндъ in locu de лъѧндъ; si in vorbele disilabe de in ан si єн, pr. ъмєлъ, ъмплъ, ъмфлъ, ънтръ, inca si in adverbiulu compusu ѧн лѫънтръ in locu de ѧн лѫѧнтръ.

4. Vocalea asta derivata de in ан, in unele pucine cuvente pre alocuria se pronuncia cu un і scurtu dupa sene cá un diftongu ѧĭ. pr. кѧĭнє, пѧĭнє, мѧĭнє in locu de кѧнє, пѧнє, мѧнє; de unde apoi ѧ s'a si innecatu in і pr. in ѧєміннцѫ in locu de ѧємѧĭннцѫ, si de intru aceeasi causa potecà si in інємѫ, інелъ in locu de ѧĭнімѫ, ѧĭнелъ.

5. Pentru usulu anticu al' vocaliloru ѫ si ѧ in limb'a rom. se pare a demustrá nu numai aflarea loru in unele dialecte italice, ci si des'a scaimbare a lui а in е si і la latini; si mai alesu pentru ѧ variatiunea intre ѹ si і in superlativele latine terminate in u m u s si i m u s pr. m a x u m u s si m a x i m u s, intre е si ѹ in gerundiale celoru mai de in urma doue conjugatiuni, pr. f a c i e n d o si f a c i u n d o, g e r e n d o si g e r u n d o, dupa care si noi dîcemu къръндъ si кърѧндъ lat. c u r r e n d o, citò, si intru acelesi gerundia pronunciàmu cu ѧ cá cu una vocale midi-locía in-

www.dacoromanica.ro

tre ѥ si ѹ, si in urma pentru ѫ dein ѧ latinu e de insemnatu, cà cuventulu кѫнѥ seau кѫ̈нѥ se pronuncia intru un modru midi-locíu intru c a n e al' latiniloru si *κυνὶ* al' greciloru; er' пѫнѥ lat. p a n e, in dialectulu vechiu umbricu se pronunciá p o n e sau p u n e, pr. in tạb. Eugub. V. lin. 9: „h e r i p u n e h e r i v i n o", lat. v e l p a n e v e l v i n o, adeca вєрі пѫнѥ вєрі вінѳ; si lin 14: „f e r t u p u n e, v i n u f e r t u," lat. f e r t o p a n e m v i n u m f e r t o; si intru alte mai multe locuri.

X. ѣ.

ѣ e vocale derivata numai dein ѥ cu care alterneza, asia câtu ѣ se pote dìce un ѥ mai inaltu si mai lungu, er' ѥ altulu mai de diosu si mai scurtu. Deci ѣ genuinu se nasce numai sub doue conditiunî impreunate: un'a, cá ѥ se fia sub accentu, si alt'a cá in silab'a mai aprope urmatoria se se afle un ѧ degradatu in ѫ au altu ѥ; dein carele lipsindu au incetandu un'a, ѣ nu se face, au se reintorce in ѥ de origine, pr. de in лѣгѳ, лѣ̈і, a 3. pers. pres. ind. se face лѣгѫ, conjunct. лѣ̈ѱѥ, inse лєгѧ́, лєгѧ́мѳ, si numele sing. лѣ̈ѱѥ, in plur. se face лєѱі.

Nota.

Altu ѣ afora de aceste conditiuni e spuriu,—

a) ne urmandu ѫ sau ѥ, pr. Ѧрмѣнѳ-ні in locu de ѧрмєнѳ-ні cá грєкѳ-чі nu грѣкѳ-чі;

b) candu se contrage dein ѥа au diftongulu іа pr. мѣ, рѣ, стѣ, in locu de мєа, рєа, стєа;

c) in unele verbe unisilabe, pr. вѣ́ѳ, вѣ́ї, врѣ́ѳ, врѣ́ѣ, врѣ́, inse genuinu in нѣ contrasu dein нѣѥ lat. n i s - n i v e it. n e v e, вѣѥ lat. b i b i t,

www.dacoromanica.ro

it. b e v e; cu indoiela in дѣ, стѣ verbu in locu de дѣі, стѣі care se paru numai dupa analogi'a lui iѣі lat. l e v e t a fi formate.

2. Asta vocale a patîtu multe scaimbari in usulu vulgariu, dupa cumu e urmata au de ъ, au de ѣ;

a) urmandu ъ, astadi in prea pucine locuri se aude curatu, ci mai totu cá diftongulu ea seau ia, si ast'a dupa influenti'a lui а de si degradatu in ъ, dîcunduse: леагъ, креапъ, деревъ, in locu de лѣгъ, крѣпъ, дерѣвъ; inse celu pucinu in cartile baserecesci s'a tienutu derept'a scriere. De cì urmà, cà vocalea acesta, asia pronunciata, dupa cosunatoriele vertose se pronuncià cá а curatu, pr. мацъ, баръ, фатъ in locu de меацъ, беаръ, феатъ de in мѣцъ, бѣръ, фѣтъ (III, 1 a), fiendu cà, nepotendu stá ѣ dupa aste cosunatorie (IV b) ci mutanduse in ъ, care se lapeda inainte de а (VIII, 3), se lapedà si remase numai а, cá: м'ацъ, б'аръ, ф'атъ;

b) urmandu ѣ s'a coserbatu mai bene a fora de provinciele danubiane, unde intru acestu casu se pronuncia cá ѣ curatu, pr. леџе, крепе, фете in locu de лѣџе, крѣпе, фѣте, une ori cá ea seau ia, pr. шарпе, шапте, шаде, боіаџе in locu de шѣрпе, шѣпте, шѣде, боіѣџе etc.; amendoue forme vitiose, de intre care cea antaia se pare a fi de in influenti'a limbei grecesci au schiaesci in carele ѣ nu se afla.

XI. ѡ.

ѡ asemenea e derivatu numai de in о cu care alterneza cá ѣ cu ѣ, asia catu si ѡ se pote dîce una vocale mai inalta si mai lunga, er' o u-

www.dacoromanica.ro

n'a mai scurta si mai de diosu. Ea inca se nasce subtu acelesi conditiuni cá ѣ, adeca: cá o se fia subtu accentu, si in silab'a mai a prope urmatoria se se afle ъ sau ѣ; care lipsindu, au incetandu vreun'a, ѡ se reintorce au remane o pr. de in порть, порцi se face пѫрцъ, пѫрцѣ inse пѫрцѣ, пѫрцѣмѫ, пѫрцъторiѫ, si numele сѫрцѣ face in plur. сóрцi.

Nota.

Asta vocale se oserbeza rigorosu cu pucine esceptiuni:

a) in unele pucine cuvente, pr. кóперiѫ, вóѣ, etc. (VI 2);

b) pre unele locuri se pronuncia prea deschisu cá un diftongu оа sau ѫа, pr. мѫарѣ in locu de мѡрѣ; ce inse e mai raru.

XII. Diumetatîte: I.

I diumetatîtu dupa a sa natura si in pronuncia e totu un'a cu I intregu, numai catu se pronuncia asia de pucinu catu de sene nu face silaba si pre in ast'a se apropia de cosunatorie, si e asemenea cu ı al'latiniloru in diftongu, inse diferente intru aceea, cà in capetulu cuventeloru nu numai dupa vocali ci si dupa cosunatorie un'a sau doue, inca si cu cea alalta vocale diumetatîta se pote pronunciá fora de a face silaba; de aceea e si asia de a nevolia de pronunciatu pentru straini, inca si pentru romanii de in unele partí, carii multu seau mai pucinu o lapeda.

Loculu acestei vocali celu principale e capetulu cuventeloru, fia originaria au derivata, si au preceda vocale au cosunatoria un'a au doue, pr.

www.dacoromanica.ro

doi domni mari. Asia catu tote cuventele terminate intru un ı se pronuncia cu ı diumetatîtu cá in esemplele citate,— a fora de aceste casuri:

a) Candu in ainte de i finale stau doue cosunatorie impreunate, de in care cea mai de parte e muta sau ф, er' cea mai de aprope moliatiosa, pr. in ⱑспрі, сокрі, негрі, ⱑнтрі; ⱑмвлі, ⱑмплі, ⱑнфлі etc., carele se pronuncia cu ı iutregu si ca cuvente de doue silabe;

b) Candu la cuventele terminate in ı diumetatîtu se adauge un'a sau mai multe particele lipsite de accentu facundu in pronunciare numai un cuventu, pr. in domniloru de in domni cu ı diumetatîtu si articlulu loru, ⱑаџімілє de in ⱑаџї мї si лє; atari particele sunt: articlii, dativii si acusativii univocali ai pronumeloru personarie, relative si reflesive, si personele verbului fire in pres. ind. 1 sing. si 3. plur. с8, si a 3. sing. ї in locu de є;

c) sub accentu, pr. in venì, morì;

d) in cuventele unisilabe pr. чі, ѯі, фі etc.; a fora de particelele lipsite de accentu, care-su: articlii лї si ї, pronumele мї, џї, ї шї, si verbulu ї in locu de ѣ si de вєї.

Loculu secundariu e la inceputulu si midi-lotulu cuventeloru, intru ambe casurile radicale au eufonicu, singuru seau adausu. Radicale si singuru la inceputu pr. in ікрнъ lat hiberna; la midi-locu pr. in мї́крє lat. mulier-re la cei preste Dunare mulie.re.

Eufonicu, singuru e numai in ainte de ѣ, la inceputulu cuventului pr. in іѣі in locu de ѣі (IV), cumu si latinii vechi scrieau iei in locu de ei seau ii;— er' in midi-locu candu inainte de ѣ stà al-

www.dacoromanica.ro

ta vocale pr. in ѡїѥ in locu de ѡѥ lat. o v i s - o v e. A d a u s u dupa unele cusonatorie, pr. in l i e p u r e la celi de preste Dunare lat. l e p u s - o r e la noi іѥпѳрѥ; c l i a m a la aceiasi lat. c l a m a t la noi кїѧмъ etc.

I diumetatitu eufonicu adausu se afla,

1) dupa cosunatoriele vertose: ѕ, п, м, ѳ, ф in ainte de ѕ, spre a impiedecá stramutarea lui ѕ in ъ, pr. піѥптѳ etc. (IV b);

2) dupa mutele ѧ si т in ainte de ori ce vocale, pre in care lise adauge un siueru in pronunciare cá с, pr. in d i e u, t i e s u pronunciatu cá d s c u, t s e s u;

3) dupa siueratori'a с inainte de ori ce vocale, pre in care siuerulu ise ingrosia, pr. in s i e d e cá ѡѣдѥ;

4) dupa moliatiosele л, н, р in ainte de ori ce vocale, pre in care і se ingrosia, pr. in l i e p u r e, c l i a m a etc.

N o t a.

1. I diumetatîtu impreunatu cu alta vocale intrega face silaba, seau la inceputu pr. іѣрнъ, i e i in locu de e i, seau la midi-locu pr. спаімъ, seau in capetulu cuventeloru pr. ноі, воі,— er' impreunatu cu u diumetatîtu dupa sene in capetulu cuventeloru nu face silaba pr. m o r i u.

2. Ori ce і in midi-loculu cuventului, ori radicale ori eufonicu se fia, lipsitu de accentu si urmandu alta vocale se diumetatiesce, pr. muliere, кіамъ cá mu-lie-re кіа-мъ; luandu a fora pucine cuvente pr. áрїъ, рóшіъ etc. care se pronuncia cá de trei silabe; рóшіѳ inse se pronuncia si cá рó-шіѳ

www.dacoromanica.ro

cu ı intregu si ѫ scurtu, si cá ρο-ѡѫ cu ѫ intregu si ı sorbtu in ѡ.

3. Ori ce ı dupa cosunatoria, urmandu alta vocale, au se pronuncia cá diftongu cu acea vocale dupa cosunatorie vertose, pr. niєnтѫ, niктрѫ cá niĕ, nik; au se sorbe in cosunatori'a ce o a stramutatu cumu sunt ᴅ, т, s, pr. dieu, tiesu, siede, pronunciate cá dseu, tsesu, ѡкдє; au insusi sorbe pre cusunatori'a de in aintea sa cumu sunt ʌ, н, ρ, pr. muliere, liepure, cliama dupa pronunci'a de dein coce; asia dîcemu astadi ʌнтѧiѫ, кzʌкѧiѫ, niєiѫ etc. in locu de ʌнтѧniѫ, кzʌкѧniѫ, niєρiѫ, cumu scriu si dîceau celi vechi.

4. I diumetatîtu in midi-loculu cuventeloru ne urmandu alta vocale se afla in pucine cuvente, pr. in мiѫлокѫ compusu dein mîdiu in locu de miediu si locu; ѕєшмѧнтѫ in locu de vestimentu unde mentu e terminatiune; мѫшкѫ contrasu de in мѫρciкѫ al' celoru vechi lat. morsico derivatu dein mordeo cá мѫρші-кѫ unde кѫ e terminatiune, asia si in мiшкѫ in locu de misi-cu dein миѕѫ lat. missus; ѫiтѫ in locu de ѫʌĭтѫ lat. oblitus, ital. ubliare, isp. olvidare.

5. Intre ρ si є astadi i nu se pronuncia; au de se pronuncia, se pronuncia intregu, pr. аρiє lat. area cu trei silabe, er' аρiктє, пzρiктє lat. aries-te, paries-te fora i cá аρктє, пzρктє; asia si de la аѫтоρiѫ dicemu аѫтωρє in locu de аѫтωρiz. In unele parti inca si urmandu ѫ in terminatiunea finale ρiѫ lapeda pre i, dîcundu аѫтоρѫ in locu de аѫтоρiѫ, er' intru altele-lu adaugu si unde nu are locu, pr. in cartile baserecesci чєρiѫ in locu de чєрѫ lat. caelum. Lim-

www.dacoromanica.ro

b'a italiana inca in terminatiunea rio au pre r au pre i-lu lapeda, pr. in locu de notario dîcundu au notajo au notaro.

6. I eufonicu se afla si intru alte limbe romane si a nume in cea italiana adausu la unele cosunatorie, pr. in pietra, tiene, siede etc. la italiani, numai catu cosunatoriele nu patu atat'a stramutare cá intru a nostra, precum la inceputu nece intru a nostra nu voru fí patîtu ci numai dupa usulu indelungatu al' tempureloru. Er' celu radicale nu numai in limbele romane mai noue ci chiaru si la latiui produse modificatiuni, pr. medius gr. μέσος, la latini cámezus, ital. mezzo, prov. meja.

7. I diumetatîtu, dupa unu usu prea latîtu atatu de in coce cátu si de in colo de dunare, face scaimbari si intru alte cosunatorie mute, moliose si suflatorie, pr. pieptu, mieu, fieru pronuncianduse cá кĭєпт8, нĭє8 (ca un gn italicu francescu), hieru; de care modificatiuni in parte la fia-care cosunatoria.

8 Cu i diumetatîtu se pronuncia pre a locuirea si silabele ѧє, тє, нє, cá ѧĭє, тĭє, нĭє, pr. in locu ѧє тінє cá si candu ar' fí scrisu тĭє кїінĭє, dupa ortografia unguresca: gyé tyinyé, inca si cu mai multe scaimbari, ci ast'a e un'á dein cele mai rele pronunciari luata dupa pronunciare straina.

9. De ín í diumetatîtu la inceputulu cuventeloru in ainte de vocali vertose s'a facutu cosunatori'a ж, cá si intru alte limbe romane, caria in limb'a latina respunde cosunatori'a I sau J, pr.

www.dacoromanica.ro

in Jove, judex, jugum, la noi ѫоїѥ, ѫѹ҂ѥ, ѫѹ-ѓѹ, de care mai in diosu (XXXII).

XIII. U diumetatîtu.

U diumetatîtu inca e totu unulu cu u intregu, numai catu de sene nu face silaba cá si ı fora numai cu alta vocale intrega seau numai de catu impreunata in diftongu pr. in ста҂, ѧа҂, seau dupa un'a au doue cosunatorie pr. in domnu; inse in casulu mai de in urma se pronuncia asia de pucinu, catu se pare a lipsí cu totulu, de unde nu numai strainii nulu potu pronunciá nece-lu pronuncia, ci si de in romani sunt carii se paru alu negá si gramateci carii-lu ignoreza ci fora temeliu, corelatiunea intre ı si u diumetatîti fiendu atatu de mare, catu unulu fora altulu nu pote se sustè, pre cumu va aratá tractarea despre formele gramaticarie.

In diftongu se pronuncia numai seau la inceputulu cuventului in ainte de o, pr. in uomu (VI), seau in capetu dupa ori ce vocale pr. dau, eu, viu, ou; er' in midi-locu numai intre doue vocali pr. in ѧѡ҃ѕ, ꙁі҃ѧ, alt' mentea intregu pr. in а҃ѧа҂, а҃ѧѥ cá а-҃ѧа҂, а-҃-ѧѥ. Celi de preste dunare pronuncia pre au une ori cá grecii de acumu ав, pr. аваа҂ in locu de а҃ѧа҂.

Loculu principale al' acestei vocale e capetulu cuventeloru, precedendu seau vocale intrega seau i diumetatîtu, au cosunatoria un'a seau doue, pr. nou, ajutoriu, domnu, bunu; asia catu totu cuventulu terminatu in u se pronuncia cu u diumetatîtu, a fora de casurile specificate la ı (XII ab), adeca:

www.dacoromanica.ro

a) deca cosunatoriele de inainte-i sunt doue, de intre care cea mai de parte-i muta seau ф er' cea mai de aprope moliosa, pr. in ѧспрѹ, сокрѹ, негрѹ, ѧнтрѹ; ѧмблѹ, ѧмплѹ, ѧнфлѹ, pronunciate cá ѧс-прѹ, со-крѹ etc.;

b) candu la capetulu cuventului se ajlaugu particele lipsite de accentu, pr. in ѧомнѹлѣi de in ѧомнѹ si лѣi, ѧатѹмисаѹ de in ѧатѹ мѣ si сѣлѹ; de acele particele aici se mai tienu si pronumele posesive мiѣѹ, тѫѹ, сѫѹ ne avendu articlu pr. фiѹ-сѫѹ seau фiѹ-со;

c) sub accentu, pr. in цiнѝ, вѫзѝ;

d) in unisilabe, pr. тѹ, кѹ, ѧѹ etc., a fora de particelele lipsite de accentu, care sunt: лѹ articlu si relativu, si сѹ verbu lat. s u m si s u n t.

Er' loculu secundariu e la inceputulu si midi-loculu cuventeloru inse numai simplu; e u f o n i c u, la inceputu pr. in u o m u, la midi-locu in стѣ-ѹа, зi-ѹа; er' r a d i c a l e numai la midi-locu pr. in нѡѹѫ lat. n o v e m.

N o t a.

1. U diumetatîtu in midi-loculu cuventeloru se afla numai intre doue vocali vertose, de intru care a dou'a e ѫ ori de ce origine se fia pr. in нѡѹѫ, вѡѹѫ, ѧѡѹѫ, плѡѹѫ, care forme dupa ortografi'a baserecesca se scriu cu оѧѡ pr. ноѧѡ etc. ci eroniu.

2. In esemplele mai susu aduse: стѣѹа, зiѹа, ѹ se numì de in midi-locu dupa pronuncia, cu tote cà-su compuse de in doue: nume si articlu, unde ne potenduse artìclulu contrage cu vocalea finale a numelui, se intrepuse ѵ diumetatîtu cá impreunatoriu intre doue vocale; ortografi'a basere-

3.

www.dacoromanica.ro

cesca scriendu intru astea оа in locu de ѫа si aici e eronia.

3. De in ѹ diumetatîtu la inceputulu cuventeloru s'a facutu cosunatori'a v, de care mai diosu (XVIII).

XIV. Cosunatorie.

Cosunatoriele inca sunt dupa origine de doue specie primitive si derivate. Primitive cá in domnu, stau, portu; derivate seau de in scaimbare cá in ѯіѳ, шіѯі, ц҃ші, in care ѯ, ш, ц҃ sunt scaimbate de in di, si, ti.

Primitive sunt: mutele кп, кг, дт, moliosele л м н р, suflatoricle в ф х, si sineratori'a с; derivate sunt cele alalte sineratorie ц҃ч, ѯц҃, шж.

Caus'a scaimbarei toturoru acestor'a e numai vocalea diumetatîta і (XII, 1-3).

Nota.

1. Cosunatoriele primitive se cunoscu de in radecin'a cuventeloru, carea in nume mai curatu se afla in numinativulu singulariu, er' in vorbe in a 3. person. a presentelui indicativu. La indoiela ne ajuta etimologi'a limbei de in care se trage cuventulu. Asia in сѳрѯі, мѳц҃і, лѳѯі, cum'ca ѯ ц҃ sunt scaimbate de in д, т, scimu de in nunu. sing. сѳрдѳ, мѳтѳ, si de in a 3. pers. pres. ind. лѳдѣ; er' in ѯі, ѯіче, ц҃іне, de in limb'a latina, care si ea are die, dice, tenet.

2. Unele de in cosunatorie se potu luá si cá primitive si cá derivate dupa cum origenea le e diversa, pr. ѯ si ж; dupa cum ѯ au respunde celui grecescu ζ pr. in котеѯѳ lat. baptizo gr.

www.dacoromanica.ro

βαπτίζω, au semisilabei romanesci d i pr. ѯѣ̀ in locu de d i e u; er' ж dupa cumu au respunde celui latinu j pr. жокѣ̀, жѣ̀ра̀ lat. j o c u s, j u r o, au semisilabei z i pr. жоѣ̀ in locu de d i o s u lat. d e o r s u m mai tardîu j u s u m ital. g i u s o.

3. Cosunatoriele derivate nu numai se modifica in catu-va dupa locuri, ci se si scaimba un'a intru alt'a fora de a le poté asemná totu de un'a lege statoria pr. ч cu ц, ѯ cu ѱ etc. de care la loculu seu.

4. Schem'a cosunatorieloru primitive si derivate, luandu adeca a fora pre cele moliose, e acest'a.

			Х			
	в	Б		П	ф	
ж	ц	Г	ш	К	ч	(щ)
	ѯ	Д		Т	ц	
			С			

De in care cele cu litere mari sunt mutele, dupa tenore in doue linie impartîte: в г д desclisesi п к г inchise; er' dupa organulu pronunciarei in trei linie: в п labiali, г к limbali, si д т dentali; pre in midi-loculu loru trecundu in linia derepta un'a suflatoria si doue siueratorie: х, с, ш, a caror'a afinitate intre sene e recunoscuta in tote limbele.

Deci de in impreunarea labialiloru в п cu suflatori'a х se nascu suflatoriele laturarie в si ф;— de intru a dentaliloru д т cu siueratori'a с se nascu siueratoriele laturarie ѯ si ц;—er' de intru a limbaliloru г к cu cea alalta siueratoria ш se nascu cele alalte siueratorie de in midi-locu ѱ si ч.

www.dacoromanica.ro

In laturea de a stang'a stau un'a subtu alt'a ʙ ц ʒ, care in usulu vulgariu forte adesu se premuta intre sene cá si cele de in a derept'a ф ч ц; de aci aflàmu si pre ʙ si pre ф scaimbatu cu celu mai de a supr'a χ pr. χʁлпє in locu de ʙʁлпє, χієрʁ in locu de фієрʁ, si cu cele mai de a prope de desuptu ʙ in ц si ж pr. de in ʙінʁ dicunduse цінʁ si жінʁ, ф in ч seau altu ч mai grosu pr. de in фієрєʁ cá чєрєʁ; de acì si ч cu ц, si ц cu ʒ se premuta intre sene, pr. in соцʁ in locu de сочʁ lat. s o c i u s, фечорʁ in locu de фецорʁ lat. f o e t i o l u s a f o e t u s, цосʁ in locu de ʒосʁ lat. d e o r s u m.

In cost'a laturarieloru de steng'a stà ж, care nu e alta de catu un ц mai grosu, si caruia-i respunde in derept'a un sunetu mai grosu cá ч, care se pote numí ч c a m p e n e s c u si, ne aflanduse litera propria pentru acestu sunetu, se semnà cu ѡ inchisu; inse ж dupa usu se pune in loculu a tote trele laturariele de in stang'a, si (ѡ) in alu a tote trele de in derept'a, de unde se aude pronunciandu̯se жінʁ in locu de ʙінʁ, жʁнєрє in locu de цінєрє, жосʁ in locu de ʒосʁ; asemenea (ѡ)єрʁ in locu de фієрʁ, (ѡ)інє in locu de чінє. De aci se premuta ц cu ж intru atat'a catu pre alocurí numai ц se aude si in locu de ж cá in limb'a italiana pr. цоі in locu de жоі it. g i o v e d i, er' airi numai ж si in locu de ц cá in limb'a francesca, ci cea mai mare parte a romaniloru desparte pre цj de ж chiaru dupa originea latina.

In urma luandu a mente literele laturarie giuru in pregiuru de la χ pana erasi la χ, va aflá nescine un cercu neintreruptu intre insele, vecina cu vecina scaimbanduse in usulu vulgariu la noi si

www.dacoromanica.ro

inca si intru alte limbe.

4. Inse spre combinarea deplena a acestei afinitati destulu e a luá amente, cum'ca in schem'a acesta c tiene loculu lui ı diumetatîtu, pre cumu χ al' lui υ, — si cum'ca ѕп fiendu sunete vertose cá si χ respundietoriu lui ϑ diumetatîtu, asia si derivatele ѕ si ϕ sunt intru asemenea vertose, inca si ѡ pentru cà e labiale cá si ѕп; er' c fiendu in locu lui ı, de ci si derivatele lui ѡ; ʒ, ц; ψ, ч, sunt numai moli; de unde si cele vertose luandu ı diumetatîtu dupa sene, in usulu vulgariu scapata in lini'a a dou'a acestoru cosunatorie, adeca ѕі in г, пі in к, ві in ц au ж, si ϕі in ч au (ш).

XV. Vertose: ѕп, ѕϕ, χ.

Mutele de antaiu ѕп, si suflatoriele respundiatorie ѕϕχ sunt vertose (I, 3), de unde —

a) urmandu vocalea ε, o stramuta in respundietori'a vertosa ʒ de in aceeasi linia, pr. in ѕʒтрѫнϑ lat. veteranus, пʒрϑ, ѕʒрϑ, ϕʒтϑ; inse numai de nu urmeza altu ε sau ı intregu au diumetatîtu, pentru cà doue vocali moli urmandu un'a dupa alt'a se sustiemu un'a pre alt'a, pr. se vede in пєрі, ѕєрі, ϕєці dela пʒрϑ, ѕʒрϑ, ϕʒтϑ;

b) urmandu ı diumetatîtu pierdu cevasi de in vertosiarea loru, si in usulu vulgariu descendu in lini'a a dou'a a cosunatorieloru respundietorie, pr. de in алкі, пієптϑ, вієрсϑ etc. pronunciandu-se алґі, кептϑ, цєрсϑ.

Nota.

Dupa asta regula ori de cate ori dupa ѕ, п, ѕ urmeza ı nu numai diumetatîtu ci si intregu, ra-

www.dacoromanica.ro

dicale ori cufonicu, in vulgu totu cá г, к, ц se pronuncia; de unde in locu de кінє inca si la celi de preste dunare se aude гінє; in locu de пічорѫ dein coce pre alocuria кічорѫ, la celi de de in colo chiaru чічорѫ; si in locu de вінѫ, ici colea џінѫ au жінѫ inca si гінѫ; pre alte locuri in locu de ni se pronuncia impreunatu пкі pr. лѫпкі in locu de лѫпі, in Campia cá пч pr. пчѣлє in locu de пѣлє, er' фі mai multu se pronuncia cá χі dein coce si dein colo de dunare, inca si in cartile baserecesci pr. χіерѫ, χіарѫ in locu de фіерѫ, фіѣрѫ. Inse aceste pronunciari vulgari mai nece de cumu au numai raru ocuru in cartile baserecesci, si pre multe locuri nece in gur'a poporului.

XVI. Б.

Б se afla scaimbatu in limba rom.,

a) cu в, in verbulu авѣрє lat. h a b e r e, in tote tempurile, a fora de pres. sing. Conj. аівѫ, аіві, аівъ stramutatu dein авіѫ, авіі, авіє; pre cumu l'au scaimbatu tote limbele romane, ital. a v e r e, prov. a v e r, fr. a v o i r;

b) cu м, in acel'asi verbu in person'a 1. a pres. амѫ in locu de авѫ seau аівѫ;

c) in п urmandu т, cá si la latini, pr. сѫптѫ, сѫпџірє, скріптѫрѫ lat. s u b, s u b t i l e, s c r i p t u r a de la s c r i b o.

N o t a.

1. Б alaturatu cu limb'a latiná se pare mutatu dein mai multe cosunatorie,

a) de in v la inceputu, pr. in вешікъ, вчнє, сворѫ, lat. v e s i c a, v o x - v o c e, e x - v o l o; — in midi-locu dupa л si р pr. in алвіє, налвъ, пѫл-

www.dacoromanica.ro

вере; фіерѣ, черѣ, корѣ, верѣкне etc. lat. alveus, malva, pulvis-vere, ferveo, cervus, corvus, vervex; inse cu variatiuni si la acestia alesu celi mai vechi, carii scriau si berbex, besica etc., si in dialectele romane, la ispani mai fora alegere, inca si la franci pr. in corbeau;

b) de in r, pr. in ынтрѣѣ lat. interrogo, лімѣ lat. lingua de la lingo inse si lambo;

c) si de in altele mai pucine, pr. dein n in аѣре lat. vapor-e etc.

2. In cuventele vechi de origine grecesca s'a tienutu vechi'a pronunciare a lui β cá b latinu, pr. in вотезѣ lat. baptizo, gr. $\beta\alpha\pi\tau\acute{\iota}\zeta\omega$, воскwнz gr. $\beta\alpha\sigma\kappa\alpha\nu o\nu$, блáстемѣ lat. blasphemo gr. $\beta\lambda\alpha\sigma\varphi\eta\mu\tilde{\omega}$ etc.

3. Inse in multe cuvente de origine latina в se afla mutatu pre in v in u pr. in фаѣрѣ lat. faber in locu de фаврѣ fabrus; нwѣz, вwѣz lat. nobis, vobis; dein care cele mai multe urmandu е seau i a cadiutu cu totulu pr. in вѣ, скріѣ, дѣторіѣ, ціе, шіе, іерѣ, і'крnz in locu de вевѣ it. bevo lat. bibo, скріѣ ital. scrivo, дебеторіѣ lat. debitor, цібе si шібе lat. tibi si sibi la celi vechi tibe si sibe, лібертѣ lat. liberto, і-вікрnz lat. hiberna; inca si калѣ in locu de кавалѣ lat. caballus, it. cavallo fr. cheval; unde italianii si celi alalti tienura pre v.

4. Б scaimbatu in r inca se afla in limb'a rom. inse care numai de in limb'a latina se pote cunosce, de care sub r.

XVII. П.

П se afla derivatu in limb'a romanesca,

a) de in к inainte de т, pr. in фаптѣ in lo-

www.dacoromanica.ro

cu de ѳактѫ dela ѳакѫ lat. facio, factum; si asia in mai multe cuvente: лаптє, нwаптє, лѫптъ etc. lat. lacte, nocte, lucta;

b) de in r asemenea, pr. in дрептѫ, ѵнцелептѫ in locu de дрегтѫ, ѵнцелегтѫ dela дрегѫ, ѵнцелегѫ lat. dirigo, intellego;

c) de in к seau г inainte de с, unde in limb'a latina se scrie cu x, pr. in кwпсє, сѫпсє, ѳрінсє dela кокѫ lat. coquo coxit, сѫгѫ lat. sugo suxit, ѳрігѫ lat. frigo frixit, кwпсъ, тѫпсекѫ lat. coxa, toxico; inse in cele mai multe dein x sunt fora p (XXVII, 3).

Nota.

1. Primitivu, nu derivatu, se pare in unele cuvente ce latinii le scriu cu qu; pr. in ѳпъ lat. equa ci gr. ἵππος; патрѫ lat. quatuor, ci grecii aeoli *πίσυρες*, oscii petora; пърѳсємі ital. quaresima de in lat. quadragesima; порѫмвѫ lat. columbus-a ci si palumbes; апъ lat. aqua ci celi vechi apa de unde amnis cá si apnis. Latinii scaimbara si pre *πεμπε* grecescu in quinque, si celi vechi diceau Tarpinius in locu de Tarquinius; precum si Oscii pitpit in locu de quidquid.

2. Scaimbatu se pare in вотєзѫ contrasu de in bautezu in locu de baptezu; in кавтѫ si котѫ in locu de capto lat. captu; si ín офтѫ in locu de optu lat. opto.

3. Cadiutu se afla in рѫтѫ lat. rictus, вътъмарє lat. victimare; er' in ѵндърѫтѫ se pare a fí de in in-de-retro, nu dein ѵндерептѫ cumu se aude pronuncianduse si ѵндърѫптѫ. La

www.dacoromanica.ro

italiani se asemeneza cu t, pr. v i t t i m a in locu de v i c t i m a, latinii inca c o t t a n a si c o c t a n a.

XVIII. ѫ.

ѫ e formatu parte de in u scurtu (XIII, 3) de unde la latini se scaimba intre sene pr. s o l v o si s o l u o, parte dein ѯ si χ de unde se scaimba la noi si la latini cu ѯ (XVI) seau cu χ pr. in χѫлпѣ in locu de вѫлпѣ.

Ea nu se afla in limb'a rom. in doua casuri,

a) la inceputulu cuventeloru cu ʌ seau ρ dupa sene, de catu in doua cuvente: вρѣ in locu de вѣр stramutatu lat. v e l cá пρѣ in locu de p e r, si verbulu contrasu: вρѣѫ etc.; cele alalte tote sunt straine;

b) in midi-loculu cuventeloru intre doue vocali, afora de verbulu авѣрѣ in unele tempuri si persone; aliurea au se sorbe in ѫ seau i, pr. in ноѫ, ноі lat. n o v u s, n o v i, au se pronuncia cá ѫ seau ı diumetatîte pr. нѡѫѯ lat. n o v a si n o v e m, плоѫатѫ seau плоіатѫ lat. p l u o si p l u v i a; wiѣ lat. o v i s - v e.

Nota.

1. Dein asta causa in verbulu лѫарѣ lat. l e v o - a r e, cosunatori'a v seau se sorbe in ı facutu de in ѣ pr. in l i a u, l i a i, lià cá даѫ, даі, дѯ, seau lapedanduse ѣ se intorce in ѫ intregu, pr. лѫѯм, лѫаці, лѫа etc.

2. ѫ intre doue vocali identice piere fia originariu fia derivatu dein ѯ, si vocalele se contragu in un'a lunga, pr. in нѣ in locu de нѣвѣ lat. n i x - n i v e ital. n e v e, ѯѣ in locu de ѯѣвѣ

www.dacoromanica.ro

lat. bibit it. beve, ѧеторiѫ in locu de ѧебеторiѫ lat. debitor, калѫ in locu de кѫвалѫ lat. caballus it. cavallo; четате in locu de чебетате lat. civitas-te dela civis la celi vechi cives, ceves si ceus, e si dupa norm'a acesta si dupa cea urmatoria.

3. Inca si silab'a intrega бе se lapeda de in midi-loculu cuventului, pr. in жѫне, жѫнкѫ, алѫнѫ lat. juvenis-ne, juvencus, avellanus, in пѫмжнтѫ in locu de пѫбементѫ lat. pavimentum cá si la latini in momentum, fomentum in locu de movementum de la movere, si fovementum dela foveresi in contio in locu de conventio, inca si in крѫнтѫ lat. cruentus cá si cumu ar' fí cruventus, numai in спаімъ lat. ex-pavimen a remasu i pentru cà nu s'a mutatu, inse s'a disu si спѫмжнтѫ in locu de спѫімжнтѫ lat. ex-pavimentum.

4. Er' б intre doue vocali diverse, cu і seau ѹ se asémena pr. in ноѫ, біѫ, біѫ; fora i si u, in ainte de ъ remane cá ѹ diumetatitu pr. in нѡѫъ, er' inainte de ѣ se muta in і diumetatîtu, pr. in кїаїѣ in locu de кіабѣ lat. clavis-ve ital. chiave, wїѣ in locu de wбѣ lat. ovis-e italianii mlu au.

5. V la latini inca se scaimba cu н grecescu, dîcundu vespera de in ἑσπέρα, vesta de in ἑσία etc. De scaimbarea lui v cu в s'a disu mai susu subtu к (XVI, 1).

XIX. Ф.

Ф e formatu dein п si χ cá б de in к si χ, de unde si in usulu vulgariu a dese ori se scaim-

www.dacoromanica.ro

ba cu χ, pr. χοрнѫ in locu de форнѫ lat. furnus si fornax, χрѣметѫ in locu de фрѣметѫ lat. fremitus, si mai alesu urmandu ı dupa ф, pr. χіерѫ, χіарѫ chiaru si in cartile baserecesci; la celi de preste dunare hiba in locu de фіе lat. fiat dupa form'a аіеѫ lat. habeat, heavra in locu de фѣврє lat. febris si mai vechiu hebris *).

Nota.

1. Scaimbarea lui ф in χ e antica, si nu numai in limb'a ispana e forte usitata dicundu hija in locu de fija lat. filia, hablar in locu de fablar lat. fabulari it. favellare etc., ci chiaru si la latini, cari cuventele sabine fircus, fedus etc. le au stramutatu in hircus, hedus au haedus **).

2. In cuventele vechi de origine grecesca ф se afla une ori scaimbatu intru alte cosunatorie ne aspirate, pr. in прωспѫтѫ gr. προσφατος ф in п, in властемѫ gr. βλασφημῶ in т cá la italiani bestemmiare, prov. blestemar, retorom. blastemmar si blastmer. Mai cu indoiela e офтѫ de in оптѫ lat. opto.

3. Cuventulu сѫнтѫ lat. sanctus it. santo dupa usulu baserecescu se pronuncia si сфѫнтѫ cu ф dupa с urmandu formei serbesci свѣтн inse mutandu pre в in ф.

---

*) Serviu la Aen. VII, v. 695: „Febris dicitur quae antea hebris dicebatur".

**) T. Varro de l. l. VII, 97: "Ircus quod sabini fircus, quod illic fedus, in latio rure edus, qui in urbe, ut in multis a addito, aedus"; la clasici hircus, hoedus. cf. Serv. la loculu citatu.

www.dacoromanica.ro

XX. χ.

χ pronunciatu cá II intru adeveru e numai una suflare nu sunetu, de unde gramatecii latini *) se indoiau, deca se pote numí litera, grecii dela un tempu in colo incetara a o semná cá litera in alfabetulu loru. Deci si in limb'a rom. cá si in italian'a si cele alalte romane prea pucinu remase, de unde dicemu ѡмѫ, ѣрвъ, etc. ital. uomo, erba, de si scriu latinii homo, herba.

Genuinu se afla numai, —

a) in locu de в si ф (XVIII, XIX) pr. in хѫлпе, хіерѫ in locu de вѫлпе, фіерѫ;

b) cu ρ cá la greci in хрънпесѣ in locu de рънпесѣ lat. rapio gr. ἁρπάζω in cartile baserecesci;

c) in хѣмѣіѫ lat. humulus, pote cà si in хѫмъ lat. humus gr. *χαμαὶ*, si in pronumele vulgarie: хъла, хъста in locu de ѣла, ѣста cá la latini hic si la greci οὗτος.

Nota.

1. Altu χ se afla numai in cuventele straine care inse mai de aprope nu facu parte limbei rom., mai alesu in cuvente mai noua de in limb'a grecesca pr. харѫ, хрістосѫ etc. gr. *χάρις*, *χριστός*.

2. Latinii vechi nulu pronunciau de catu forte raru, inca nici in cuventele grecesci **), ci mai tardîu se adoptà de in imitatiune grecesca, de unde si in scrisoria atat'a variatiune. De aci si in limb'a rom. cuventele vechi de origine grece-

*) Quintil. Inst. I, c. V. 19. Prisc. I. c. IV, 16.
**) Quint. la loc. cit.

www.dacoromanica.ro

sca lapeda pre h de in cosunatoriele aspirate ch, ph, th, pr. in кωρдъ, πρωτπατъ, спатъ in locu de chorda, πρόσφατος, spatha si in cuventulu крѣщинъ lat. christianus de in Кристъ in locu de χριστοῦ intregu grecescu χριστός lat. Christus ci la clasici Chrestus si Chrestianus **).

XXI. Moliose: м н, л р.

Cosunatorie moliose intru adeveru la noi sunt numai л, н, р, er' м se tiene de cele vertose, cu care si dupa organu e de aceeasi natura fiendu labiale cá si б, п.

Moliose se numescu, pentru cà impreunanduse cu і diumetatitu se molia mai multu de catu altele intru atat'a, catu dupa usulu de acumu la noi celi de in coce de Dunare mai totu de un'a numai cá unu і grosu se pronuncia, pr. in locu de калі, анi, чєрi pronuncianduse кал̆, ал̆, чєл̆.

Inse moliatur'a acesta nece la noi nu e intrudusa in tote literele acestea intru asemenea, nece in tote cuventele de aceeasi litera, pre cumu in parte la fia-care litera se va vedere.

Nota.

In cele alalte limbe romane inca se afla asemene moliature cu cele de intru a nostra, pre cumu esemplele voru aratare.

XXII. M.

M̃ dupa natura [si organu fiendu cosunato-

**) Suetoniu in Claud. 25: impulsore Chresto. Lactantiu Inst. IV, 7: immutata litera Chrestum solent dicere. Tertullianu apologet. 3: Chrestianus pronunciatur.

www.dacoromanica.ro

ria vertosa, stramuta cá si cele alalte pre ѣ in ѫ sub aceleasi conditiuni (XV) pr. in мѫ, мѫдѫ, мѣрѫ, мѫнѫнтѫ etc. lat. me, medulla, mensura, minutus-a; — a fora de terminatiunea мѣ, in care ѣ remase nestramutatu, pr. in нѫмѣ, мѫлцімѣ etc. si in flesiunile numeloru si ale verbeloru pr. de la спѫмѫ pl. спѫмѣ, si de la verbulu спѫмѫ in conj. спѫмѣ.

Nota.

1. M e une ori scaimbatu de in н, pre cumu in ainte de mutele labiali в si п, de unde se pronuncia ѧмпарціѫ lat. impertior in locu de ѧнпарцѫ, сѫмцѫ in locu de сѫнцѫ lat. sentio, care e in locu de сѫмпцѫ cá la latini tempto in locu de tento intrepunendu un p intre н si т cumu se afla la celi mai vechi latini. De aci se si muta ѧ si ѣ in aintea unui asemene м substitutu in ѫ, pr. in ѧмѣлѫ, ѧмплѫ etc. (III. IX, 1 a b); er' in aintea celui originariu nu, pr. in ѧрамѫ, ѱѣмѫ.

2. Derivatu se pare de in г in ainte de н, p. in лемнѫ, семнѫ, пѫмнѫ etc. lat. lignum, signum, pugnus; luandu inse a mente cà latinii insii au mutatu pre mn grecescu in gn, pr. de in ἀμνὸς facundu agnus, remane, cà м н ár' fí mai originariu de catu g n, precumu si italianii de in omnis latinescu fecera ogni. Urme de asemene straformatiune de gn in mn in dialectele romane de astadi nu se afla, de catu cà gn se pronuncia cá un ni mole pr. segno ital. cá сенїо seau a prope.

3. M se afla mutatu in н in pucine cuvente, pr. in фѫрнікѫ lat. formica, налвѫ lat. malva.

4. M de in capetulu cuventeloru mai totu

www.dacoromanica.ro

s'a lapedatu in limb'a rom. cá si s aln latiniloru, pr. in ѫѕгѕ, сомнѕ lat jugum, somnus, pre cumu si tote limbele romane le au lapedatu de si nu tote cu totulu, si insii vechii latini pucinu le pronunciau nu numai in poeme ci chiaru si in prosa *), de unde in unele terminatiuni si cuvente inca si vocalea a peritu: pr. in vel, sed, donec in locu de velis, sedum, donicum, asia si in vultur, niger, vas, os in locu de vulturus, nigrus, vasum, ossum, au ossu; si de aci acea mare variatiune in genulu unoru nume la celi vechi, de care scriu gramatecii.

La noi a remasu м numai in terminatiunea imperfecteloru si prea-perfecteloru in pers. 1. sing. pr. ѥрам, лзѕдам, venisem lat. eram, laudabam, venissem, inse celi vechi ai nostri scriu mai multu si aici fora м: io ѥрá, лзѕдá.

5. In спаімz lat. ex-pavimen, dupa form'a фаімz se mută ѕ in z dupa м, pr. si latinii fecera tramen si trama; ѧрамz lat. aeramen, celi vechi scriu ѧрамѕ in singulariu.

XXIII. н.

н se pronuncia intregu numai in ainte de vocali, pr. домнѕ сѕнѕ, er' in ainte de alta cosu-

*) Cic. orator. 161: „Quin etiam, quod iam subrusticum videtur, olim autem politius, eorum verborum quorum eaedem erant postremae duae literae, quae sunt in optumus, postremam literam detrahebant, nisi vocalis insequebatur. Ita enim loquebamur: qui est omnibu' princeps, non omnibus princeps, et: vita illa dignu' locoque, non dignus".

www.dacoromanica.ro

natoria numai cam de diumetate pr. in ѧнчєпѫ mai cá н nasale alu franciloru fora de a se audî р dupa elu.

In scrisoria se muta in м urmandu un'a deintre labiali в seau п dupa norm'a latina, pr. ѧмпѕратѫ lat. imperator, inse in pronuncia nu se destinge de celù diumetatîtu.

Se molia cu totulu in і diumetatîtu seau la midi-locu seau la capetulu cuventului urmandu seau neurmandu ѹ diumetatîtu, pr. in ѧнтѫніѫ, кѫлкѫніѫ, вініє care la celi vechi se scriu inca cu н, пѫнї, мѫнї, цінї, вінї si cele alalte tempuri si persone ale acestoru verbe unde vene і diumetatîtu, cá ѧнтѫіѫ, вíє, пѫї, мѫї, ції, вії etc. Inse nu in tote cuventele.

Nota.

1. Moliatur'a lui нї se face numai in cuventele terminate in нїѫ si нїѕ, er' nu si aliurea. La celi de preste dunare nu e in usu de catu cà se pronuncia ca g n i italianu, pre cumu si italianii dicu v i g n a lat. v i n e'a. De aceste mai sunt si гѫтѫніѫ lat. c o t o n i u m, si cuventulu pronunciatu íє, adeca camesia mulieresca lat. l i n e a vestis, in care s'au moliatu doue: лі si нїѕ. De la анѫ se dice in pl. si ані si аї.

2. Н scaimba pre ѧ si є de in aintea sa in ѫ urmandu vocale vertosa, pr. кѫнтѫ lat. c a n t o, вѫнтѫ lat. v e n t u s; er' pre є in і urmandu vocale mole, pr. вінє lat. b e n e cá si celi vechi вєнє; une ori si pre ѫ de in ѧ pr. інїмѕ lat. a n i m a (IIJ, 5, a. IV, c d).

3. Se afla scaimbatu de in ꙗ seau originariu seau derivatu de in л, pr. сєнінѫ lat. s e r e-

www.dacoromanica.ro

nus inse si cerin8, min8ne de la mir8 lat. miror, fzninz lat. farina inse si fzrinz mai multu, si fzinz; ac8mene lat. adsimilis in locu de ac8mere etc. si dein m, vedi mai susu (XXII, 3).

4. Se insceresce in unele cuvente, pr. in f8ninyine lat. fuligo-gine, nevinyine lat. impetigo-gine; mzn8nt8, kzr8nt8 lat. minutus, canutus; si in unele terminate in ki8 pr. mzn8nki8 lat. maniplus la vechi manuclus, yen8nki8 lat. genuclum ci si yen8ki8, in rzn8nki8 au si latinii renunclus, inca si rzniki8.

5. Se lasa afora in unele nume in ainte de c cá si r, pr. in m'kcz, mzc8rz, dec8 lat. mensa, mensura, densus; mesu la celi de in colo de Dunare lat. mensis ci si mesis in inscriptiuni, it. mese, misura asemenea fora n cá si in alte multe, si la latinii vechi forte desu.

6. Se lasa numai in numerulu sing. al numeloru rrx8, frx8, lat. granum, frenum si in derivatulu rrz8nyz8, inse nu si in plur. care face rrxne, frxne, pre rare locuri rrxe, frxe.

7. In kxt8, txt8 in sing. respundietoriu la quantus tantus, er' in plur. la quot tot, se pote paré si lasatu si adausu,

8. Se muta mai adeveratu in m une ori urmandu t, cá si candu s'ar' inserí intre ele n, pr. in cxmy8 lat. sentio, cxmt8 in locu de cxnt8 lat. sanctus, sum et sunt, cxmia lat. sentis, insea cestu n furtivu nu se aude ci se sorbe in m cá si celu genuinu pr. in frxmt8 in locu de frxmnt8 dela frxngt8 lat. frango, si ctrimt8 in locu de ctrimnt8 lat. stringo.

9. Se muta in r, pr. in mzr8nki8, mzr8nt8, kzr8nt8 cá mai susu; ferkctrz lat. fenestra;

www.dacoromanica.ro

пѫрѣ in locu de пѫнѣ pre alocuria; verinu in locu de veninu lat. venenum la celi de preste Dunare.

XXIV. *d.*

d in limb'a rom. astadi se pronuncia pucinu, pentru cà:

a) cea mai mare parte a trecutu in ρ, pr. in сωрѣ, сарѣ etc. lat. sol-e, sal-e; si pentruca,

b) urmandu ı diumetatîtu au î lungu duplecatu atatu la inceputulu cuventeloru catu si aliuria se molia si se sorbe in ı, pr. in ınѫ, ımѫ, ıцѫ, ıѣ, ıѣпѫрѣ, ıѣртѫ, lat. linum, limus, licium, linea si ilia, lepus-re, liberto; аїѫ, саїѫ, маїѫ, мѣїѫ, фіѫ, фіz, фоіѫ lat. alium, salio, malleus, milium, filius, filia, folium; каі, кzі, вzі, моі etc. dela каλѫ, каλѣ, вαλѣ, мωλѣ; asia catu moliatur'a e regula, caria numai cuventele straine nu se supunu.

Inse moliatur'a se face numai, seau fiendu cu ĭ singuru fora alta cosunatoria de in ainte pr. in esemplele produse, seau impreunatu cu cosunatoriele к seau r, pr. in кіарѫ, гіацz lat. clarus, glacies, care-su mai pucine.

Nota.

1. I diumetatîtu de in care se face asta moliatura e mare parte eufonicu, si alesu,

a) in silabele lungi, unde la un ı intregu se adauge altulu diumetatîtu, cu care se contrage in unulu lungu, pr. in ınѫ, ıцѫ, гzınz cá si candu ar' fi scrisu лĭĭнѫ, лĭĭцѫ, гzлĭĭнz lat. linum, licium, gallína;

b) la inceputulu cuventeloru urmandu alta vo-

www.dacoromanica.ro

cale, pr. in лѣпꙋре lat. lepore; ci radicale in іерꙋ, лѣа etc.;

c) dupa cosunatoriele к si г, la inceputu pr. in кѣарꙋ, кѣамъ, кѣаіе, гѣацъ, гѣжндѧ lat. clarus, clamat, clavis-e, glacies, glans-de; au la midi-locu pr. in окіꙋ, ꙋрекіъ, ꙋнгіъ etc. lat. oculus, auricula, ungula, ital. chiaro, chiama, chiave, ghiaccio, ghianda, occhio, orecchio, unghia.

2. Asta moliatura e intru totu un'a cu a italianiloru, de unde si ortografistii romani chiaru si in scriere le urmara, pentru cà in pronunciare л la nece unii nu se aude de locu. Inse la celi de preste dunare moliatur'a e mai pucina, si л de si mole inse totu se aude, care pronunciare fiendu mai aprope de cea originaria firesce e si mai adeverata, de unde ei dîcu clĭama, ocliu etc.

3. Italianii molia pre l i si dupa alte trei cosunatorie: b, p, f, pr. in b i a s m a r e, p i a c c, f i o r e, unde noi dîcemu блъстемаре, плаче, флоре lat. b l a s p h e m a r e, p l a c e t, f l o s - r e.

4. Inse к de in c h i si la noi si la italiani adese ori e stramutatu de in alta cosunatoria, alesu de in т si р, pr. in векіꙋ ital. v e c c h i o lat. v e t u l u s de unde v e t l u s si v e c l u s, мънꙋкіꙋ lat. m a n i p u l u s inse mai de multu m a n u c l u s.

5. *Л originariu in limb'a rom. remane numai in doua casuri:*

a) la inceputulu cuventeloru totu de un'a fia simple fia compuse, pr. in локꙋ, легꙋ, si міжлокꙋ, кꙋлегꙋ lat. l o c u s, m e d i u s l o c u s, l e g o c o l l i g o;

b) in midiu-locu in ainte au dupa alta cosunatoria, pr. in калдꙋ, сꙋфлꙋ lat. c a l d u s, s u f f l o,

www.dacoromanica.ro

si dupa asta norma ori unde latinii scriu cu doi l, pr. in ѡлъ, стѣлꙗ lat. olla, stellae.

6. De acì in contractiune inca si convertenduse vre una cosunatoria л remane nescaimbatu, pr. in калдъ lat. caldus de in calidus, ставъ in locu de ставлъ lat. stabulum, сълъ in locu de сълъ lat. subula; in ърлъ numai unulu remase lat. ululo. — Dupa к si г lapedanduse ъ se adauge г in care se molia pr. in окiъ in locu de окалъ lat. oculus; inse asta lapedare nu se face totu de un'a pr. in маскъръ lat. masculus ital. maschio la noi numai de porci. In модръ lat. modulus ъ se lapedà dupa stramutare, de nu e in locu de anticatulu moder in locu de modus, de unde se deriva verbulu moderor.

7. Stramutarea lui л in р e caracteristica limbei rom., in catu pucine esemple se afla de asemene scaimbare in cele alalte limbe romane pr. in ital. urlare, fr. hurler la noi ърларе. Cu atat'a mai multu se sci a fí fostu usitata la unele vechi popora italice anumitu la umbri, la carii nu numai se afla р in locu de л, ci si preste totu л erá pucinu, de unde si in tablele Eugubine se afla (V, 6): famerias Pumperias in locu de familias Pompilias, puprizes si puprices in locu de publicae.

8. д se lapeda in terminatiunea ѣла a deminutiveloru inse numai in numin. sing. pr. вѣрꙋѣа, нъiѣ, кѫцѣ lat. virgula, novella, catella etc., dupa care si unele sustantive pr. стѣа, шѣ, мѫсѣ lat. stella, sella. maxilla, si pronume.

9. д une ori se afla scaimbatu de in р, pr. in тѫмпле lat. tempora, cu tote cà asta parte a capului se pote paré a fí numita dela vedere

www.dacoromanica.ro

lat. templari; тълъре, ci si търъре; алмарiѫ lat. armarium mai multu de catu армарiѫ. Italianii inca dìcu albero in locu de arbore арѣре. Inca si latinii disera Parilia si Palilia, equiria si equilia, si terminatiunea alis o scaimba cu aris si de aci cu arius forte desu, care in fundamentu sunt totu un'a; de unde gramatecii *) se disputau, cum e mai bene aquarium au aquale etc.

XXV. Р.

Р e un'a de in cele mai copiose cosunatorie in limb'a rom., in catu nu numai e originaria ci si mare parte stramutata de in л (XXIV).

In cele derivate dein л se molia ca si acest'a in і diumetatîtu, pr. in сaiѫ lat. salio in locu de сарiѫ inf. сърире; воiѫ, вєi lat. volo, velis in locu de воріѫ, вєрі, pl. 3. pers. воръ lat. volunt; inse вєрі se afla inca la celi vechi atatu intru semnare verbale catu si conjunctiunale lat. velis si vel care si la latini totu una-su de origine.

Er' celu originariu se molia numai in verbele нiєiѫ si чєiѫ in locu de нiєрiѫ si чєрiѫ lat. perio, quaero, si ast'a inca numai in tempurile si personele, in care si сaiѫ, мжiѫ etc. patu asemene moliature. Aliuria р remane nemoliatu originariu ori derivatu pr. in вжръ lat. verus, пжръ lat. pilus si pyrum, паръ lat. palus-i etc. in plur. вєрі, пєрі, паpі, фжрiнж inca mai multu se pronuncia cu р lat. farina, de catu фжiнж.

*) Charis, I. c. 21, 11: „Aqualium an aquarium quaerit Plinius et putat ut laterale laterarium, scutale scutarium, manuale saxum, manuarium vas, proin aqualis aquarium dici". Cf. 16. 138: laterale an laterare?

www.dacoromanica.ro

Cá litera vertosa muta si ea pre ѣ si ı in ѫ si ѫ in silabele du antâiu ale cuventeloru;

a) pre ѣ in ѫ, pr. in prepusetiunea ре si рєс: рѫспѫнѯѫ lat. r e s p o n d e o, рѫѫ-і ci рєа рѣлє lat. r e u s-a ital. r e o si r i o; in лндѫрѫтѫ de in лндє-рѫтѫ in locu de рєтрѫ, lat. r e t r o etc.

b) pre і in ѫ, pr. in рѫѫ la celi vechi ріѫ lat. r i v u s ital. si isp. r i o, рѫдѫ-ѯі etc. lat. r i d e o etc. (IV. V). Dupa usulu vulgariu intru amendoue vocalile si candu silab'a ре seau рі mai are alta cosunatoria in aintesi pr. in тремѫрѫ lat. t r e m o r стремѫрѫ lat. s t i m u l u s, стрімтѫ lat. s t r i n g o-s t r i c t u s; vulgulu тръмѫрѫ, стръмѫрѫ, стръмтѫ; de in cuntra si стръ in стре pr. стрекѫрѫ in locu de стръкѫрѫ lat. t r a n s c o l o. Inse in пре, вре care sunt converse de in p e r, v e l cá вєр, ѣ romane nestramutatu.

Nota.

1. Ре in capetulu cuventeloru arare ori se pronuncia cu ѫ, pr. in амаре pl. fem. dela амарѫ-ѫ lat. a m a r u s-a. Cu indoiela este in num. plur. al' unoru neutre terminate in sing. орѫ si in plur. pronunciate cu ѫ, pr. in попорѫ lat. p o p u l u s pl. попѫрѫ lat. p o p u l i etc., fiendu cà sustantivele deminutive se pronuncia cu ѣ pr. in ѵрчорѫ lat. u r c e o l u s pl. ѵрчѫре; inse intru alte terminatiuni ѫ e de in а pr. in карѫ, фіѣрѫ etc. lat. c a r r a, f e r a de la карѫ, фіерѫ.

2. In a 3. pers. pl. a pret. perf. astadi se pronuncia рѫ pr. лѫѫдарѫ lat. l a u d a v e r e si l a u d a r u n t, inse celi vechi pronunciau si cu ѣ si ѵ, pr. фѵре si фѵрѵ, in locu de фѵрѫ lat. f u e r e f u e r u n t.

www.dacoromanica.ro

3. ꝛ adese ori se lapeda de lunga unele cosunatorie, alesu dupa ꙋ si inainte de c pr. in фрате lat. frater-re it. frate, алтꙋ-ъ lat. alter-a, ростꙋ lat. rostrum, ѧндърътꙋ lat. in-de-retro; досꙋ lat. dorsum si dossum ital. dosso si dorso, сꙋсꙋ lat. sursum si susum it. suso, жосꙋ lat. deorsum si jusum ital. giuso etc. Inse nu in tote cuventele, de unde si adì нострꙋ, вострꙋ lat. noster, vester, si numai pre alocuri se dîce ностꙋ, востꙋ, er' in фереꙗстръ lat. fenestra astadi mai multu fora ꝛ: фереꙗстъ. Пре inca in vulgu se prouncia пѣ si пъ, de unde пентрꙋ in locu de пре ѧнтрꙋ care se afla la celi vechi.

4. ꝛ se lapeda inca si in alte cuvente de in capetu, pr. in гътꙋ lat. guttur (si guttus) inse гꙋтꙋраріꙋ si cu ꙋ si cu ꝛ; in ѧмпъратꙋ lat. imperator cá si гꙋвернатꙋ lat. gubernator, stramutanduse ꝛ cu c la latini pr. in arbor si honor seau arbos, honos.

5. Inca si intrega silab'a ре une ori se lapeda pr. in ѧнтꙋнекꙋ in locu de ѧнтꙋнꙗрекꙋ lat. in-tenebricum, er' mai multu in infinitivii verbeloru si imperativii negativi in numerulu sing. pr. a laudá, nu laudá, cumu si in tempurile compuse de in infin. pr. voliu laudá, asi laudá; inse a remasu in tempulu optativu precedendu infinitivulu in aintea ausiliariului fora intrepunere de altu cuventu pr. laudare-asi, ci laudá-te-asi. In infinitivu inca nu e de totu peritu, ci numai se prouncia mai raru si atunci cá ꙗк pr. a лъꙋдаꙗк; er' imper. neg. in pl. mai multu se lapeda dupa usulu vulgariu de astadi pr. nu laudati in locu de nu laudareti, ci

www.dacoromanica.ro

celi vechi cu ре si bene, pre cumu inca' si adi pre multe locuri. Re infinitivale a remasu neatinsu in sustantivele verbali pr. лзѫдаре, вед'ре etc.

6. De multe ori inse silab'a ре seau реа, au не seau неа se adaugu la capetulu cuventeloru adverbiali pr. аwiшиѣдерѣ, пре тѫтиндинѣ etc. unde prepusetiunile si particelele sunt fora mesura cumulate, in locu de а-ші-шиѣ-де-рѣ, пре-тоте-нѣ-де-нѣ seau рѣ. In cantecele poporarie totu de un'a se adauge silab'a ре in capetulu versului terminatu in vocale accentuata spre a plení numerulu silabeloru in viersu, dîcundu: Мзріта-м' аші мзріта-ре etc. in locu de мзріта.

7. De in vertos'a natura a lui р purcede, cà і intre р si е nu stà, pr. in пзрѣте, лзѫдзтворе in locu de пзріѣте lat. paries-ete etc., лзѫдзтворіѫ de la лзѫдзторіѫ, a fora de pucine cuvente unde se pronuncia intregu, pr. in аріѫ trisilabu lat. area etc. (XII, n. 5).

8. Р se afla scaimbatu inca si de in н, pr. серінѫ si сенінѫ lat. serenus, verinu si венінѫ lat. venenum; ферѣстрѫ lat. fenestra etc. (XXIII, 9).

XXVI. Suieratorie si cumnate: Ѳш, Тц, Дж, Кч, Гџ, ж.

Siueratoriele sunt parte originarie parte derivate; originarie cate nu-su nascute de in altu sunetu rom. fora de a ne suí pana la originea formarei suneteloru; er' derivate, care de intru altu sunetu rom. se nascu dupa, influenti'a altor'a seau vocali seau cosunatorie.

Primitive sunt doue Ѳ si Ж, cele alalte cinci: ш, ц, ж, ч, џ sunt derivate, adeca ш dein Ѳ,

www.dacoromanica.ro

ц de in т, ѕ de in д, ч de in к, si ц de in г, pr. in гроші, мѫці, сѫрѕі, фачі, році de la гроть, мѫть, сѫрдѫ, факѫ, рогѫ.

Nota.

1. Sueratoriele se potu clasificá in mai multe forme, asia:

a) in corelate subtîri si grose: сѕцѕ subtiri, шжчц grose, in care ѕ figureza de doue ori: că litera originaria si derivata;

b) in corelate line si aspre: сшцч line, ѕжѕц aspre; dupa schem'a urmatoria:

Subtîri:	сѕцѕ.	сшцч:	Line.
Grose:	шжчц.	ѕжѕц:	Aspre.

2. Caus'a scaimbatorie principale a siueratorieloru e і diumetatîtu, precum de in adusele esemple se cunosce; a fora de acest'a inse si alte sunete vocali si cusunatorie, cá cause secundarie eufonice, asia:

a) vocalea ѣ asupr'a muteloru к si г, carele in ainte de ѣ se stramuta in ч si ц cá si in ainte de і pr. de la факѫ, рогѫ, în 3. pers. фачѣ, рощѣ cá si фачі, році;

b) De intre cosunatorie mai multe, asia:

1) asprele ѳ, г, д, м si в asupra lui с care e linu, er' inainte de aceste aspre se stramuta in ѕ care e aspru, pr. ѕѳорѫ, ѕгѫрѫ, ѕдрѫмікѫ, дѣѕмжнтѫ, ѕвжнтѫ in locu de с-ѳорѫ lat. ex-volo, сгѫрѫ lat. scoria, с-дрѫмікѫ, дѣс-мжнтѫ, с-вжнтѫ lat. ex-vento;

2) siueratoriele derivate ч ц, si moliosele кї, гї in locu de клї, глї asupr'a lui с stramutandulu in siueratori'a grosa, cele lene in cea lina ш pr. шчіѫ lat. scio, дѣшкіѫ lat. dis-cludo

www.dacoromanica.ro

in locu de скрiѫ, дескiдѫ,— er' cele aspre in asp r'a ж respundietoria, pr. дежгецѫ in locu de дес-гецѫ lat. dis-glacio.

3. Alte scaimbari a unoru siueratorie de in influenti'a altoru cosunatorie sunt spurie au numai particularie, asia:

a) Scaimbarea lui ч in т dupa с stramutatu in ш, pr. штiѫ in locu de шчiѫ de in счiѫ, spuria inse forte latîta;

b) Scaimbarea lui с in ш dupa silab'a те au ти si candu aceste nu-su derivate de in че si чi, mai alesu la inceputulu cuventeloru, pr. in шеркѫ lat. stercus, шергѫ lat. ex-tergo, ашернѫ lat. ad-sterno; inse вестiѣрiѫ lat. vestiarium cu с, er' вешмжнтѫ in locu de вештiмжнтѫ cu ш de la вешiѫ lat. vestio cá vescio, de unde se dîce жнвешiтѫ si жнвжскѫтѫ; si фѫше lat. fustis.

XXVII. Ѳ, ш.

Ѳ e siueru fundamentariu lenu si subtîre, de in care cele alalte se deriva, in catu de una parte se inaspresce ingemenànduse, de unde se nasce ѯ originariu cá doi с pre cumu si vechii latinilu scrieau, pr. massa, patrisso in locu de *μάζα, ϖατρίζω*; er' de alta au insusi se ingrosia pre in adaugerea unui ı diumetatîtu si trece in ш, au luandu loculu lui ĭ dupa mutele ѧ si т le intorce in siueratorie.

Deci с totu de un'a urmandu un ı diumetatîtu au duplecatu lungu, finale au aliurea se scaimba in ш, pr. de la десѫ, фрѫмосѫ plur. десшi, фрѫмошi lat. densus-i, formosus-i; шi lat. sic; ашá de in а-шĭ-а; шѣдє lat. sedet it. siede;

www.dacoromanica.ro

ѡѯєрѯ lat. s i b i l u s unde b intorcunduse in u, s i remase cá ѡ etc.

N o t a.

1. Ѳ finale, cá mai tote cosunatoriele finali latine, e lapedatu in limb'a rom. pr. ѧомнѯ, пѯмнѯ etc. lat. d o m i n u s, p u g n u s; inca si in cele alalte limbe romane mai tote, si in cea vechia latina forte desu cá si м (XXII, 4).

2. Ѳ are multa asemenare cu и latinu-grecu, de unde latinii a dese ori-lu sustituira in loculu lui и in cuventele de origine grecesca, de in carele unele si la noi au remasu, pr. s e x gr. ἕξ si ἕξα rom. шѣсꙁ, s e p t e m gr. ἑπτὰ rom. шѣпте ci cu c si a in сєптꙁмѧнꙁ lat. s e p t i m a n a, s e d e o gr. ἕζω rom. шєзѯ.

3. Ѳ derivatu se afla dein x latinu, pr. in єсѯ, лєшíꙁ, lat. e x e o, l i x i v i a etc. lasandu pre к pre cumu se lasa in cele mai multe preterite si participia ale verbeloru terminate in кѯ pr. зíшй, зісѯ, алєшй алєсѯ lat. d i x i d i c t u m, a l l e g i a l l e c t u m.

4. Ѳ inainte de б, г, ѧ, м si в se muta in pronunci'a vulgaria in ꙁ, pr. ꙁмѯлгѯ in locu de с-мѯлгѯ lat. e x - m u l g e o; care mutare si intru alte limbe se semte, si si in cea latina pronunciandu si une ori scriendu in locu de S m y r n a, s m a r a g d u s: zmyrna, zmaragdus (XXVI, 2 b). De alt' mentea numai in ꙁєрѯ lat. s e r u m.

5. Ер' inainte de ч se muta in ш pr. шíѯ in locu de счíѯ, inca si in нострí, вострí dupa usulu vulgariu de in ношí, вошí etc. (ib. 3).

XXVIII. т, ц.

Cosunatori'a т, urmandu ѣ diumetatitu au deplecatu î, se scaimba si se pronuncia cá тс care

www.dacoromanica.ro

se semneza cu ц, pr. dela бать, мѫть etc. lat. battuo, muto бацi, мѫцi; цiе lat. tibi cá tive; цесѫ lat. texo, цестѫ lat. testu, цѣрѫ lat. terra, цiне in locu de цiене lat. tenet ital. tiene.

Nota.

1. Asemene scaimbare se afla si in limb'a italiana, numai catu ei pre ц nu cu ti ci cu z l'insemna, pr. palazzo, dizione lat. palatium, dictio-ne; cu care insemna si pre ʒ de in di pr. mezzo lat. medius. Er' scaimbarea lui ti in цi in ainte de alta vocale in limb'a latina e traditionaria si cunoscuta.

2. A dese ori in pronunciare siuratori'a ц derivata de in тї se scaimba in ч, cá si ʒ in ц seau ж, mai alesu in terminatiunile чѫне si чорѫ, care derivanduse de in т s'ar' cadé a se pronunciá цѫне, цорѫ, pr. лнцелепчѫне, тзчѫне, фечорѫ, пічорѫ in locu de лнцелепцѫне dela лнцелептѫ lat. intellectus, titio-ne, foetiolus, petiolus seau pediolus in care т si д sunt scaimbate.

3. Т cá cosunatoria vertosa se afla in pucine cuvente, pr. тзчѫне in locu de течѫне care inca se dîce, lat. titio-ne; бзтзмаре lat. victimare, рзтзчiтѫ lat. erraticus.

4. In unele cuvente т originariu se pierde in ш urmandu і diumetatitu, pr. in пзшѫне lat. pastio-ne, вешмжнтѫ lat. vestimentum, ѫшз lat. ostium-a cá si la ital. uscio pronunciatu ѫшїо ci in derivatulu ѫшчорi a remasu, фашз lat. fascia, шiндiлз lat. scindula in form'a scindilla ca scintilla; si alesu in 2. pers. perf. pr. лзѫдашi lat. laudasti etc. La Italiani inca sci se pronuncia numai cá ші.

www.dacoromanica.ro

XXIX. ѧ, ꙁ.

Cosunatori'a ѧ, cá si т, urmandui ı diumetatîtu au duplecatu, in capetulu cuventului au si aliurea, se scaimba si se pronuncia ca ѧс, ce se semneza cu ꙁ, pr. dela ас҃ѧ҃, с҃ѵрѧ҃ lat. a d - s u d o, s u r d u s etc. ас҃ꙁі, с҃ѵрꙁі; ꙁі in locu de ѧ҆ї lat. d i e s - e; ꙁік҃ lat. d i c o cu i lungu.

Nota.

1. ѧ arare ori se afla scaimbatu cu т si de acì nece ѧ in locu de т nece т in locu de ѧ mai nu se afla, afora de vre unulu au doua cuvente, care inse si in limb'a latina asia se afla, pr. г҃отѵі҃ lat. c o t o n i u m si c y d o n i u m; inse in celc alalte limbe romane scaimbarea lui т in in д e forte mare.

2. Mai multa scaimbare e de in d ì cá ꙁ in ѱ care se pronuncia cá un ѧш de si respunde cosunatoriei г (XXXI), pr. in ѱос҃ in locu de ꙁос҃ lat. d e o r s u m etc. si alesu in terminatiunea ѱ҃нє, care respunde celei alalte in ч҃нє cu ч in locu de ц, pr. ѵмєѱ҃нє, п҃ѵтрєѱі҃нє etc. de la ѵмєд҃, п҃ѵтрєд҃ lat. h u m i d u s, p u t r i d u s. Inse usulu vulgariu preacestu ѱ nascutu de in ꙁ seau d i si mai grosu-lu pronuncia cá ж pr. жос҃, п҃ѵтрєж҃нє, міжлок҃, кѡжа lat. c a u d e x, жѵмѧтатє in locu de ꙁѵмѧтатє lat. d i m i d i e t a s.

3. ѕ in limba rom. e de doue specii, si inca si in doue modruri se pronuncia:

a) unulu primitivu ce respunde celui latinescu z si grecescu ζ, pr. in b o t e z u lat. b a p t i z o, dupa care forma si alte mai multe verbe de conj. I. iau in pres. ind. si conj. sing. terminatiunea єхѵ-і-а-є pr. dela ѧ҆кр҃ємаре: ѧ҆кр҃ємеꙁ҃

www.dacoromanica.ro

pre cumu si cele de Conj. IV. in aceleasi tempuri si persone ĭau terminatiunea ѥѫѳ-i-ѣ-ѫ respundietoria celei latinesci e s c o si i s c o pr. dela пѣцѩѣ lat. p e t e r e пѣцѣѫѳ cá p e t e s c o seau p e t i s c o;

b) altulu derivatu dein d i cá дѥ dupa cumu in unele locuri se si pronuncia, pr. ѕіѳ, ѕіѫѳ lat. d e u s, d i c o cá дѣѳ, дѣѫѳ care pronunciare e si mai genuina.

4. Scaimbarea lui d i in ѕ se afla si intru alte limbe romane, pr. in cea italiana si provinciale, dicundu ital. m e z z o lat. m e d i u s rom. міѣѕѳ, prov. a u z lat. audio rom. аѳѕѳ; in cea ispana ᴅ se pronuncia forte desu cu un sunetu aprope de z, er' cum'ca latinii d i urmandu alta vocale au pronunciatu z, testifica vechii gramatici latini *); inca si grecii cuventele incepute cu silabele *δια* le pronunciau cá *ζ* pr. *ζάβολος, ζάκονος* in locu de *διάβολος, διάκονος*, caror'a si latinii urmara de nu cumu-va grecii asta pronuncia o au luatu dela latini. De aci si terminatiunea latinesca i z o se afla scrisa la celi vechi i d i o pr. mai certu in acrosticulu lui Comodianu de sub Costantinu M. l. I. nr. 37: „Qui j u d a e i d i a n t fanatici"; in locu de j u d a i z a n t.

5. D cá cosunatoria vertosa e prea raru, pr. in prepus. дѣ pre alocuria дz, etc. (IV. 4 a). Nescaimbatu inainte de i diumetatitu inca e prea raru, pr. дѣді si дѣдіѳ lat. d e d i, a пѳтрѣді in locu de a пѳтрѣѕі etc. se afla numai la celi vechi; unde astadi nu se scaimba, e semnu cà i nu e

*) Priscianu Inst. I, 31: „Et cum his z duplex, unde saepe d scribentes latini hanc exprimunt sono, ut m e r i d i e s, h o d i e."

www.dacoromanica.ro

diumetatîtu nece originariu pr. діче vulg. in locu de дече, дірептъ vulg. in locu de дерептъ.

XXX. К, ч.

Cosunatori'a к se scaimba in ч inaintea ambeloru vocali moli е si і nu numai diumetatîtu ci si intregu, pr. de la факъ фачі фаче фачемъ, lat. facio; черкъ lat. circus si quaero it. cerco, cercare, черчі, чърче; чі lat. quin; поркъ, порчі, пърчелъ lat. porcus, porcellus.

Se scaimba in п inainte de т si с, seau piere, pr. in фънтъръ, лапте, кюпсъ, хіе etc. (XVII, a c).

Nota.

1. Scaimbarea lui к in п intru alte limbe romane nu se afla, de catu cà italianii-lu asemeneza cu т (XVII, 3). Urma pucina se afla numai in cuventulu latinu jacto rom. іептъ alaturatu cu celu grecescu *ἰάπτω*.

2. Mai raru se scaimba in г, pr. in гътъніъ lat. cotonium, гаъръ lat. caula *), сгъръ lat. scoria, вітрегъ lat. vitricus, гъгінъ lat. catena etc. care si in limbele romane de astadi multu se oserbeza, si in cea latinesca de multe ori s'a facutu atatu in cuvente grecesci catu si latine, pr. cygnus gr. *κύκνος*, gobio gr. *κωβιὸς*, vicesimus tricesimus si vigesimus etc.

3. Asemenea si к une ori e derivatu de in г pr. in клокъ клочіре lat. glocio, спрънчъкънъ la celi de preste dunare sufrancea in locu de съпрънчъкънъ lat. supra-gena. La latini asta scaimbare atat'a fù de usitata, catu in urma si lite-

*) Lucretiu III, 256: per caulas corporis omnes etc.

www.dacoromanica.ro

r'a C, carea mai antaiu avea valorea lui r, se pronunciá cá к afora de pucine nume proprie pr. Cajus, Cnejus pronunciate cá Gajus, Gnejus.

4. К cu ѧ moliatu remane ne scaimbatu inainte de є si i, pr. кїѧмъ in locu de клїѧмъ (XXIV,c); er' pronunciarea cu ч e numai pre rare locuri, pr. чїѧмъ in locu de кїѧмъ.

5. К nu se scaimba in ч nece in gerundiale verbeloru de a 2. si 3. Conj. care esu in кѫ, pentru cà terminatiunea жндѫ si intru aste conjugatiuni retiene sunetulu vertosu, de unde si latinii o scaimba cu u n d o pr. f a c i u n d o in locu de f a c i e n d o etc., de unde si noi dicemu кѫржндѫ si кѫрѫндѫ lat. c u r r e n d o, si la celi vechi inca si altele pr. ѱiѫндѫ in locu de ѱiiндѫ. In скїмєѫ i tiene loculu lui a i (III, 5); in скжнтѣіѕ lat. s c i n t i l l a, I e in locu de ѧ cá in s c a n d u l a скжндѫръ in locu de s c i n d u l a; ѧнкєпѫ-і etc. evulgariu in locu de ѧнкъпѫ seau ѧнкапѫ.

6. Regul'a scaimbarei lui к in ч e chiaru aceeasi ce є si la italiani, pr. in p a c e cá romanesce пачє lat. p a x - c e etc., si se oserbeza si intru alte limbe romane, numai celelalte nu pronunciau ч ci cá с. Numai in limb'a albana se afla cuvente de origine romana cu к nescaimbatu inainte de ѣ si i, pr. кіѣл lat. c a e l u m, кєнт lat. c e n t u m etc, inse q u e mutatu in ц in locu de ч cá la celi de preste dunare pr. цідо rom. чє-ва de in чє lat. q u i d si d o gr. ϑῶ in locu de ϑέλω, care cuventu si la ai nostri de preste Dunare a trecutu.

7. Scaimbarea lui к in ч seau с se afla si in vechile limbe italice alesu in cea umbrica dupa cumu se cunosce de in tablele Eugubine, in care se

www.dacoromanica.ro

scrie pase tuva in locu de pace tua, pu prizes si puprices lat. publicae, tazex in locu de tacens etc. De unde si in usulu rusticu vulgariu alu latiniloru pote se se fia aflatu, de si nu se afla alte urme.

8. Cosunatori'a к respunde nu numai literei latine c ci si qu, inse fora de a tiené sunetulu u nece cá cosunatoria nece cá vocale macar' diumetatîta (VII), pr. in карѣ lat. qualis-e ital. quale, чінчі lat. quinque it. cinque, чѣ lat. quid, чі lat. quin etc.

9. Ч dupa с se pronuncia mai multu cá т pr. in цiѫ in locu de счiѫ (XXVI, 3 a); inse asta pronuncia nu e universale.

10. La celi de preste dunare in locu de ч se pronuncia ц, pr. de la факѫ, фаці, фацѣ. De acì, seau si de in altu usu anticu, care si in limb'a italiana se oserbeza, si la noi cesti de in coce in multe cuvente pronunciàmu ц unde dupa etimologi'a limbei ar' vení se se pronuncie ч, pre cumu sunt mai tote cuventele terminate in цѫ-цѫ pr. ацѫ, фацѫ, брацѫ, лацѫ, iцѫ, соцѫ, дънкалцѫ, дѣскѫлцѫ lat. acia, facies-e, brachium, laqueus, licium, socius, dis-calceo etc.

11. Ч pre alocuria se pronuncia mai aprope de с de catu de ш, pre cumu si ц mai aprope de з, mai alesu pre campía, pr. in чінѣ, цѣкнз mai cá сїінѣ, зїѣкнз. Celi de preste dunare inca pronuncia pre ц cá un z, dicundu zinzie in locu de цінцiѣ.

XXXI. г, ц.

Cosunatori'a г se scaimba in ц, cá si к in ч, in ainte de ѣ si i, pr. de la лѣгѫ, лѣці, лѣцѣ, lat.

www.dacoromanica.ro

ligo it. legare; ѱємѫ lat. gemo ѱємі, ѱѣмє; ѱінѱіа lat. gingiva; ρѫгѫ, ρѫѱі lat. rubus.

Se scaimba, cá si к, in ainte de т seau с in п, pr. de la сѫгѫ lat. sugo, сѫптѫ, сѫпєа (XVII a c).

Nota.

1. Г se afla derivatu de in mai multe alte cosunatorie:

a) de in к, pr. in гѫтѫіѫ, сгѫρъ etc. (XXX 2);

b) de in ε, pr. in ρѫгѫ lat. rubus, нєгѫρъ lat. nebula it. nubola si nugola, ѫμєρѫ lat. uber gr. *οὖθαρ* etc.;

c) de in в conversu in ε, pr. in фагѫρѫ lat. favus-vulus, нєгѫ si нєѱєлѫ lat. naevus-vulus;

d) de in н, ρѫмєгѫ lat. rumino ci si rumigo.

2. Asemenea г se afla scaimbatu in mai multe cosunatorie:

a) in к, pr. клочєскѫ (XXX, 3);

b) in ε, cási к in п, pr. in лімєъ lat. lingua, ѧнтрієѫ lat. interrogo (XVI, 1, b);

c) in ѧ, pr. in ѫчігѫ in locu de ѫчіѧѫ care inca se dice, lat. occido, cá si la italiani veggo si veggio in locu de vedo seau vedio.

In маі si мъєстрѫ s'a moliatu cu totulu in і si ѣ cá si la italiani si ispani mai, maestro, maestria, lat. magis, magister.

3. Г cu л moliatu remane ne scaimbatu cá si к, pr. гїаѱъ lat. glacies it. ghiaccio; dupa asta regula ortografica a italianiloru de a scrie ghi si chi in locu de gli si cli s'au dusu si ortografistii nostri pana acumu.

4. Nescaimbatu remane si in gerundiale verbeloru de a 2. si 3. Conj. terminate in гѫ, cá si

www.dacoromanica.ro

ale celoru terminate in ѫ, pr. кѫлеграндѫ, сѫграндѫ lat. colligendo etc. (XXX, 5).

5. Ц nascutu de in ꙁ seau di (XXIX, 2) se pronuncia mai grosu, cá ж, pr. in жоѫ, ѫмежѫне etc.; une ori si celu derivatu de in г pr. жѫрѫ in locu de цѫрѫ lat. gyrus chiaru si in cartile baserecesci.

6. Scaimbarea de in г in ц dupa regul'a limbei rom. se afla mai in tote dialectele romane, numai in pronunciarea lui ц e diferentia; italii pronunciandu cá noi seau mai ageru pr. gente cá центе seau ѧенте; francii si portugalii mai grosu, cá ж pr. franc. gens cá жан'.

XXXII. Ж, j.

Ж originariu respunde cosunatoriei latinesci j formate de in I in ainte de vocale, cá V de in ѵ (XII, 9. XIII, 3), si se afla numai la inceputulu cuventeloru si inca numai in ainte de o si ѵ, pr. in жое, жокѫ, жѫде, жѫрѫ, etc. si in compuse: ажѫнѫ, ажѫнгѫ, ажѫтѫ etc. lat. jocus, Jovis-e, judex, juro, jejuno, adjungo, adjuto.

Nota.

1. Derivatu se afla de in ꙁ pre in ц, pr. in жоѫ, міжлокѫ etc. (XXIX, 2).

2. In pronunci'a vulgaria adese ori se cufunde cu ц de in г, asia catu unele tienute pronuncia numai ж si in locu de ц pr. жѫнере in locu de цінере etc. cá si francii in gens gendre pronunciandu жан' жандр si cá portugalii; altii de in cuntra numai ц si in locu de ж, pr. цѫне, цоі in locu de жѫне, жоі, cá si italianii giovine, Giove; care amestecare in parte a intratu si in cartile

www.dacoromanica.ro

baserecesci. Inse partea cea mai mare destinge aceste cosunatorie dupa cumu se deriva de in r au de in j, precumu si cartile baserecesci.

3. In verbulu ʒакѳ, in numele сѧн-ʒѳѣнı si сѧн-ѵорʒѳ s'a mutatu ѫ si ѵ in ʒ in locu de ѫакѳ, сѧнтѳ-ѫѳанı si сѧнтѳ-ѵорѵіѳ; er' in ıептѳ, lat. jacto si in compuse jecto, j a remasu nescaimbatu, cá in ἰάπτω care totu un'a e cu jacto.

4. Cosunatori'a J inca si la vechii latini se pare a fí avutu unu sunetu siueratoriu aprope de ѫ seau ʒ representatu prein z si di, de unde nu numai la greci ζεῦς, θεός si σιὸς, ci si la latini deus si divus seau dius si de acì Dis, Diovis si Jovis dupa origine totu un'a sunt, si Jupiter nu e de catu Diu'pater, in locu de deus-pater, precumu si noi dein diosu amu facutu ʒоѳ si ѫоѳ, si latinii asemenea de in deorsum jusum; er' in etatea mai tardîa numai incape indoiel'a, deci si juristii bizantini scriu ἰνζεριαρεμ in locu de injuriarum cu ζ ne avendu ѫ.

XXXIII. Causele scaimbariloru.

Scaimbarile, ce patu atatu vocalile catu si cosunatoriele in limb'a rom., se potu reduce la trei cause principali: Eufonia, Analogia, si accentu.

Nota.

1. Dupa Eufonia se conforma vocalile si cosunatoriele de una natura intre sene mai bene de catu cu opusele loru, pre cumu moli cu moli, vertose cu vertose etc., er' cele opuse nevolienduse a le scaimbá intru altele mai cuvenentiose, dupa cumu vediumu deintre vocali: ѕ mutanduse in ʒ dupa vertose (IV, b), si ѫ de in cuntra mu-

www.dacoromanica.ro

tanduse in ı pentru altu ı de in ainte au de in apoi (III, 5 a), pr. ѫѕдѫ in locu de ѧ ѣ дѫ, тѕіндѫ in locu de тѕіѧндѫ; — er' de intre cosunatorie: н mutanduse in м labiale in aiute de labialile ѕ п pr. ѧмѣѕтѫ, ѧмпарцѫ (XXII, 1), aspr'a ѕ in lin'a п in ainte de т care e lina pr. in Скрінтѫрѕ de la скрі̀ѫ in locu de сріѕѫ lat. scribo, сѫптѫ in locu de сѫѣтѫ de la сѫѕ lat. sub, сѫпцірѣ lat. subtile etc. care si in limb'a latina se oserveza la clasici.

2. Dupa analogia vediumu dicunduse фѣцѣ de la фацѕ cá фѣтѣ de la фатѕ in locu de фѣтѕ etc. macar' cà originea vocalei а de intru amendoua aste cuvente nu e totu un'a (III, 1 a).

3. Er' dupa accentu а cade in ѕ scapatandu de subtu accentu (III, a b); si ѣ, о atatu pentru accentu catu si pentru influenti'a vocaliloru urmatorie ѕ si ѣ se inaltia in ѣ si ѡ (IV, a. VI) etc.

XXXIV. Eufonice.

Cuventele romanesci patu de in partea eufoniei inca unele scaimbari, ce meriteza a se clasificá. Ele se facu seau adaugundu, seau lapedandu, seau contragundu seau gemenandu, seau premutandu seau stramutandu, un'a seau mai multe litere, la inceputu, la midi-locu si la capetulu cuventeloru, precumu esemplele voru aretare.

Nota.

1. Adaugerea se face adaugundu un'a seau mai multe litere:

a) la inceputu (prosthesis), pr. а in амаре la celi de preste dunare in locu de маре lat. mare, аѫа la aceliasi si la ai nostri celi vechi lat. uva, акіа́ de in а-а si ѕі lat. vix, ашá de in а-а' si ші

www.dacoromanica.ro

lat. sic, атарѣ, атѫтъ, атъначі, акъмъ, ачестъ etc.; — d in дѫнсъ in locu de дѫнсъ lat. ipse it. desso; л in prep. ла in locu de а lat. ad; с in скърътъ, стрънъ lat. curtus, tornus etc.;

b) la midilocu (epenthesis), pr. н in мънъкіъ, спрѫнчѣнз, дѫсоръ etc. (XXIII, 4); р in стремъръ lat. stimulus;

c) la capetu (paragoge), pr. а in акіа, ашá, акъма, атъначіа, атѫта, ачеста, ачела etc.; рѣа in пърърѣа lat. porro; mai multe litere si silabe in ашішїдерѣа la ші, тътіндінілеа la тотъ, etc.

2. Lapedarea se face asemenea, lapedandu,

a) de la inceputulu cuventeloru (aphaeresis) pr. е in рзтзческ lat. erraticus, і in рѫндънѣ lat. hirundo-dine, ъм in кърікъ lat. umbîlicus;

b) de la midi-locu (syncope), pr. з in дестълъ de in де-сътълъ lat. satullus; і de in домнъ, калдъ lat. dominus calidus inse si domnus, caldus ital. donno caldo; ъ in спрз, спре, мрѣнз, кълкъ, окіъ etc. (VII); л in стеа, шеа etc. (XXIV, 8); на in арічъ lat. erinaceus ci si ericius, ре in дѫнтънекъ (XXV, 5); тъ in сѫнпіетръ etc;

c) de la capetu (apocope) pr. ре in infinitivii лзъдá, ведѣ etc.; si tote cosunatoriele finali de in cuventele latine pr. m, s in домнъ, лемнъ lat. dominus, lignum (XXII, 4); т in капъ lat. caputu etc., afora de —

1) н si к in prepus. дѫн, сък lat. in, sub; inse сък numai afora de compusetiunea verbale pr. съктъ, съкціре lat. suptus, subtile, de in cuntra съфлъ, съплекъ lat. suflo, supplico etc. si сѫwрз lat. sub-ala;

www.dacoromanica.ro

2) м si ѫ in verbele сѫм si сѫнт lat. sum, sunt, si in кам lat. quam, inse si ка́;

3) м in pers. 1. a preteriteloru sing. pr. ѣрам, фъгѣм, фърем inse la celi vechi fora м.

3. Contragerea (synaloephe) se face impreunandu doue vocali de lunga sene au intru una vocale de sunt identice, au in diftongu de sunt diverse, si asta mai multu lapedanduse vre una cosunatoria de intre ele, asia:

a) cu vocali identice lapedandu pre v de in midi-locu, pr. in калъ ital, cavallo, кале pl. dela ка ital. bava; кѣ ital. beve, нѣ it. neve, дѣторіъ in locu de devetoriu; ѯi in locu de dii lat. die; pre cumu si candu з stà inainte de а in care se contrage pr. in лѫна in locu de лѫнз-а, лзъдам in locu de лзъдз-ам etc. fora de alegere de unde se deriva pr. in та, са in locu de тза, сза seau se deriva de in тѣ, сѣ in locu de тѣа, сѣа gr. τεός, ἑὸς cá мѣа de in мѣ, seau de la тъ, съ in locu de тъа, съа cá la latini tuus, suus;

b) cu vocali diverse, lapedandu pre л, pr. in стѣа, вѣрѭѣа in locu de стѣлз, вѣрѭѣлз lat. stella, virgella in locu de virgula; seau н pr. in о vulgariu in locu de ънз; seau в in locu de к pr. in сокъ de in саъкъ seau савъкъ lat. sabucus etc.

4. Gemenarea (anadiplosis) se face ingemenandu una litera au silaba:

a) una litera gemenata au vocale au cosunatoria in limb'a rom. nu se afla, vocalile contragunduse, cá mai susu, er' cosunatoriele dupa pronunciarea limbei nostre, si acelei vechi latine *)

*) Festu sub cuv. solitaurilia: „Antiquae consue-

www.dacoromanica.ro

nepotenduse ingemená, de catu in compusetiunea verbeloru cu prep. ѧн pr. ѧннекъ, ѧнноѣскъ etc., macar'ca pronunci'a si aici pre antaiulu н l'indiumetatieza (XXIII);

b) una silaba ingemenata se afla numai in cuventele: тътъроръ si амъндъроръ repetienduse silab'a ор, si in дзтзторіъ, стзтзторіъ in locu de дзторіъ spre a nu se cufunde cu дѣторіъ, si de стзторіъ dupa analogia si pentru preteritulu стѣтѣ.

5. Premutarea (Antithesis) se face punendu unu sunetu in loculu altuia, de care mai susu pre largu (Cf. si nr. XXXIII, 1); la care mai adaugemu si premutarea lui X latinu,

a) in пс pr. in кѡпсъ etc. (XVII, c), cumu si latinii scaimbara une ori ps in X pr. in proximus in locu de prop'simus dela prope апропѣ, si sub Augustu scaimbau si intru altele dicundu ixe in locu de ipse (Sueton. in Octav. 83);

b) in мс pr. in ѧмсъ lat. ipse, ѧмсоръ lat. uxoror.

6. Stramutarea (metathesis) se face stramutandu literele de intru unu locu intru altulu, asia:

a) vocalea i de in silab'a de pre urma віа, міа etc. se stramuta in ainte de cosunatoria pr. in аівъ-і-з in locu de авіъ-і-з, сраівз in locu de сравіѣ lat. scabies-e, роівъ in locu de ровіъ lat. robius, къівъ in locu de къвіъ lat. con-cubium, скзімвъ seau скімвъ in locu de скзмвіъ it. scambio etc. asia si in стрзінъ in locu de стрзніъ lat. extraneus ital. stranio si straino.

---

tudinis per unum L enunciari non est mirum, quia tunc non geminabatur litera in scribendo, quam consuetudinem Ennius mutavisse fertur, ut pote graecus graeco more usus."

www.dacoromanica.ro

b) cosunatoriele ʌ si ρ dupa unele mute: 1) ʌ, pr. аφлѫ, плопѫ, флъмъндѫ in locu de алфѫ gr. ἁλφω retorom. aflar, поплѫ lat. populus, фъмлъндѫ tal. famulento gr. *βελιμῶν;* кіагѫ seau клїагѫ in locu de кагліѫ lat. coagulum, ci in плѫмънъ gr. *πνεύμων* latinii au scaimbatu dicundu pulmo-ne;— 2) ρ pr. in пре, спре, вре, ѧнтре lat. per, super, vel, inter it. sempre in locu de semper, фрімєіъ, фръмънтѫ, фрѫмосѫ, ѧнтрєгѫ lat. fimbria, fermentum, formosus, integrum, er' in пътрѫндѫ in locu de прєтѫндѫ lat. pertundo, пѫрчєдѫ lat. procedo etc., inse кѫркѫєєтъ si кѫкѫрєєтъ lat. cucurbita, кѫкѫрєєѫ si кѫркѫєєѫ lat. (con-curvium) iris.;

c) silabe intregi pr. in пъдѫре in locu de пълѫде lat. palus-de ital. palude si padule, алѫнєкѫ lat. allucinor, апѫкѫ lat. occupo etc.

XXXV. Analogice.

In formarea seau deformerea limbei rom. multe influentia avù de in partea analogiei legea ce noi o numimu a' asemenatiunei, dupa care unele cuvente, ce dupa form'a de in afora a pronunciei au aceeasi terminatiune, in gur'a poporulu pre in decursulu usului indelungatu s'au asemenatu intru tote flesiunile, cá si candu semenarea terminatiunei nu ar' fí fostu numai aparente, pr. ρѣлє, грѣлє, мѣлє de la sing ρєа, грєа, мєа cá стѣлє, шѣлє, нѫїѣлє etc. de la sing. стєа, шєа, нѫїєа in locu de стѣлъ, шѣлъ, нѫїѣлъ lat. stella, sella, novella.

Nota.

1. Dupa acesta lege:

www.dacoromanica.ro

a) pronumele si adjectivele fem. terminate in sing. in ѧ seau ѣ sub accentu, se asemena cu sustantivele scurtate si terminate in ѣ seau ѣ in locu de ѣлъ pr. in esemplele aduse. Dupa norm'a pronumelui мѣ se asemena si cele alalte doua pronume тъ, si съ contrase de in тъѧ, съѧ, in plur. тѣлѣ, сѣлѣ; si dup'a acestoru pronume contrase si alte sustantive contrase nu numai in а ci si in alta vocale lunga; de unde se dîce бѣлѣ, ѕѣлѣ de la бѣ contrasu de in бѣѳа ital. b a v a, si ѕѣ de în ѕѣѳа gr. ζάβα la Suida, inca si ѕіѣ de la ѕі contrasu de in ѕіі lat. d i e, ca si candu numinativele loru intru adeveru aru fi scurtate lapedandu ъ in sing. cá тъ-ъѕъ сѣ-ъѕъ, бѣ-ъѕъ ѕѣ-ъѕъ, ѕі-ъѕъ de in care pre unele usulu le a si intrudusu inse in insemnari ceva diverse;

b) numele feminine terminate dupa pronuncia in ѣ derivatu de in ъ formeza plur. in ѕ, cá si candu ѣ ar' fí originariu pr. вíѣ lat. v i n e a, v i v a in locu de вінѕъ, вѕъ; вѣкѕѣ, соцѕѣ, кѣлкѣтѡрѣ etc. in locu de вѣкѕъ, соцѕъ, кѣлкѣтѡрѕъ, facu вíѣ, вѣкѣ, соцíѣ, кѣлкѣторі, cá сѳдѡрѣ сѳдорі lat. s u d o r - r e. Si de in cuntra numele femenine terminate in ъ derivatu de in ѣ, formara numerulu pl. in ѣ cá si cele terminate in ъ derivatu de in а pr. фацъ, фрѳнѕъ, вѕцъ etc. lat. f a c i e s - e, f r u n s - d e, v i t i s - e, in pl. фѣцѣ, фрѳнѕѣ, вѕцѣ;

c) Gerundiale si participiale in оріѳ de a 2. si 3. Conj. lasandu formatiunea regularia mai de totu, se iau dupa formele Conj. I. pr. фъкъндѳ, фъкъторіѳ cá лъѳдънндѳ, лъѳдъторіѳ; dupa acesta forma si de la verbele цінѣрѣ, мънѣрѣ, пѳнерѣ, etc. s'au formatu цінъторіѳ, мънъторіѳ, пѳнъторіѳ seau цінѕъторіѳ, мънѕъторіѳ, пѳнѕъторіѳ, de unde

www.dacoromanica.ro

apoi ѕ'au ѕcaimbatu in ціеторіѫ, мѫіеторіѫ, пѫіеторіѫ, si de aci цііторіѫ etc.

2. Alte esemple se afla:

a) in numele сорѫ si норѫ, care de si sunt dupa origine de forme diverse lat. s o r o r, n u r u s, se conformara intru tote asemenea; dupa form'a с о р' contrasa de in s o r o r cá ѧ о р' de in d o l o r, se fece si н о р'; inse dupa норѫ cu ѫ: сорѫ-мєа cá норѫ-мєа; si apoi facunduse de in норѫ норѫ cá de in мѫнѫ мѫнѫ, amendoue se dîsera норѫ, сорѫ cu о nu ѡ, de una parte pentru cà сор' ļe in locu de s ó r o r de in care unu o r se lapedà, er' норѫ e in locu de нѫрѫ, de unde si in pl. se fece сѫрорі tienendu form'a originaria о р і si scaimbandu vocalea, si нѫрорі tienendu vocalea originaria si scaimbandu terminatiunea;

b) in particeu'a врє, a caria forma originaria e вєр lat. v e l amendoua de in вєрї si v e l i s, scurtate si in вєі si v i s; inse dupa ce particelele прє, спрє, трє, ѧнтрє se pronuncia in locu de cele latinesci p e r, s u p e r, t e r, i n t e r, se scaimbà si вєр in врє macar'ca in врє р nu є originariu ci straformatu de in L. Fiendu inse cà si врє si вєрі lat. v e l, v e l i s, se tragu dupa origine de in verbulu воіѫ lat. v o l o, dc aci dupa aceeasi lege se formà infinitivulu врк-рє in locu de вкр-рє seau v é l-r e cá la latini v e l-l e in locu de v e l e-r e; si apoi cci alalti modi cu tempurele loru: vreu, vream, vrui etc.;

c) Inca si in form'a ausiliaria a verbului v o l u i aflàmu influentia acestei legi dupa norm'a verbului a m, dìcundu вєї, ва, cá аї, а, pre cumu si in pl. вомѫ, вєці seau fore в: омѫ, ѧці, cá амѫ, аці; inse si арє lat. h a b e t se pare formatu dupa

www.dacoromanica.ro

form'a ωρε lat. volet de unde si ορι cá βερι lat. velis, vel.

3. De in aceste se cunosce catu de afundu taliatoria e legea acesta in limb'a rom., si catu de vechi potu se fia unele terminatiuni de intru ins'a, pre cumu sunt cele scurtate de in ѣλz, cá legea asemenatiunei pre lunga tota diferenti'a originaria a cuventeloru se le tracteze cá pre unele intru totu asemenia. De aci si a nevolia, seau mai bene nepotentia, este de a poté reduce sunetele si formele primitive stramutate pre in acesta lege.

XXXVI. Tonice.

Influenti'a accentului seau tonului se arata in scaimbarea vocaliloru primitive A, E, O;

a) a supr'a lui A retinendui sunetulu chiaru si inaltu pr. in λάϑαz, λzϑάλ (III) etc.;

b) a supr'a lui E inaltiandulu la ѣ deca urmeza z au ε in silab'a mai de aprope, pr. чερκϑ, чѣρκz, чѣρчε, чερчі (IV) etc.;

c) a supr'a lui O in doua modruri: 1) cá a supr'a lui ε, inaltiandulu la ω, pr. in ϑομнϑ, ϑωмнz, ϑωмнε, ϑомнi;—2) si fora de urmarea altei vocali, retinendulu cá se nu scapete in ϑ, pr. in ϑόρмi, ϑόρмi, ϑώρмz, ϑώρмε, inse ϑϑρмίмϑ, ϑϑρмίцi, ϑϑρмінϑϑ etc. (VI).

Nota.

1. Accentu seau tonu se numesce inaltiarea melodica a unei silabe seau vocali intregi dela unu tonu mai de diosu la altulu mai susu, pr. in λάϑαz, λzϑάλ, unde ∧ intru ambe formele se pronuncia cu unu tonu mai inaltiatu de catu z macar'ca radecin'a cuventului e totu un'a.

www.dacoromanica.ro

2. In fia-care cuventu numai una silaba e cu accentu seau tonu mai inaltiatu, er' cele alalte tote cu tonuri mai de diosu pr. in дóрмъ, дърмíмъ, лáъдz, лzъдźмъ. Inse nu totu cuventulu are accentu seau silaba cu tonu inaltiatu; asia sunt:

a) cuventele unisilabe, pr. дz, кz, фz, стz, etc. pentru cà intru insele varietatea seau inaltiarea tonului nu se pote precepe, fora numai in compusetiune cu altu cuventu pr. дź-не, кź-че, фz-ле etc. unde totusi accentulu nu are poterea scambatoria asupr'a vocaliloru, de catu prea arare ori, pr. in дѣкz, de in дé-кz, inse si дека si дѣка etc.;

b) particelele pronuminali de un'a seau de diumetate de silaba, articlulu лъ, afisele si sufisele; si verbele ausiliaria, pr. мz, те, се, лъ, о, не, вz, леа; мĭ, цĭ, шĭ, їĭ; лъ, а, etc.; ам, ашĭ, воiъ, съ; in catu estea se lega totu de un'a cu cuventulu de in ainte au de in apoi, pr. мz-дъкъ, лáсz-лъ; дáцiмĭ, мжн'а, ам фóстъ, iо-съ, ĕi-съ;

c) prepusetiunile de un'a au doue silabe, si a fora de compusetiune, pentru cà se vedu a face unu cuventu cu cuventulu urmatoriu, pr. кzтрz мíне, дъпz прѧнzъ etc., er' de e mai de multe silabe, accentulu celu pucinu ise micesce. pr. асъпра мѣ; asia si in compusetiunea cu nume si verbe, pr. in дерéгъ, дерéптъ, a fora de compusetiunea cu unisilabe, in care accentulu se retrage la prepusetiune, pr. de la ддъкъ imper. áдъ, dupa care si éсъ, кóсъ etc. in locu de ес-iъ lat. exeo, кó-съ, lat. consuo etc.;

d) dupa нъ, преа intru intielesulu preste mesura (lat. nimium), кáм-маi, мái iutru intielesulu cu multu mai, si челъ маi, cuventele urmatorie -si pierdu accentulu au de totu de sunt scurte, pr.

www.dacoromanica.ro

нѫ-ψіѫ, прѣа-мікѫ, кам-маі-рѫ, маі-кіне, au in parte de sunt mai lungi pr. прѣа-кене-ψіѫ, чѣлѫ-маі-маре; unde particeu'a de antaiu cu atatu mai tare se accentueza.

3. Cuventele si particelele despoliate de accentu stau sub accentulu cuventului principale cu care se impreuna si afora de compusetiune pr. рóгѫ-те, нѫ-ψіѫ etc.; er' candu se compunu intre sene, accentulu vene pre celu de antaiu pr. ѫнце, ѫнкъ, пéнтрѫ-къ, etc. de cumu-va un'a de in cele urmatorie nu e de in pusetiune lunga, pr. ѧдецѫптѫ, ѧ ацѫпр'а etc.

4. Loculu accentului in limb'a rom. e in un'a de in cele mai de pre urma trei silabe ale cuventului, de care mai susu nu se suie, pr. аѣá, аѣ́ре, áрдере, muliére selbáteca, etc. Ce se pare a fi in cuntr'a acestei legi, vene numai de in adausulu particeleloru neaccentuate adause la *cuventulu* principale, pr. dátu-mi-s'au, ómeni-loru.

5. Numele-si retienu accentulu de in numinativulu sing. in tote flesiunile inca si candu lise adauge articlulu, pr. de la júde, pl. júdeci, óмѫ ѽмени, нѫме pl. нѫмене la celi vechi, lat. judex-ces, homo-nes, nomen-na etc. Singuru genetivulu sing. si pl. nearticulatu a unoru pronume si adiective in ѫi, ei si орѫ varieza, mai adeverata inse se pare pronunci'a cu accentulu pre vocalea antaia a acestoru terminatiuni pr. кърѫ́і, кърóрѫ etc. mai alesu adaugunduse a pr. кърор'а, мѫлтóр'а, ѫнѫіа etc.; er' in verbe varieza dupa tempuri si persone.

6. Accentuarea in limb'a rom. e, cá a latiniloru, prosodica, adeca dupa lungimea si scurti-

www.dacoromanica.ro

mea silabeloru, si dupa legile prosodiei latine, cu pucine esceptiuni. Spre mai de aprope determinare potu sierbí urmatoriele:

a) In numerarea silabeloru venu de a se cuprende si vocalile diumetatîte ı si ѹ, pentru ca une ori se pronuncia intregi (XII, XIII), pr. аспрѹ-і, домнѹ-ле etc.

b) In silab'a de pre urma se afla accentulu numai dupa lapedarea unei silabe mai de in urma pr. a лъѹдá in locu de a лъѹдáре; seau dupa contragerea celoru doue silabe mai de in urma intru una vocale au diftongu pr. вєрцєа in locu de вєрцѣлъ; seau in compusetiune, candu silab'a penultima pre in lapedare au coutragere nu e intrega pr. in ашá, аєїá, in locu de а-шí-а а-єí-а, лъѹдáм-ái-á, фъчеáм-ái-á etc. in locu de лъѹдá-áм, фáче-áм etc.

c) Cuventele disilabe, nescurtate si ne contrase, au accentulu in penultim'a silaba, pr. мжнъ, сѣтє, дѡмнє etc., afora de cele despoliate de accentu (n. 2).

d) Cuventele trisilabe au mai lungi, ne scurtate si necontrase, au accentulu in penultim'a de e vocale lunga, pr. мѹíѣре lat. m u l i e r e, вжртѹте lat. muliere, v i r t u t e etc.; er' in antepen. de e vocale scurta, pr. сѣчєтъ lat. s i c c i t a s, іépѹре lat. l e p o r e.

e) Vocalile si silabele lungi sunt au de in natura pr. мѹíѣре, вжртѹте, care se potu scí numai de in usu si formele gramatece; au de in pusetiune, candu dupa vocale urmeza doue cosunatorie un'a dupa alt'a pr. in дцєлѣпте, пърінте etc. cá si la latini: i n t e l l e c t u s, p a r e n t e. Vocalile scurte se cunoscu numai de in usu, de in formele gra-

www.dacoromanica.ro

matece si de in alaturarea cu limb'a latina, italiana etc.

7. Verbele sunt plecate a retrage accentulu in apoi pre catu se pote de la silab'a de pre urma, inca si preste prepusetiune ci mai raru pr. de la а лъпъдà, скѫтѫрà, скърмънà etc. in pres. se face лáпъдъ, скѫтѫръ, скáрмънъ; si alesu

a) verbele deduse de in nume cu penultim'a lunga de in natura, pr. мѣсѫрѫ, ѧмпрѣсѫрѫ de la мѣсѫръ, прѣсѫръ; asia si ѧмсáрсътѫ, ѧмсѣрсѣкѫ, ѧмпрéжѫрѫ, ѧмпрéѫнѫ, ѧмпѫцінѫ etc. de la сърсáтѫ, сѣрсѣчѣ, ѧн прѣцѫрѫ, ѧн прѣѫнъ, пѫцінѫ;

b) verbele compuse de in prepus. si verbu de una silaba intrega au ne intréga pr. áфлѫ, сѫфлѫ, ѫнфлѫ, ѫмплѫ, кóсѫ, кѫстѫ, éсѫ lat. sufflo, inflo, impleo, consuo, consto, exeo;

c) alte verbe si nume, pr. áпърѫ, кѫмпърѫ, дáпърѫ, сѫпърѫ, ѩкъръ, кóпърiѫ, сѫфърiѫ, кѫцетѫ, прѣцетѫ, дѣцерѫ, стръкѫрѫ, кѫлкѫ, кѫскрѫ etc. compuse de in prepusetiunile а, ко-кѫ, дѣ, прѣ, сѫ, стръ.

8. Accentulu se semneza in scrisori'a latina cu trei semne seau virgule scrise de asupr'a vocalei accentuate. Semnele acele sunt:—

a) accentulu acutu, seau virgul'a plecata de in stang'a in derept'a, pr. in párte;

b) accentulu greu, seau virgul'a plecata de in derept'a in stang'a, pr. in verò;

c) cercuflesu, seau virgul'a compusa de intru amendoue, pr. in hîc.—Inse latinii si poporele de origine romana prea raru le usuéza, mai multu numai spre destinctiune.

www.dacoromanica.ro

B. Ortografi'a.

XXXVII. Litere respundietorie.

Literele de in alfabetulu latinu respundietorie suneteloru elementarie de in limb'a rom. sunt doue-dieci si un'a, pr. Aа, Bв, Cк, Dѧ, Eѣ, Fф, Gг, Hх, Ii, Lл, Mм, Nн, Oо, Pп, Rр, Sс, Tт, Vѣ, Zз, Jж, Uѹ.

De intre care cinci sunt vocali: a, e, i, o, u, respundietorie celoru mai de antaiu cinci sunete vocali primitive: а, ѣ, і, о, ѹ (II).

Er' siesa-spra-diece cosunatorie, respundietorie cosunatorieloru romanesci primitive, deplenu patru-spra-dicce: bp, dt, cg; l, m, n, r; s, j; v, f la вп, ѧт, кг; л, м, н, р; с, ж; в, ф; — mai pucinu doue: зз, хх.

Lipsescu litere anumite respundietorie celoru alalte sunete derivate, patru vocali: ъ, ѫ, ѣ, ѡ; si patru cosunatorie: щ, џ, ѱ, ч si in catu-va ѯ.

Intrecu patru litere k, g, x si y, pote cà si h, z.

Nota.

1. Literele latine K si Q ne sunt prea multe, de ora ce amendoue respundu numai cosunatoriei K cá si C; de unde si la vechii latini se amesteca scriendu caro si karo, pecunia si pequnia; in urma inse se involîra a nu mai scrie pre K de catu in prea pucine cuvente pr. Kal., er' pre Q numai urmandu u cu alta vocale, pr. quis, quare etc. Ispanii inca le lapedara, pre K de totu, pre Q mai mare parte, retienendu pre C; er' italianii lapedara numai pre K, retienendu pre C si QV unde se pronuncia cá la latini, ispanii de in cuntra; inse dupa ce in limb'a rom. sunetulu

www.dacoromanica.ro

QV ne lipsesce, urmeza cà nece K nece Q nu ne sunt de lipsa.

2. H respunde numai in pucine cuvente sunetului nostru χ (XX); er' cea mai mare parte de in χ la noi respunde celui grecescu care la latini se scrie cu CH, er' la noi si-a pierdutu suflarea dicundu кωρдz, кαρτε lat. chorda, charta etc., au pre C in cele mai noue grecesci pr. χαρτίε, χριστοѕ, cá la grecii de acumu χάρτης, χριστός. In limb'a italiana si ispana inca nu se pronuncia.

3. X nu e litera simpla pentru unu sunetu ci compusa pentru doua: CS seau GS, de unde si latinii scrieau amestecatu pr. ucsor, ucxor, uxsor si in urma uxor; de unde nece noue nu ne e de multu ajutoriu.

4. Y e litera grecesca, si la latini usitata numai in cuventele de origine grecesca si mai tardîu, cà-ce celi mai vechi scrieau V pr. Burrus, Bruges in locu de Pyrhus, Phryges etc.; de unde a si remasu in lupus rom. лѕпѕ de in λύκος, super si supra rom. спре, сѕпрz de in ὑπὲρ etc.; si la noi in cele mai vechi pr. мzртѕрíz gr. μαρτυρία, мѕиταμz gr. μύσαξ etc. Urm'a sunetului grecescu vechiu a remasu la noi numai in ψĭѕрѕ lat. gyrus gr. γυρός; de unde nece acesta nu ne e de lipsa.

5. Z inca e litera grecesca, la latini adausa numai mai tardîu cá si y si numai in cuventele de origine grecesca; er' in limb'a rom. nu respunde sunetului romanescu ʒ de catu in cuventele si formele straine, pr. in вотиʒѕ lat. baptizo de la gr. βαπτίζω; de unde si in Ortografi'a rom. numai intru atat'a pote cuprende locu, in catu in limba se voru suferí cuvente straine.

www.dacoromanica.ro

XXXVIII. Sistem'a ortografica.

Fiendu cà fundamentulu a tota ortografi'a e unitatea l i m b e i, care inse nu se pote alt'mentea statorí de catu pre in urmarea formeloru genuine primitive si lapedarea celoru secundarie spurie de in limba, de ci pana candu inca nece unu dialectu rom. nu a luatu preponderantia asupr'a tota limb'a, antaiulu postulatu spre castigarea acestei u n i t a t i este a determiná strinsu formele genuine ale limbei atatu in respectulu eufonicu, catu si gramatecu-etimologicu, si in scriere a le urmá strinsu.

Formele eufonice sunt descrise in partea de in ainte fonetica, cele gramatece in cea urmatoria formaria, er' cele etimologice intru amendoue si mai pre largu in lesicologia.

N o t a.

1. Greutatea ortografiei rom. cu litere latine vene de in doue cause: neajunsulu alfabetului latinu, si sistem'a gramateca - etimologica.

De in caus'a antaia, ne avendu atate litere in alfabetu, cate ne sunt de lipsa, si ne potendu adauge de la noi litere noue la alfabetu vechiu, suntemu nevolîti a suplení literele lipsitorie cu cele alalte de in alfabetu, cu care au ceva conesiune, care in limb'a rom. se fundeza pre derivatiunea genetica a uneia de intru alt'a.

De in a dou'a causa, legile gramatecei si ale etimologiei de multe ori infrangunduse in pronunciare pre in legile eufoniei limbei, urmeza cá in scriere au se se oserbeze legile gramatecei si etimologiei fora atentiune la legile eufoniei, au ne luandu a mente la formele genuine gramatece-e-

www.dacoromanica.ro

timologice se se oserbeze numai eufoni'a seau usulu vulgariu. De unde se nascu doue sisteme, un'a: gramateca-etimologica, alt'a eufonica vulgaria.

2. Inse eufoni'a si pre in urmare pronunci'a fia-carei limbe e supusa la variatiuni, dupa care nece una limba nu remane nestramutata. De aci si ortografi'a nece unei limbe nu este strinsu etimologica-gramateca; de ora ce totu de un'a literatur'a unei limbe s'a inceputu nu numai dupa ce limb'a a ajunsu la ore-care prefactiune, ci a si patîtu unele scaimbari eufonice, care antaii scrietori le au respectatu, er' celi mai tardîi nu au potutu se le departe. De unde pre cumu form'a unei limbe s'a defiptu dupa starea ei in care-va periodu ce s'a parutu mai inaltu in cultura, nu dupa rigorea gramatecei, asia si ortografi'a aceiasi epoce s'a luatu de mustra fia cumu a fostu pentru tempurele urmatorie.

3. In limb'a rom. inca s'au templatu scaimbări eufonice, asia catu nu numai pronunci'a de astadi varieza dupa locuri, ci si de la cea vechia se destinge intru multe, pre cumu ici-colea amu insemnatu in fonologia. De aci vene, cà si vrendu nu e cu potentia a urmá in scriere usulu vulgariu alu pronunciei de asta-di, pentru cà e diferente, de nu vomu volî a legitimá atate dialecte, cate se audu in gur'a poporului, ce inse nu se pote fora de a se frange unitatea limbei, care e temeliulu a tota literatur'a si a tota ortografi'a in tote limbele.

XXXIX. Regule generarie.

De ora ce si intre sunetele, care au litera respundiatoria in alfabetulu latinu, inca se afla de-

www.dacoromanica.ro

rivate nu numai primitive, de ci spre defigerea unei ortografie mai regulate sunt de a se oserbá regulele urmatorie:

a) Fia-care sunetu elementariu primitivu a se scrie cu liter'a respundietoria in alfabetulu latinu, pr. ѧ cu A, ѣ cu B etc. (XXXVII).

b) Sunetele derivate, in catu nu au litera respundietoria in alfabetulu latinu, a se scrie cu liter'a respundietoria sunetului primitivu de unde se deriva, pr. ѫ cu A seau E, ѭ-ѩ cu g e gi etc. (III. IV. XXVI etc.).

c) Sunetele derivate, in catu au litera respundietoria in alfabetu a se reduce la sunetulu primitivu si a se scrie cu literele respundietorie acestor'a, in catu adeca pote suferí usulu, nu numai celu de acumu si celu mai latîtu, ci si celu mai particulariu si mai vechiu, pr. вѣзѫ, сѣрѫ, пѣнѫ, ѧѕ, ѧѕмѫнѣцѫ, ѧѕерптѫ etc. пш вазѫ, сарѫ, панѫ, ѧѫ, ѧімінѣцѫ, ѧрептѫ seau ѧірептѫ, si asiá: v e d i a, s e r a. p e n a, d e, d e m a n e t i a, d e r e p t u.

Nota.

1. Tote sunetele derivate strinsu luandu se potu infacisiá de s p u r i e si coruptiuni in catu se abatu de la cele primitive, de si de in partea eufoniei, care se nevoliesce a aduce mai multa armonia in cuventare, se paru a fí prefectiuni. Inse fiendu cà unele de intru insele sunt d u b i e pr. ѕ in кѫмпѕрі, апѕрі etc. (IV, 1 b); altele a n t i c e si caracteristice, pr. ѫ si ѫн in locu de o si o n a le latiniloru (VII), altele asia de universarie catu nece una urma de diferentia in usu nu se afla, pr. фѡмѕ in locu de f a m e, ам in locu de аѫ lat. h a b e o etc., de aci se cuvene a fí cu mare a-

www.dacoromanica.ro

tentiune, sî sunetele derivate ce au litera respundietoria numai atuncia a le reduce la sunetulu primitivu candu vre una urma catu de mica se afla in usulu de acumu au celu de demultu; alt' mentea ne punemu limb'a in periclu de a o despoliá de unele note caracteristice pretiose ce sierbescu spre demustrarea vechiei ei origine.

2. Derivatiunea unui sunetu in limb'a rom. de multe ori inca e numai a p a r e n t e, in carę parte multi s'au insielatu presupunendu, cà tota diferenti'a intre limb'a rom. si latina e coruptiune, inse fora temeliu, de ora ce de multe ori nu noi ci latinii de in evulu clasicu au scaimbatu, er' Romanii vechi seau dialectele romane mai noue se afla tienendu cu noi nu cu clasicii, precum e I scurtu alu latiniloru scaimbatu de in ѥ scurtu, o in locu de u etc. de care aliurìa (II, 2. IV, 1 b. VII etc.); de unde reu scriu si pronuncia unii i s t u în loco de e s t u lat. i s t e ci italianii e s t o si q u e s t o la noi чѣстъ nu чістъ, ачѣстъ nu ачістъ prov. a c e s t sì a q u e s t - a, isp. a q u e s t e - t a - t o cá si e s t e - a - o; нѣгръ, сѣкъ, лѣмнъ lat. n i g e r, s i c c u s, l i g n u m, ci i t a l i a n i i n e g r o si n e r o, s e c c o, l e g n o etc.

3. Spurie si de lapedatu in ortografia sunt: De intre vocali—

a) ѧ in locu de ѣ si ѡ pr. in маѧ, баря, фатѧ, афарѧ etc. (III, 1 a b);

b) ѥ in locu de ѣ pr. in фіѥ, тѣіѥ, кіѥмъ, лнгіѥцъ (IV, 1 a);

c) і in locu de ѧ si ѥ, pr. in ініміѧ, къвінтѥ, кіне etc. (V, not. a);

d) о in locu de ѧ si ъ, pr. in олтарію, жоръ (III, 5 b);

www.dacoromanica.ro

e) ѹ in locu de ѫ si o, pr. in ѹмєлѹ, ѹмплѹ, ѹмфлѹ, ѹнтрѹ; ρѹгъчѹнє etc. (VII, 1 c, e).

Er' intru cosunatorie:

1) tote sunetele ce se audu in locu de вĭ, мĭ, нĭ, вĭ, фĭ (XIV, 4), pr. in гінє, кіептѹ, in locu de вінє, піептѹ etc.;

2) moliatur'a lui лĭ, нĭ, рĭ, in ĭ grosu, pr. інѹ, мѹĭкρє, пѹĭ, саĭ in locu de лĭĭнѹ, мѹлĭкρє, пѹнĭ, сарĭ (XXI) etc.; inca si moliatur'a lui клĭ, глĭ, in кĭ, гĭ de si e antica cá la italiani, inse numai la noi ceşti de deincoce de dunare se pote suferí, er' nu si la celi de dein colo, la carii лĭ se aude;

3) п in locu de к seau г in ainte de т, fiendu in cuntr'a gramatecei (XVII, a) etc.

XL. Speciali: pentru vocalile: ѧ, ѥ, і, о, ѹ.

De aci vocalile ѧ, ѥ, і, о, ѹ in catu-su primitive sunt de a se scrie cu literele latine: a, e, i, o, u pr. ѧѹρѹ, єρі, попорѹ: a u r u, e r i, p o p o r u.

Er' in catu sunt derivate, suferindu usulu, cu liter'a originaria, pr. масѫ, фіє, інімѫ, ѫѹρѹ, мѹρімѹ: m e s a, f i a, a n i m a, j u r u, m o r i m u.

Nota.

1. Ѧ se scrie cu A, si spre destinctiune sub accentu cu á, pr. ѧѹρѹ, лѫѹдá: a u r u, l a u d á; a fora de candu este derivatu

a) de in ѣ pr. in масѫ in locu de мѣсѫ, scrie cu E: m e s a, seau—

b) de in ѡ in ѧ фаρѫ in locu de ѧ фѡρѫ, scrie cu o: a f o r a.

2. Ѩ se scrie cu E, pr. лєгѹ, l e g u; a fora de candu e nascutu de in ѫ pr. фіє, тѫіє, кĭємѹ, ѧнгієцѹ, scrie cu A: f i a, t a l i á, c h i à m u, i n g h i à c i u.

www.dacoromanica.ro

3. Ї se scrie cu I pr. фіръ, f i r u; a fora de candu e derivatu—

a) de in ѫ nascutu de in a, pr. іnімъ, тъіндъ, in locu de ѧнімъ, тъіѫндъ, scrie cu A: a n i m a, t a l i a n d u;—seau de in ѣ pr. de la вѫндъ lat. v e n d o, вінде, scrie cu E: v e i n d e;

b) de in E, pr. вінѣ, мінѣ, нісѣ, scrie: b e n e, m e - n e, n e - s e.

4. О se scrie cu O pr. орбъ, o r b u; a fora de жорръ de in ъ, scrie j u r u.

5. Ъ se scrie cu U, pr. ънъ, u n u, afora de candu e derivatu,—

a) de in ан seau ѫн, pr. ѧмблъ, ънгіъ, scrie cu A: a m b l u, a n g h i u;

b) de in ін seau ѭн, pr. ъмплъ, ъмфлъ, ънтръ, scrie cu I: i m p l u, i n f l u, i n t r u;

c) de in о fora accentu, pr. дъмнезъ, scrie cu o: d o m n e d i e u prov. d o m n e d i e u, ital. d o m e n e d i o.

XLI. Pentru vocalile: ъ, ѫ; ѣ, ѭ.

Vocalile derivate: ъ, ѫ; ѣ, ѭ venu de a se scrie cu literele vocali ce respundu vocaliloru primitive de in care-su derivate.

Nota.

1. Ѣ se scrie au cu A au cu E;

a) cu A, candu alterneza cu а, si spre destinctiune sub accentu cu à, pr. лáъдъ, лъъдá: l a u d a, l a u d à;

b) cu E, candu e derivatu de in ѣ, pr. вѣдъ, фътъ: de la вѣжі, фѣці scrie v e d u, f e t u;

c) se pote si cu о in лъкъстъ, рътъндъ: l o c u s t a, r o t u n d u; inse cu A tote cele terminate in

www.dacoromanica.ro

ѫ, pr. dupa, pana, catra de si se paru derivate de in о, au ѣ.

2. Ѧ se scrie cu A, au E, au I, au U;

a) cu A candu e derivatu de in а, pr. кѧндѫ, кѧнтѫ, лѫдѧндѫ scrie: cандu, cantu, laudandu;

b) cu E, candu e derivatu de in ѣ, pr. авѧндѫ, вѧндѫ, вѧнтѫ scrie: avendu, ventu;

c) cu I in prepusetiunea ѧн si derivatele ei pr. ѧнчѣпѫ, ѧмплѫ scrie; in, incepu, implu; —asia si dupa р pr. riu, ṛiḍu in locu de рѧѫ, рѧдѫ, si dupa siueratoriele с, ш, ʒ, ц, candu usulu vulgariu pronuncia cu ѫ, pr. singuru, sî, dî, tîe in locu de сѧнгѫрѫ, шѧ, ʒѧ, цѧѣ;

d) cu U, in gerundiale verbeloru de 2. si 3. Conjug. terminate in кѫ si гѫ, pr. tacundu, facundu, ḟṛigundu in locu de тѫкѧндѫ, фѫкѧндѫ, фрігѧндѫ; asia si curundu seau curendu; si in unele cuvente pr. aduncu, funtana etc.

XLII. Pentru cosunatoriele primitive.

Cosunatoriele primitive: ѣп, дт, гк; л, м, н, р; с, ʒ, ж; вфх, sunt de a se scrie cu literele respundietorie: bp, dt, gc; l, m, n, r; s, z, j; v, f, h, in catu nu sunt derivate de intru altele.

Nota.

1. Derivate de intre aceste sunt numai cinci: г, к, ʒ, ж, si х inse nu totu de un'a:

a) г si к, in unele parti se pronuncia in locu de кї, пї, si mai raru in locu de дї, тї, (XII, 8); care pronuncia e de a se indereptà si a se reduce la b, p; d, t, in vorbire si in scriere;

b) ʒ e mai multu derivatu de in дi, si mai pu-

www.dacoromanica.ro

cinu originariu; de unde se scrie parte cu dî pr. in ѕ҃ѣ҃, ѕ҃і, а҃ѕ҃ї: dieu, dî, audi; parte cu z pr. ботеz҃ъ: botezu; inse cu j în ѕ҃акъ: jacu;

c) ж originariu e candu respunde literei latine j in cuventele latine, si e de a se scrie cu j pr. жокъ, жъне: jocu, june; — er' une ori in usulu vulgariu se aude in locu de ѧі seau ѭ, unde e a se scrie cu di pr. in міжлокъ: midi-locu; seau cu g in ainte de e si i pr. genere, in locu de жънере;

d) х arare ori e primitivu, unde s'ar' scrie cu h, pr. хъмz, хемеіъ: huma, hemeliu; inse in usulu vulgariu se dîce in locu de фї si se scrie cu fi pr. firu, fieru, fierbu in locu de hiru lat. filum et hilum, fieru, fierbu; in cele grecesci mai bene cu ch pr. хрістосъ, харъ, хрісmz: Christosu, charu, chrisma.

XLIII. Pentru cosunatoriele derivate.

Cosunatoriele: ш, ѕ҃, ц; ѱ, ч derivate de in: с, д, т; г, к, sunt de a se scrie cu literele respundietorie primitiveloru, de in care se deriva: s, d, t; g, c.

Nota.

1. Cosunatoriele ш, ѕ҃, ц in catu sunt derivate se nascu de in s, d, t urmandu ї diumetatîtu, de unde venu a se scrie: si, di, ti; inse,

a) candu in capetu au la midi-loculu cuventeloru і e duplecatu ca un i lungu, spre destinctiune-lu semnàmu dupa aste litere cu accentu cercuflesu pr. ші, ѕ҃і, ці: sî, dî, tî, si ast'a fia silab'a accentuata au nu (XLIV), de unde scrie: a pasî, audî, petî; sîe, tîe, dîcu in locu de a пъші, а҃ѕ҃і, пеці; шіе, ціе, ѕ҃ікъ; si asia tardîu, subtîre,

www.dacoromanica.ro

intardîátu, subtîliátu; er' urmandu alta vocale cercuflesulu remane a fora, pr. audiu, siediu, tieniu in locu de аѳзѳ, шєзѳ, ціѳ;

b) ц in pronuncia se afla si in locu de ч, unde vene a se scrie cu ci, pr. фацъ scrie: facia.

2. Cosunatoriele ц, ч se deriva mai de apropе de in г si к urmandu є seau і, une ori insе se afla puse in locu de з si ц, de unde venu a se scrie,

a) cu G si C, candu se deriva dein г si к pr. фріці, фрієє de la фрігѳ, scrie: frigi, frige; фачі, фачє de la факѳ, scrie faci, face;

b) cu D si T, candu se deriva de in д si т, pr. ѳмєцѳнє de la ѳмєдѳ, scrie: umediune; анцелепчѳнє dela анцелептѳ, scrie: intieleptiune;

c) de ц intorsu in ж, vedi mai susu (XLII, c), er' candu se aude in locu de в, scrie v pr. vinu in locu de цінѳ, жінѳ, гінѳ etc.

3. De derivate se tiene si moliatur'a lui л, н, р, cu ĭ diumetatîtu singure, au л impreunatu si cu г seau к: гаĭ, каĭ, de care vedi mai susu (XXXIX, 3: 2); care dupa regula venu a se scrie cu li, ni, ri; cli, gli, precumu si pronunci'a limbei de preste dunare cere, pr. lînu, liepure, muliere in locu de інѳ, епѳрє, мѳлрє; cliama, ocli in locu de кіамъ, окі; si usulu celoru vechi scriendu антълніѳ, вінıє in locu de антълѳ, вієь; inca si form'a gramaticale pr. пѳні, мълні, цінi dela пѳнє, мълнє, цінє dupa cumu si celi vechi scriu: сє вінıє, пѳнıє, мълнıє in locu de celu modernu: вієь, пѳє, мълє. Inse gramatecii mai multu a cautatu la ortografi'a italiana care scrie cu chi si ghi: chiama, ghianda, de catu la natur'a limbei romanesci.

www.dacoromanica.ro

XLIV. Semne.

Spre mai acurata determinatiune a ortografiei venu de a se adauge si unele semne pr. sunt accentulu, apostrofulu, si linior'a.

Accentu-lu punemu numai spre destinctiune, pr. laudá, vení etc. лаѫдá, вені, nu лáѫдъ, вінї; pentru cá se nu remania indoiela (XL, 1).

Apostrofulu insemneza a fí lapedata vre-una litera, pr. domn'a in locu de domna-a дѡмнъ-а.

Linior'a se pune intre cuventele au particelele compuse intru un'a, candu se recere mai multa chiaretate, pr. in midi-locu, candu-va etc.

Nota.

1. Accentulu se pote usuá in doue respecte:

1) Cá semnele tonului, candu e de lipsa a se pune: pre cumu, —

a) in silab'a ultima a cuventeloru de mai multe silabe terminata in vocale intrega fora diftongu, pr. a laudá, venì, vediù etc. cá se nu se pronuncie: лаѫдъ, бїї, вźѯ;

b) candu fora accentu ar' remané dubiu, cumu se se pronuncie, si la midi-loculu cuventeloru, pr. indurate: ѧндѫрáтѣ si ѧндѫрътѣ, de unde scrie seau indurátе, seau indúrate au indura-te;

c) in cuventele unisilabe spre a le destinge unulu de altulu, pr. cá, stá, dá: ка, ста, да, de cà, stà, dà: къ, стъ, дъ;

2) Cá semnele sunetului, de unde:

a) pre а sub accentu, l' insemnàmu cu acutu: á, pr. laudá: лаѫдá;

b) pre ъ, derivatu de in а, sub accentu l' in-

www.dacoromanica.ro

semnàmu cu greu: à, pr. laudàm'u: ⱑⰸⱘⰰⱑⰻⰸ, cá se nu se pronuncie ⱑⰸⱘⰰⰰⰻⰸ;

c) pre i intregu si lungu contrasu de in doi i, dupa cosunatoriele s, d, t candu se scaimba in ѡ, ⳝ, ц, l'insemnàmu cù cercuflesu: î pr. sî, dî, tîe in locu de sii, dii, ti-ie pronuncia: ѡi, ⳝi, ци-ѥ (XLIII, 1 a); cercuflesulu aliuria nu e de lipsa;

d) in cele alalte vocali accentulu seau acutu seau greu nu insemneza de catu tonulu, si se punu numai pentru armoni'a cu á seau à, pr. aveni cu acutu cá a laudá, inse elu veni cu greu cá elu laudà.

2. A fora de aceste trei semne, se mai potu adauge inca alte doua pentru vocalea i, mai alesu pentru inceputori:

a) semnulu diumetatîmei: ĭ, candu i in midiloculu cuventului nu se pronuncia intregu de si nu urmeza alta vocale, pr. uĭtare seaù ùlĭtare, misicare, vestĭmentu, midĭ-locu etc., aliuria nu e de lipsa (XII);

b) semnulu intregimei, cu doua punte: ï, candu i si urmandu alta vocale se pronuncia íntrega, pr. ⱁⱃіⱉ, ⱃоⱎіⱉ, scrie: arïa, rosïa etc. cá se nu se pronuncie: ⱁⱃⱉ, ⱃоⱎⱉ. Inse potu si remané a fora fiendu esemplele pucine; er' semnele lungimei si scurtimei de al'mentea nu au locu de catu in prosodia.

3. Cá semnu se pote luá si liter'a ⱨ scrisa dupa ⰽ si ⰳ in loculu lui ⰾ moliatu, dupa ortografi'a italiana, pr. in chiama, chiaru, ochi, unghia in locu de cliama, cliaru, ocli, unglia, la ital. chiama, chiaro, occhi, unghia,

www.dacoromanica.ro

lat. clamat, clarus, ocli seau oculi, ungla seau ungula etc.

4. In urma e de insemnatu cá una regula generale: cá tote cuventele se se scria in capetu cu vocalele, intrega au diumetatîta, afora de prepus. in, sub, si sum, sunt, cám impreuna cu 1. pers. sing. a tempureloru terminate in am seau em spre destingere de catra plurale si pentru cà celi vechi aici м nu pronunciau, pr. eram pl. eramu, laudam-mu, laudasem-mu etc.

XLV. Pronunciarea.

De si pronunciarea buna se tiene numai de usulu de in viatia si asia e pusa afora de terminii gramatecei; de ora ce inse prea multu influesce asupr'a scrierei, se cuvene a se aduce pre catu se pote in armonia cu ortografi'a sì a se departá unele vitiuri de pronunciare mai alesu:

a) in catu pentru vocali: cá e si i dupà cosunatoriele siueratorie se se pronuncie catu se pote mai curatu cá ѥ, i nu cá ѫ, ѧ, pr. ѯѥѳ, ѯi; семнѳ, сінгѳрѳ; шѥдѳ, шi; цѥѳ, ціѥ nu ѯѫѳ, ѯѧ; сѫмнѳ, сѧнгѳрѳ; шѫдѳ, шѧ; цѫсѳ, цѧѥ: — pre cumu si ѣ si ѡ catu se pote mai fora diftongu;

b) in catu pentru cosunatorie: cá cosunatoriele к, п, м, в, ф urmandu si i se se pronuncie nescaimbate pr. кіне, піептѳ, міе, кіѣрме, фіерѳ nu гіне, кептѳ, нїіе, ѱерме, херѳ seau черѳ, macar' cà unele sunt antice; asia pre дѥ, тѥ, нѥ curatu nu stramutatu in гѥ, кѥ, нїѥ seau inca si in ѱ, ч, cumu pronuncia pre alocuri'a: ѱѣѱетѳ in locu de degetu, мѫ чемѳ in locu de me temu; чамѫ si ѱацѫ in locu de кіамѫ, гіацѫ etc.

www.dacoromanica.ro

PARTEA II.

Formativa. Costructiva.

A. Formatiunea.

XLVI. Cuventele elementarie.

Cuventele elementarie in limb'a rom. sunt formali si costatorie. Formali se numescu, care literele finali seau terminatiunea si-le scaimba in mai multe forme, pr. omu: ome, omeni, omenía, omenescu; bunu, buna, buni, bune, bene; vediu: vedi, vede, vediutu etc. Costatorie (nescaimbate, firme), care stau si remanu totu de un'a nescaimbate in terminatiunea loru, pr. bene, asiá, dupa, cá, vai.

Formali in limb'a rom. sunt de patru clasi: nume, pronume, verbe si participia pr. omu bunu, iotu, facu vediu, facutu vediutu. De in carele cele doue de antaiu si cele de in urma se declina, éra cele de a treia seau verbele se cojuga.

Costatorie in limb'a rom. inca-su de patru clasi: adverbia, prepusetiuni, cojunctiuni, si intreiectiuni. De in carele cele de de antaiu se adaugu la verbu pr. facu bene; cele de a dou'a se potu pune inainte la tote cele formali pr. in ceru, cu noi, des-fa-

www.dacoromanica.ro

cu; cele de a treia se impreuna cu verbele seau impreuna alte cuvente pr. se faca, io si tu; er' cele de in urma se punu intre alte cuvente fora de a se impreuná cu ele, seau stau singure in cuventare, pr. o vai!

Nota.

1. Aceste optu clasi de cuvente se numescu partile cuventarei, la carele altii mai adaugu sia nou'a: articlulu, care inse in totu respectulu se tiene de clasea pronumeloru.

2. Cuventele mai mici de una silaba se numescu si particele, pr. me, te, lu; in, de, lá; cá, se, ne etc.

3. Unele litere si silabe se adaugu la cuvente fora de a le adauge ceva insemnare catu de pucina, asia adese ori a, le, ne, re, etc. pr. in acestuia, multor'a, atuncia etc. in locu de acestui, multoru, atunci; pururea, asisiderea, totendenea seau totendenerilea etc., unde a, nea, rea, lea, de etc. sunt otiose si nu se tienu de nece una parte a cuventarei.

4. Cuventele se potu tractá au cá singuratece cautandu numai la form'a loru pr. omu, omeni etc. deunde se nasce teori'a Formatiunei; au cá impreunate intre sene gramatecesce, pr. domne-dieu, omu bunu, in ceru etc. de unde teori'a Costructiunei. Tractarea despre formele cuventeloru se numesce si etimologia, er' cea despre costructiune sintaxe.

5. Partea acesta a dou'a se cuprende cu tractarea de spre cuvente, cá cea de in aínte cu tractarea de spre litere.

www.dacoromanica.ro

XLVII. Formali: Formele.

Cuventele formali se scaimba la forma in doua modruri: au prein flesiune, candu cuventulu remane acel'asi si numai terminatiunea ise scaimba fora de a ise scaimbá si insemnarea, pr. in om-u, om-e, om-eni; au prein derivatiune, candu nu numai terminatiunea cuventului se scaimba ci de una data si insemnarea, si cuventulu se face altulu pr. Om-u: om-enía, om-enescu; laud-u: laud-arosu etc. in carele insemnarea originariului s'a scaimbatu impreuna cu terminatiunea, si cuventele: omu, omenia, omenescu etc. nu mai insémna totu un'a. De unde cuventele sunt au de inceputu (originarie, primitive), au dein scaimbare (secundarie, derivate).

Flesiunea inca se face in doua modruri mai specifice: au pre in declinatiune, candu terminatiunea cuventului se scaimba dupa genu, numeru si casu pr. Om-u, om-e, om-eni; bun-u, bun-i; bun-a, bun-e; au prein Cojugatiune, candu terminatiunea se scaimba dupa moduri, tempuri, numeri si persone, pr. laud-u, laud-a; laud-ai, laud-ara.

Nota.

1. Originarie potu fí nu numai cuventele formali, ci si cele costatorie, numai de in aceste de in urma prea arare ori se face derivatiune pr. dela mane adv. se face mànecu, demanetia, cá si candu mane ar' fi sustantivu cá diu'a, ser'a etc.

2. Numele si pronumele numai se declina, verbele numai se cojuga, ér' participia-le se si declina cánumele si-si retienu siiu-

www.dacoromanica.ro

semnarea tempului de in care se formeza, pr. laudatu laud-ata de la laudai, in pret. pas. de in verbulu laudu.

3. Cojugatiunea corespunde declinatiunei numai in numeri si persone, er' nu in genu si casu.

XLVIII. Declinatiunea.

Declinatiunea e scaimbarea terminatiunei principali ai cuventului intru alte forme prein genuri, numeri si casuri; si e de doue specie: generica dupa terminatiune si genu, si specifica dupa partile cuventarei carele se declina (XLVI. XLVII, 2).

Terminatiunile principali a le declinatiuniloru sunt aceste trei A, E, U pr. fet-A, muier-E, barbat-U fier-U.

Genuri sunt trei: barbatescu, mulierescu si mestecatu seau: masculinu, femeninu si neutru. Masculinu si femeninu e, candu genulu remane totu 'acel'a si pentru unulu si pentru doi seau mai multi pr. in barbatu si barbati masc., muliere si mulieri fem.; er' neutru, candu pentru unulu e barbatescu er' pentru doi seau mai multi mulierescu pr. unu fieru masc., doua fiera fem.

Numerii sunt doi: pentru unulu si pentru mai multi seau singulariu si plurale, pr. unu barbatu, doi barbati.

Casuri seau terminatiuni secundarie impreuna cu cea principale in limb'a rom. suut numai patru: numinativulu seau terminatiunea antaia, care in numerulu sing. e principale; Genitivu-dativu a dou'a, Acusativu seau prepusetiunale a treia, si Vocativu a patr'a terminatiune.

www.dacoromanica.ro

Nota.

1. A fora de terminatiunile principali a, e, u, alte terminatiuni in cuventele formali a le limbei rom. nu se afla de catu in dî in locu de die, si roua in locu de ro lat. ros; inse dî se declina cá cele terminate in a, de unde se si pronuncia desu cá dîua seau diúa, er' roua cu a adausu a fora de terminatiunea principale nu se scaimba.

2. Genulu a inceputu a se destinge dupa sesulu fientieloru; inse fiendu cà nu tote fientiele au sesu destintu, de aci si genulu cuventeloru ce se declina a remasu arbitrariu. De unde si genulu cuventeloru se pote cunosce au dupa sesulu fientiei ce o insemneza de cumu-va are, pr. barbatu, muliere; au dupa terminatiune pr. cele terminate in a de genulu femeninu: barba, mesa, porta; au dupa usu pr. poporu masc. in sing., popora fem. in plur.; dente masc., mente fem., nume neutru. De genu mai de aprope la fia-care terminatiune.

3. Nu tote cuventele ce se declina au amendoi numerii ci unele numai sing. pr. roua, Petru, Rom'a etc., altele numai plur. pr. bale dela ba ne usitatu in locu de baua ital. bava. Unele numai in ceva insemnare nu au sing. pr. siele candu insemneza partea pre care in cáli se pune sieu'a lat. sella, ci siea in sing. candu insemneza sieu'a de pre calu; spate pl. fora sing. candu insemneza partea dosului de intre umeri, vulg. si spete, ci spata in sing. candu insemneza arma lat. spatha gr. σπάθη ital. spada, seau unelta de tiesutu. Altele se audu cu doi plu-

www.dacoromanica.ro

rali: masc. si fem. pr. numeru, umeru lat. numerus, humerus pl. numeri, umeri si numere, umere.

4. Casurile tote nece intru unu cuventu nu se afla cu terminatiune destinta. Genetivulu si Dativulu are numai una terminatiune totu de un'a, si in plur. inca numai in prea pucine pr. loru, unoru etc. Acusativu destintu au numai prouumele personali in sing. me, te, se. Vocativu numai cele terminate in u pr. Pietre, ome. Formele ce lipsescu se suplenescu au prein articlu, au prein prepusetiuni, au pre in contestulu cuventarei, pre cumu se va vedé sub costructiune.

5. Cuventele ce se declina spre scurtare le numimu nume pre cumu si sunt tote suptu un respectu mai generariu; er' in specie le vomu numí cu numirea speciale: sustantive, adiective, pronume si participia. Declinatiunea generica cuprende sustantivele, adiectivele si participiale, er' cea specifica numele proprie, une sustantive si adiective, si pronumele.

6. Spre mai mare facilitate in declinatiune vomu adauge si articlulu simplu LU-LE masc., A fem. in num. sing. etc. si pan' a nu ajunge la loculu lui in sistema, carei este intre pronume (LVIII).

XLIX. Generica: Arficulata.

Declinatiunea generica se face au numai intru insemnarea numelui nedeterminata, pr. omu, muliere, lemnu, ne anumindu care omu, muliere au lemnu ci numai preste totu luandu;— au intru insemnare determinata, pr. omulu, mulierea, lemnulu, volîndu a insemná, cà nu de altu ceva-

www.dacoromanica.ro

si se cuvenita ci numai de omu etc. pr. o m u l u crede; au de una specie pr. o m u l u bunu, m u l i e r e a frumosa, l e m n u l u verde; au de individui anumiti pr. o m u l u mieu, m u l i e r e a ta, l e m n e l e lui.

Declinatiunea nedeterminata se face numai dupa singura terminatiunea numelui; er' cea determinata adaugunduise in capetulu terminatiunei una particea, ce se numesce a r t i c l u si se declina impreuna cu numele, pr. o m u - l u o m e n i - l i, m u l i e r e - a m u l i e r i - l e, l e m n u - l u l e m n e - l e etc., dupa schem'a urmatoria:

Sing.	N. A. masc.	LU, le.	fem.	A.
	G. D.	LUI.		EI (lei), i.
	V.	LE.		—
Plur.	N. A.	LI, i.		LE.
	G. D.	LORU.		LORU.

Nota.

1. Originea articlului e insasi terminatiunea numeloru, precumu si la greci articlulu numai mai tardîu s'a adausu luanduse terminatiunile cele mai generice si strapunenduse de in capetulu cuventeloru la inceputulu loru cu ceva modificatiune pr. ὁ θεὸς, ἡ θεά; er' la noi remasera nestramutate. De unde veru-asemenea se pare, cà si articlii nostri la inceputu au statu numai de in repetîrea vocaliloru u si a in sing. i si e in plur., er' L s'a adausu mai antaiu numai spre impiedecarea contractiunei vocaliloru, unde de in asta contractiune s'ar' poté nasce confusiune intre casuri determinate si nedeterminate pr. in num. pl. fem. unde doi E contragunduse in unulu nu s'ar' semtî in pronunciare nece una diferentia intre d o m n e ne determinatu si d o m n e contrasu de in d o m n e - e.

www.dacoromanica.ro

Inse usulu mare parte l'a introdusu si aliurea dupa aceeasi norma, unde adeca acelesi vocali ocuru pr. intre u, si u, si intre i si i facundu domnu-l-u si domni-l-i in locu de domnu-u si domni-i; er' intre à oscuru si á chiaru L nu s' a introdusu, diferenti'a acestoru vocali fiendu destulu de insemnata in pronunciare de si originea le e aceeasi; nece intre e si a, de unde remase domna-a si muliere-a, numai catu à s'a lapedatu urmandu á nepatîndu ceva intielesulu (VIII, 3). Altu usu inse mai vulgariu ci forte latîtu nu numai nu a introdusu pre L intre doi u seau i diumetatîti, ci chiaru ia si contrasu in unulu intregu si lungu pronunciandu omû si omenî in locu de omu-u omeni-i, diferenti'a intre u si i diumetatîti si intregi fiendu erasi destula spre insemnarea diferentiei intre declinatiunea determinata si nedeterminata, er' nu si aliurea. Ortografi'a baserecesca nu scrie pre ʌ urmandu i.

2. Articlulu are doua genuri masc. si fem., er' casuri destinte pentru masc. in sing. trei: lu, lui, le, in pl. doua: li, loru; pentru fem. in sing. si pl. cate doua: a, ei si le, loru. De intre carele: LU de in num. sing. m. se scaimba in LE deca terminatiunea numelui masc. e E, pr. omu: omu-lu, ci cane: cane-le. EI gen. dat. sing. fem. e in locu de ai de la a si i cá lui de la lu si i; inse ai nu se mai aude in usu, si ei inca pucinu mai alesu numai la celi vechi, ci in locui se aude ĭ diumetatîtu contrasu de in ei; er' lei seau contrasu lĭ numai in pronumele compuse: celei si acelei seau celi si acelì. LORU gen. dat. pl. e pentru amendoua genurile.

3. Articlulu se usiteza si cá relativu in ca

www.dacoromanica.ro

surile secundarie: dativu si acusativu, inse cu ceva modificatiune in pronunciare, asia in dat. sing. intru amendoua genurile se pronuncia ĭ diumetatîtu contrasu de in l i in locu de l u i si l e i seau ei; in acus. sing. masc. remane totu de un'a l u cu u, er' in fem. se pronuncia o in locu de a; in dat. pl. amendoua genurile facu numai l e, care inse urmandu alta particea s e seau ĭ in locu de e si v e i, se intorce in l i fora de a se moliá L, pr. l e dà, l i - s e dà, l iĭ dá, l iĭ b e n e in locu de l e - s e dà cumu scriu celi vechi, l e v e i dá, l e e b e n e; er' in acus. masc. lĭ cu l moliatu si ĭ diumetatîtu, si in usulu vulgariu candu nu se pote legá de cuventulu de in ainte cu ѫ in locu de fulcru cá si l n de in sing., pr. ѫл, ѫi, care inse multi de in celi vechi-lu scriu fora fulcru: л8, i seau л, ĭ, si candu nu se impreuna; acus. fem. pl. se dîce cá si dat. l e fora scaimbare.

4. L i in articlu, a fora de relativulu l i scaimbatu de in l e in dat. pl., la noi cesti de in coce se pronuncia numai cá un ĭ diumetatîtu moliandu-se l de totu, inse in concursu cu altu ĭ amendoi numai cá unu î intregu, pr. o m e n ĭ - l ĭ cá o m e n î; ortografi'a baserecesca-i scrie totu de un'a pre amendoi pr. ѡменiй.

5. Celi de preste dunare pronuncia articlulu in tote casurile cu L a fora de numin. sing. fem. a, si pre l u si l i totu de un'a cu vocali intregi; er' vocalile terminatiuniloru u si i ale numeloru, acumu intregi pr. d o m n û - l û, o c l iû - l û, c o r b û - l û, pl. d o m n î - l î etc., acumu diumetatîte pr. c a p u - l û, l o c u - l û, l u p u - l û; pl. o m e n ĭ - l î, f r a t ĭ - l î, c i t a t ĭ - l e etc.

6. De in articlulu l u - a e formatu celu pro-

www.dacoromanica.ro

numenale posesivu si numerale a l u - a, si pronumele e l u, c e l u, a c e l u etc. care si in locu de articlu se usiteza, de carele intre pronume.

7. Articlulu ce se numesce n e d e t e r m i n a t u u n u intru insemnarea numerale au o r e - c a r e, nu e adeveratu articlu, ci numai cuventu cá si altele.

8. De concordarea articlului cu numele seu in declinatiune mai diosu.

L. In A: Declinatiunea I.

Declinatiunea numeloru terminate in A seau antaia e u n 'a a femenineloru, si in form'a nedeterminata are doue terminatiuni: A si E, de in carele A e pentru numin. acus. si vocativulu sing., er' E pentru genet., si dativulu sing. si pentru tote casurile numerului plurale, si se face dupa schem'a urmatoria:

	Sing.		Plur.	
N.A.	DOMNa-a.	Filia-a.	DOMNe-le.	Filie-le.
G.D.	DOMNe-ei.	Filie-ei.	DOMNe-loru.	Filie-loru.

N o t a.

1. Numele terminate in A chiaru seau oscuru sunt tote de genulu femininu; a fora de numele proprie ale personeloru de sesu barbatescu pr. L u c'a, T o m'a etc., si aceste doue do si nu proprie inse numai de persone barbatesci: t a t a, p o p a, de care in specie.

2. Declinatiunea numelui cu articlu s'a pusu, cá si de cí in ainte, dupa form'a recepta si dupa principiulu cumu-ca articlulu se concorda cu numele seu nu numai in numeru ci si in genu si casuri; inse esemplele arata cumu-ca se face

www.dacoromanica.ro

si al'mentea, adeca seau indereptandu articlulu dupa terminatiune fora a cautá la genu pr. in p o p'a, t a t'a cu articlu fem. dupa terminatiune, macar' cà numele-su masculine, —'seau indereptandu terminatiunea dupa articlu pr. de in m a n'a, n o r'a, s o r'a in locu de m a n u - a, n o r u - a, s o r u - a in urma s'a facutu m a n a, n o r a, s o r a dupa legea asemenatiunei (XXXV; 2 a). Esemple de casuri mai in diosu.

3. Terminatiunea numinativului sing. seau in A oscuru pr. in d o m n a, seau scaimbatu in E pr. in f i l i a, totu de un'a se lapeda in aintea articlului femen. si lapedarea (elisiunea) se sémna cu apostrofu, pr. d o m n'a, f i l i'a.

Numele, care lapedandu pre L de in terminatiunea e l a (XXIV, 8) au contrasu vocalile remase E si A in diftongulu e a, pr. s i e a, s t e a, m a s e a in locu de siela, stela, masela, lat. s e l l a, s t e l l a, m a x i l l a, impreunanduse cu articlulu A fem. spre impiedecarea contractiunei intre acesti doi A iau intre ei vocalea diumetatîta u pr. s i è a - u a, s t e a - u a, m a ș e a - u a, care ortografi'a baserecesca reu o scrie cu o. Inse fiendu cà nemica stà in cuntra si acelei pareri, cumu ca nu numai liter'a L, ci intrega silab'a LA s'a lapedatu de intru aste cuvente, deci terminatiunea e a se pote spectá si cá numai una vocale reu pronunciata in locu de ѣ stramutatu de in ѣ pentru urmatoriulu ъ de in silab'a lapedata лъ, si prein urmare a se scrie numai cu ѣ pr. s i é - u a, s t é - u a, m a s é - u a, care pentru compendiu se si mai recomenda. In cele alalte casuri terminate in E de in aste cuvente L erasi vene in ainte pr. s i e - l e, s t e - l e, m a s e - l e, si cu articlu; s i e l e -

www.dacoromanica.ro

le, stele-le, masele-le etc. Cele ce se mai declina dupa asta norma se voru tractá intre specialitati pr. dî; grea, rea; mea, ta, sa; trei-trele.

5. Terminatiunea Gen. sing. totu de un'a aceeasi e cu a numinativului plur., chiaru si candu usulu a scaimbatu pre ѥ in i pr. unei domne, domne-le; vacalat. vacca: unei vaci si vacile. Genetivulu articulatu se formeza in doua moduri:

a) concordandu articlulu cu casulu respundietoriu ne determinatu in E cá in schema pr. domne-ei, vaci-ei dupa usulu celoru vechi;

b) concordandu articlulu nu cu casulu corespundictoriu ci cu numinativulu in à oscuru pr. domna-ei, vaca-ei, care forma inca se afla la celi mai vechi de si mai rara scriendu: жѹнкꙋі, ѧрꙁчаскꙋі, стрꙁмшшꙋі de la junca lat. juvenca, dracesca, stramosia in locu de junceei, dracesci-ei. Mai usitata inse e form'a contrasa in ei si iĭ, de in carele cea de antaiu ei se pote spectá derivata si cá de in e-ei, si cá de in a-ei lapedandu pre à oscuru in ainte de alta vocale cá si in numinativu pr. domn'a gen. domn'ei; cea alalta e contrasa asemenea au de in i-ei pr. vaciĭ in locu de vaci-ei, au de in ei pr. in usulu vulgariu doamnii, in care aceli doi ı diumetatîti se pronuncia cá unulu intregu, fora de asi pierde ѣ celu scaimbatu in ı influenti'a in ѣ si o; de unde se pronuncia doamnî cu o deschisu; inse asta mai de in urma formatiune e cea mai vitiosa. Asemene esemple de concordatiune se afla si in cele alalte doue declinatiuni pr. domnu-le, mente-ei etc.— Urmatoriele facu gen. intru amendoue formele: нѣ nê de in neve cu art. neu'a gen. neu'ai si néei; ꙗшѹ

www.dacoromanica.ro

róua lat. ros, cu art. róu'a gen. roua'i seau róei; аѹ аúa lat. uva cu art. aú'a gen. aúa-i si aúei; asia si adiectivulu nou'a gen. noua-i seau nóei.

6. Diferenti'a intre genitivu si dativu, pre cumu si intre numin. si acusativu intru amendoi numerii si in tote trele declinatiunile se determina pre in regime, de care mai diosu.

7. Vocativulu sing. ne determinatu e cá si numin. pr. domna! filia!, er' determinatu nu se aude de catu cu o in loculu lui A, terminativu au articulariu pr. domn'o cu o deschisu in silab'a antaia; inse asta formare se face cu particeua intreiectiunale o! ce respunde vocativului in nume si imperativului in verbe, de unde si in vocat. numeloru proprie fem. si masc. pr. Mari'o, Luc'o, Tom'o inca si Petreo!, si in verbulu ven'o in locu de vena! — In plur. vocativulu ne articulatu e cá si in numin. pr. domne! filie, er' articulatu cá gen. plur. pr. domne-loru! filie-loru! care si in cele alalte declinatiuni se oserbeza.

8. Terminatiunea numinativului plur. intru adeveru e numai E pre cumu in schema; inse usulu pre incetu in prea multe cuvente a scaimbatu pre E in I pr. vaca, pl. vaci; de unde multe ce astadi le dîcemu cu I la celi vechi le aflàmu cu e, pr. unghie, vie lat. vivae, vinie, volie; besîce; lacreme; cene lat. cenae, funtane, lumine, lune, radecine, sárcine, septamane; ferestre, pietre; gure, mestecature; cétere, vérgure, vipere; camesie, usie; nunte, sagete; si altele; pre cumu si unele inca si adi totu se mai audu cu E

www.dacoromanica.ro

pr. barbe, case, palme; asiá catu a nevolia este a defige lege pentru unu usu asia scaimbatoriu; inse si pana astadi E a remasu in mai multe terminatiuni de catu i, si in specie:

a) in numele ce au doue destinte terminatiuni dupa genu in U si A, fia acelea sustantive, au adiective, participia au participiále pr. domnu-a, filiu-a, socru-a; pomu-a, peru-a, prunu-a; bunu-a, negru-a; intieleptu-a pl. fem. domne, fllie, socre; pome, pere, prune; bune, negre, intielepte; esceptiunile sunt pucine;

b) cele terminate in ba, da, fa, la, ma, pa, sa, ta, pr. barba; coda, unda; scrofa; ola; bruma, coma, rima, scama lat. squamma, spuma; apa, cepa, cupa, epa; casa, copsa, mesa; costa, lupta, placenta, rota, spata, cresta, costa, vita; vedua, cu pucine esceptiuni; asia si cele terminate in cia, dia, tia, pr. acia, facia; frundia, radia; sementia, vitia; albetia, blandetia, frumosetia; cunoscentia, potentia, scientia etc.;

c) cele terminate in ea seau ê seau î, ce in pl. liau silab'a le pr. stea-stele, bale, dîle.

Er' in I se pronuncia mai multu:

1) de intre sustantive cele terminate in ca, ga, na, ra, pr. vaca, furca, etc. inse musca musce, besica si besîce; verga; lana inse vena vene, pena-e, funtana etc. si funtane; scriptura, mora, ora etc. inse flamura-e, umbra-e; viora-e, gura etc. si gure;

2) de intre adj. cele terminate in escu-ésca pr. domnescu-a numai cu i spre destingere de adverbia, care intru asta terminatiune sunt prea copiose si se termina in e pr. domnesce etc.;

www.dacoromanica.ro

3) de intru ambe clasile cate in numin. sing. se termina in ia cu e in locu de a, pr. orechia, socía, folia etc. inse unghia etc. si unghie; si alte pucine.

De unde reducerea formei primitive in E in locu de I in ori ce nume de acesta declinatiune are fundamentulu seu nu numai gramatecu ci si istoricu. Er' scaimbareai in I inca nu se pote luá de detotu smentita, fiendu aceste doue vocali asia cumnate si mai identice, de unde si la latini asia de multe ori se scaimbara pre cumu arata formele varianti in E si I, es si is pr. omne-i, omnes-is etc. er' la noi se fece spre scurtarea cuventului au dein alte cause atense.

9. Declinatiunea I. acesta mai aprope respunde celei de antaiu latine asemenea terminate in A, cu genet. dat. in ae in locu de ai seau E cá la noi, caria forme respunde si numin. cu voc. pl. pr. domina-ae, si cu vocativulu sing. asemene numinativului inca si cu acus. sing. lapedandu pre M pr. domina-m. In cele alalte casuri pl. latinii au forme casuali ce ne lipsescu, si demustra nevolenti'a loru in desvoltarea formeloru limbei; inse formele primitive ne au remasu: a si e si in loculu acesteia i, pre cumu si latinii au disu in dat. pl. fem. is cá si in masc. de in E in locu de aes, pr. mensis dela mensa-ae in locu de mensaes, si numai in dubia au retienutu vocalea primitiva a pr. domina-bus.

10. Inse fiendu ca si latinii multe nume terminate in ia trecu dela I. la a V. declinatiune mutandu pre A in es pr. materia, blanditia, mollitia etc. in materies, blandities, mol-

www.dacoromanica.ro

lities, *) asia catu si în casuri diferenti'a e numai A si E; de aci si in limba'a rom. nu numai facia s'a facutu cá si la italiani in locu de facies a latiniloru, ci si unele sustantive terminate in etia se pronuncia cu unu E cumu-lu cerĕ altu E nu A urmatoriu, si de aci mai multu in pl. de catu in sing. pr. blandetie, bunetie, betranetie, caruntetie, teneretie-le, si frumoseti'a cá si frumosetie-le etc.

11. Sunt inca unele sustantive in limb'a rom., de asta declinatiune, care la latini sunt plurali er' la noi fem. sing. pr. usia fem. sing. lat. ostia n. pl. etc., seau cá aceleasi pr. radia la noi fem. sing. lat. radius, inse radiare de in radia cá gladia in locu de gladii **). Inse si latinii disera ostia in sing. in numele cetatei de la usi'a Tibrului in mare; er' form'a A la latini a dese ori se usità si pentru numerulu sing. fem. si pentru celu neutru pl. pr. hordea, musta sing. in locu de hordeum, mustum, inca si armenta in locu de armentum etc. ***)

LI. In U: Declinatiunea II.

Declinatiunea numeloru terminate în U se imparte in doue: a masculineloru si a neutreloru, de in carele—

a) a mascul. are trei terminatiuni: u, e, si i, adeca: u pentru cele de antaiu patru casuri N. G. D. A in sing., E pentru Vocativulu sing., si I

---

*) Charisiu l. I. c. 13, 9: Segnitia an segnities?
**) Quintil. l. I. c. V. 16.
***) Quintil. loc. cit. Nonius sub cuventulu armenta ete.

www.dacoromanica.ro

pentru numerulu plur. Domnu, domne, domni; er'—

b) a neutreloru numai doue: u pentru numerulu sing., er' pentru plur. seau E seau A remanendu numerulu silabeloru ne immultîtu pr. degetu, degete; osu, osa; seau RE adausu la u, de cresce cu una silaba pr. tempu, tempure.

Schem'a declinatiunei masculineloru.

	Sing.		Plur.	
N. A.	DOMNu-lu.	Filiu-lu.	DOMNi-li.	Fili-li.
G. D.	DOMNu-lui.	Filiu-lui.	DOMNi-loru.	Fili-loru.
V.	DOMNe-le.	Filie-le.	DOMNi-loru.	Fili-loru.

Neutreloru.

Sing. N. A.	DEGETu-lu.	OSu-lu.	TEMPu-lu.
G. D.	DEGETu-lui.	OSu-lui.	TEMPu-lui.
Plur. N. A.	DEGETe-le.	OSa-le.	TEMPure-le.
G. D.	DEGETe-loru.	OSa-loru.	TEMPure-loru.

Nota.

1. Numele terminate in u sunt de doua genuri: masculine si neutre; si numai trei nume de celu femeninu: manu lat. manus, intru asta forma numai la celi vechi; noru lat. nurus, si soru lat. soror, care inse tote pentru genulu loru fem. si-au mutatu terminatiunea de in u in A: mana, nora ital. nuora; sora retorom. sora it. numai sorella, isp. sor, fr. soeur, prov. sor si sorre; de care intre specifice.

2. Genulu masc. e mai mare parte alu numeloru ce insemneza fientie vietiuitorie pr. D. dieu, angeru, omu, si plantele; si se determina de in mai multe motive:

www.dacoromanica.ro

a) dupa sesulu barbatescu alu fientieloru sufletîte ce insemneza pr. omu si ce se dîcu si se tienu de omu pr. barbatu, cumnatu, filiu, fetioru, socru; domnu, fauru, furu, sierbu, socîu; pastoriu, boariu, caprariu, pecurariu, vacariu, vitielariu; lemnariu, mesariu etc.; de vite: patrupedate pr. asenu, bou, calu, cerbu, leu, lupu, mascuru, porcu, tauru, ursu, vieru etc.; paseri pr. corbu, vulturu etc.; si altele pr. ariciu, limbricu, peduchiu etc.; de intru aste si cu E: vulture, peduchie totu in masc.;

b) dupa calitatea de plante: pomi pr. alunu, ceresiu, fragariu, gutuniu, meru, muru lat morus, nucu, peru, piérsecu, pomu, prunu, visinu etc.; arburi pr. acaciu, cárpenu, ceru, cornu, fagu, frásinu, jugastru, junépenu, pinu, rugu, socu, spinu etc., legumi pr. napu etc.; erbe pr. trifoliu etc.;

c) dupa terminatiune derivata in élu si uru pr. catielu, porcelu, vietielu; peducelu, inca si cercelu, fustelu, negelu; fáguru, mugurn de la mucu etc.;

d) dupa usu, de in partile corpului: ficatu, peru, pumnu; ochiu, renunchiu, trunchiu; muschiu, negu lat. naevus de unde negelu; inse cotu, flocu, genuchiu, manuchiu, mucu, umeru inca si numeru pl. au si in I si in A seau E, unele cu insemnare diferente; si in urma aceste: agru, campu inse si campuri, casiu, lucéferu, miediu si miediuri, muru lat. murus, nuoru, pasu vulg. pasiu, sacu etc.

3. Genulu neutru este alu numeloru celoru alalte ce insemneza lucruri nesufletîte, a caror'a

www.dacoromanica.ro

terminatiunea plurale e tripla in A, E, si re seau ri.

4. Vocativulu sing. nearticulatu alu masculineloru numai in pucine cuvente se afla usitatu, pr. ome, domne, socie, invetiatorie mai raru; inse: cumnate, cuscre, vere, vecine, drace mai desu, si adj. bune etc. Filie seau fili cá φίε, φίϊ numai la celi vechi. In usulu de astadi se formeza mai numai cu articlulu LE, inse fora de a se concordá cu vocativulu nearticulatu ci cu numinativulu, cá si de alte multe ori pr. omu-le, domnu-le, socru-le, invetiatoriu-le, socru-le, filiu-le. Une ori in loculu vocativului se pune num. sing. fora articlu pr. omu bunu! — Neutrele inca de se usiteza in vocat., se formeza dupa acestasi norma cu articlu pr. Ceru-le, cuventu-le etc., mai raru fora articlu, pr. cuvente, pamente etc. in stilulu baserecescu, candu se personifica.

5. Numele masculine de acesta declinatiune formeza numinativulu si cele alalte casuri plurali scaimbandu pre U in I, pr. domnu, pl. domni; inse, —

a) cele terminate in iu cu í diumetatîtu, de si dupa regula s'ar' cadé a formá numerulu pl. cá si cele alalte cu ii, inse usulu aici pronuncia numai un i inca si acest'a diumetatîtu pr. fili cá φίϊ; ér' cele terminate in iu cu i intregu se declina regulatu pr. viu, pl. vii;

b) numele terminate in sing. in lu, in plur. se pronuncia cu L moliatu (XXIV, b) pr. calu, cercelu, misielu, porcelu etc. pl, cali pronunciatu καi, etc.;

c) numele omu lat. homo, formeza numerulu pl. crescundu cu una silaba cá la latini: óme-

www.dacoromanica.ro

ni lat. hómines; intru altele asta norma nu se oserbeza, de unde dracu, leu lat. draco, leo, au in pl. draci, lei lat. dracones leones.

6. Numele neutre, care formeza numerulu plur. in A sunt:

a) cele terminate in ru primitivu, pr. caru, fieru, poporu inse si popore la celi vechi; si ou pl. oua lat. ovum ova; dupa care norma si unele adjective: amaru-a, nou-a, doi-a; cu ă oscuru cá z; si italianii pl. mura dela muro lat. murus.

b) cele terminate in silabele sinieratorie su, ciu, diu, siu, tiu pr. vasu vasa lat. vas la celi vechi vasum, osu osa lat. os la celi vechi ossum si ossucu pl. ossa si ossua, fusu fusa lat. fusus si fusum-a, visu visa lat. visum-a insesi visuri cá si nasuri, respunsu-ri etc.; braciu-a lat. brachium-a, laciu-a lat. laqueus, lîciu-a lat. licium-a, judeciu-a lat. judicium-a; ordiu-a lat. hordeum-a; stupusiu-a, negotiu negotia etc., cu ă oscuru, pre alocuria cu ĕ, si in unele in ri;

c) cele terminate in iu cu î diumetatîtu, in care a se scaimba in e in pronuncia pr. in liu: maliu, paliu, coliu; in niu: calcaniu, buboniu, capetuniu, cuniu; in riu: altariu, amnariu, braciariu, celariu, cuniariu, degetariu, medulariu, pieptariu, porumbariu, taliariu ital. tagliero, tambariu ital. tabarro, umbrariu, umerariu, verdiariu, vestiariu; ajutoriu, cuptoriu etc.; si numele la noi anticatu ilia lat. ilia la celi vechi íĕ, la celi de dein colo ilie; genuchiu si manuchiu si cu i (not. 2 d)si cu a: genuchi-a, manuchi-a.

www.dacoromanica.ro

7. Neutrele cu E in pl. sunt:

a) cele cu accentulu in silab'a antepenultima si cu E scurtu in penultima pr. in ecu: cantecu, intunerecu; in eru: fulgeru, flueru, siueru; si in etu: ambletu, bócetu, capetu, crescetu, cugetu, degetu, frametu, gemetu, sufletu, sunetu, tunetu, temetu; si capu cu una silaba mai lungu pl. cápete ca la latini caput pl. capita;

b) mai multe terminate in nu pr. lemnu, semnu, indemnu, scaunu, cornu lat. cornu, hornu; si granu, frenu pl. grane frene cu N pronunciatu; ci senu lat. sinus pl. senuri;

c) cele terminate in entu derivatu pr. cuventu, imbracamentu, mormentu, rogamentu etc. ci ventu, pamentu in re; reu se dîce in sing. rogamente, imbracamente, incalciamente in locu de incalciamentu, seau mormenturi in locu de mormente etc.;

d) cele terminate in oru derivatu pr. folioru lat. foliolum, petioru, urceoru etc.; ci ustioru lat. ostiolum pl. in i: ustiori;

e) unele terminate in cu si tu pr. acu, arcu, buricu, spicu; cutîtu, resaritu, la celi vechi si miratu seau mînunatu, scapatatu etc.; ci focu, locu; fruptu, viptu lat. victus -us etc. cu re, a fora de midi-locu pl. midiloce; flocu si floce;

f) si altele pucine pr. màru pl. mere, satu -e, capestru-e, versatu-e; cotu si cote.

8. Cele alalte neutre mai tote formeza numerulu pl. adaugundu silab'a RE, cumu scriu celi mai vechi seau ri cumu scriemu si dîcemu noi, p. cercu, lacu, locu, focu, jocu; fundu, vadu;

www.dacoromanica.ro

frig'u, jugu; ramu, fumu; fenu, senu, lînu, vînu, somnu, suspinu inse si suspini la celi vechi; tempu; ceru, curu, lucru; dosu, plansu; stratu, pieptu, tiestu lat. testu, viptu, fruptu, scutu lat. scutum, gutu, ventu etc. Celi vechi: ceriure, frupture, locure, lucrure, viptu-re, etc.; care forma e mai originaria, er' cea de acumu in ri cá multe alte mai secundaria si numai eufonica; la celi de de in colo sî in ra ci raru pr. greáiura pl. de la greaiu la noi graiu-re.

9. Scaimbarea terminatiunei neutreloru in plur. de in A in E vene de la acelu mare nesu, ce se afla intre aceste doue terminatiuni de in partea genului femin. asia catu si la latini unele neutre se pronunciara cu ae in pl. cá cele femenine nu cu A pr. pronumele haec si quae in locu de hac, qua cá in siqua, cá si in fem. sing.; si de in cuntra unele femenine se pronunciau cu A si in plur. pr. haec scala, scopa in locu de hae scalae, scopae (Quint. loc. cit. c. 5,16).

10. De asemenea, scaimbarea terminatiunei RE in plur. neutr. in locu de ra in ri inca e dupa usulu limbei latine, care pre e finale preste totu si re in specie adese ori l'a scaimbatu in i seau ri nu numai in nume, asia catu iusi gramatecii nu sciu cumu e mai bene: a mare in abl. sing. au a mari *), ci si in verbe alesu in a 2. pers. sing. au-noru tempuri pasive pr. amaris, amabaris, amaberis in locu de amare, amabare, amabere etc.

11. Declinatiunea masculineloru si neutrelo-

*) Charis. l. I. c. 16, 16: a mare an a mari?

www.dacoromanica.ro

ru in u, in catu intru amendoi numerii totu atate silabe au neimmultîte, respunde declinatiunei latine a II. si a IV., er' in catu numerulu silaberu lise immultiesce in plur., respunde declinatiunei latine a III. De aci si in declinatiunea nostra, cá si la vechii latini in a IV. declin., numerulu sing. remane nedeclinatu, necomputandu adeca cosunatoriele latine s si m de in masculine, precumu nu se afla nece la latini in neutrele de a IV. declin.; er' in plur. cele masc. se termina in i la noi cá si la latini pr. domni lat. domini, si cele neutre la noi sean cu A cá la latini seau cu E au re in locu de a, ae si ra ale latiniloru pr. osu lat. os ossum si ossu, pl. osa lat. ossa si ossua; tempu, pieptu, frigu lat. tempus, pectus, frigus, pl. tempure, piepture, frigure lat. tempora, pectora, frigora. In catu insepentru afinitatea seau mai identitatea declinatiuniloru a II. si IV. la latini adeveresce usulu scaimbatoriu intru declinarea numeloru masculine si neutre terminate in us si um seau u dupa amendoue declinatiunile, asia catu esemplele sunt nenumerate si gramatecii nu sciu dupa care declinatiune e mai bene ale declinâre *).

LII. In E: Declinatiunea III.

Declinatiunea numeloru terminate in E se imparte in trei: a masculineloru, a femenineloru, si a neutreloru, de in carele —

a) a mascul. are doue terminatiuni: E si I, adeca: E pentru sing., er' I pentru numerulu plur. pr. lapte, lapti;

*) Quintil. l. I. c. 6, 27: Quum Senatus senatus senatui, an senatus senati senato faciat, incertum sit.

www.dacoromanica.ro

b) a femen. érasĭ doue ĸ si ı, inse E numai pentru numerulu sing. in N. A. V. pr. parte, er' i pentru gen. si dat. sing. si tote casurile plur. pr. parti; er' —

c) a neutreloru numai una terminatiune: E, pentru amendoi numerii si tote casurile pr. nume, plur. numene si nume.

Schem'a dclinatiunei a tote-trele.

	Masc.	Fem.	Neutr.
Sing. N.A.V.	LACTE-LE.	PARTE-A.	NUME-LE.
G.D.	LACTE-LUI.	PARTI-EI.	NUME-LUI.
Plur. N.A.V.	LACTI-LI.	PARTI-LE.	NUME-LE.
G.D.	LACTi-loru.	PARTi-loru.	Nume-loru.

Nòta.

1. Numele terminate in E sunt de trei genuri: masculine, femen., si neutre; in declinatiunea caror'a articlulu in masc. si neutre in numerulu sing. se inderepta dupa vocalea terminatiunei dîcundu LE in locu de lu, er' in fem. sing. A se imprĕuna in diftongu cu vocalea terminatiunei E de in ainte pr. par-tea, in cele alalte casuri amendororu numeriloru articlulu remane cá si in declinatiunile mai de in ainte si se concorda intru asemenea.

2. Genulu masc. alu numeloru terminate in E se afla mai pucinu de catu celu femeninu, fora de a ise poté asemná alte motive de catu sesulu au usulu; asia:

a) dupa sesu: ariete, berbece, frate, genere, ospe, parente, jude, si mire seau dela mare lat. mas-mare mutandu pre a in i, seau de la mile lat. miles intru insemnarca de

www.dacoromanica.ro

barbatu, precumu Mars si mas inca de una origine sunt, cu R dieulu vertutei si barbatiei, fora R barbatu, de unde si vertutea lat. virtus-te s'a numitu dela vir barbatu, si grecii Ἄρης lat. Mars de la ἄῤῥην lat. mas;—

b) dupa usu, ale patrupediloru: cane, liepure; altoru sufletîte: pesce, púrece, sierpe, siórece, vierme; planteloru: arbure mai raru in fem., burete lat. boletus, pépene lat. pépo-óne la noi cá hómo-îne, si urmatoriele: dente; munte, sore, pariete, lapte, piéptene lat. pecten-e, tetiune, carbune, ábure inse si aburu cá vulturu si vulture.

3. Genulu fem. e mai latîtu, si se determina dupa mai multe motive:

a) dupa sesu: muliere lat. mulier-re;

b) dupa terminatiune, cele terminate:

1) in are, ere, ire, ore, pr. stare, avere, facere, scire, sare, nare; fiere, miere lat. melle; sécere, lat. sicíle; ardóre, carore la celi de de in colo lat. calor-re, curorę la aceliasi lat. color-re, dorore, flore, lucore la celi vechi lat. lucor-re, putore, sudore;

2) in ame, ime pr. arame, misielame la celi vechi, grasime, greime, marime, multîme, fratîme etc.;

3) in ate, ete, ute pr. adeveratate, bunetate, dereptate, meseretate la celi vechi; sete, vertute; inse ete cu esceptiuni;

c) dupa usu, ale celoru sufletîte: oie, pasere, vulpe; planteloru si frupteloru; salce lat. salix-ce nu salca, gliande lat. glans-de nu ghinda; si altele pr. pace, cerbice, cruce; lege; cale, vale, piele; culme, lume; pane, carne

www.dacoromanica.ro

reu càrnuri, grândene, margine, pecingine, funingine; viespe; láture, púlbere; tuse; mente, frunte, punte, luntre; nopte, oste; carte, parte, morte, sorte nu sorta, curte, cute; chiaie.

4. Numele neutre terminate in E sunt numai aceste pucine: nume lat, nomen in pl. la celi vechi numene cu una silaba mai multu cá la latini nomina, acumu scurtatu nume; fole lat, follis, pantece lat. pantex-ce; ventre lat. venter-re, sange lat. sanguen si sanguis in pl. sàngiure in locu de sangine lat, sanguines au sanguina.

5. Genetivulu fem. nearticulatu se destinge de celu masc, pre in vocalea ı diumet., care e totu aceeasi forma si pentru numerulu plur. cá si in declin I. (L.), si dupa usulu de acumu are influentia asupr'a lui ᴀ accentuatu de in silab'a penult. asia catu ᴀ se scaimba de in chiaru in oscuru pr. pàrti si asia càrti, bunetàti etc. de la carte, bunetáte; inse la celi vechi nu se scaimbá, de unde se afla scrisu nu numai: ᴀмерінцарєй, ᴀрѫтарєі, ᴀскѳлтарєі, вінѯєкарєі, ᴀдєвѫрѫтатєі, сѫнѫтатєєі, ci si кᴀлієі, кᴀєєі, пᴀчєі, нᴀрі, кᴀрці, пᴀрѯі etc.; inse in pluralele masculinelorn ı asta influentia nu o are, de unde si acum se dice фрᴀці, лᴀпці cá ѳѫрѳᴀці de la barbatu etc.

6. Declinatiunea articulata a gen. si dat, sing. fem. la celi vechi se afla in doua moduri: —

a) concordandu articlulu cu casulu respundietoriu ne articulatu pr. parti-ei, de unde apoi pre in contractiune se fece partii, care acumu se pronuncia cu un ı intregu in locu de doi diumetatiti cá partî; asta forma a remasu mai latîta in

www.dacoromanica.ro

usu si respunde celei de 1. declin. asemene pr. domne-ei, domnei si doamnî (L, 5);

b) concordandu articlulu nu cu genetivulu nedeterminatu ci cu numinativulu cá si in declin. I. la celi mai vechi pr. parte-ei si de ací partei seau partî fora т moliatu, care forme-su mai rare.

7. Remasîtie de gen. latinu se afla si in numele dîleloru septamanei dupa dieii paganiloru, pr. Marti, Joi, Veneri lat. dies martis, jovis, veneris, pre cumu si Miércuri lat. dies mercurii cu ı contrasu de in doi cá in Titî, Semproni; dupa acestea se formà si Luni, in latinitatea de midi-locu dies lunis; er' in numin. sing, cá nume de dîle si persone de aci se formara luandu articlulu fem. A pr. lunia, martia, miercuria, joia, veneria.

8. Vocativulu sing. nu se dîce cu articlu ci numai nedeterminatu cá in numin. pr. frate! parente!, er' in pl. seau fora articlu érasi cá in numin. pr. fratî, parenti! seau cu articlu cá in genet. pl. pr. frati-loru!

9. Numerulu pl. masc. se formeza cu ı, fora influentia in ᴀ accentuatu de in silab'a penult. si fora immultîrea silabeloru pr. frate pl. frati. Inse jude si ospe lat. judex, hospes facu plur. immultîtu cu una silaba: júdeci la celi vechi lat. judices, óspeti lat. hospites; in locu de ospe se aude si ospetu ci reu si nou formatu dupa numerulu plur., mai reu si nou e judi de la jude in locu de judeci.

10. Numele fem. inca se termina adi in plur. in ı, inse la celi vechi forte adesu cu ᴇ cá si in sing. pr. πάνελε, πᾶνελε, ωψελε, μάρψενελε, dupa cumu si latinii numinativulu si accus. plur. acu-

www.dacoromanica.ro

mu le scriu cu es acumu cu is seau eis in cea mai mare confusiune pr. omnes, omnis si omneis.

11. Terminatiunea in le masc. si fem. formeza plur. in li cu L moliatu cá si in decl. II. pr. vale, mole pl. vàli, moli cá вzi, мoi;—tuse lat. tusis nu se aude in plur.

12. Declinatiunea rom. III. respunde intru tote declinatiunei latine III., numai catu la noi tote numele de asta declin. se termina in E, candu la latini terminatiunea sing. nu e defipta si in cea mai mare parte a cuventeloru e mai scurta de catu in cele alalte casuri pr. lac-lactis, pars-partis. Inse asta diferentia intre terminatiunea nostra si cea latina si intre casurile loru vene de acolo, cà latinii dupa testimoniulu gramateciloru loru și-au scurtatu numinativulu sing. lapedandu una litera seau silaba de in capetulu cuventeloru pr. de in lacte, parte lapedandu pre te, au convertendu pre E in I pr. canis, civis de in cane, ceve, une ori suplenindu cu adaugerea unui s pr. in pars, canis, civis, intru tote astea dup usulu grecescu. De unde formele antice ale cuventeloru latine de asta declinatiune, cumu se afla la gramateci si intru alte monumente vechi, sunt mai aprope de ale nostre pr. lacte, pane la Plautu si altii cá si in cele de I si II. declinatiune. De aci se pare, cá si candu numinativele nostre ar' respunde ablativului latinu, ci numai la aparentia, pentru cà ablativulu latinu e adeverat'a forma a numinativului anticu si intregu, dupa cumu se scie de in gramatecii latini.

13. Inse in pucine cuvente si noi urmaramu numinativulu scurtatu latinu pr. in omu, leu, ca-

www.dacoromanica.ro

pu lat. homo, leo, caput lapedandu cusunatori'a finale, si pre o pronunciandulu u, carele de ací trecura in declin. II.; si in séceta, jude, ospe, sierpe, nume, lume, sange lapedandu pre n si s seau x; asia catu numai in omu, capu, jude, ospe, nume mai remase urm'a vechiului numinativu: ómene, capetu, júdece, óspete, númene inse numai in casurile plurali.

LIII. Specifica: a Numeloru.

Declinatiunea specifica se face dupa unele proprietati ale numeloru ce se declina; de unde unele nume sustantive si adiective, pronume si participia urmeza mai multu au mai pucinu unele forme speciali de cumu sunt ale declinatiunei generice.

Nota.

1. Nume se dîce ori ce cuventu ce se scaimba in terminatiune pre in numeri si casuri, si sunt de doue specie: sustantive care insemneza unu obiectu reale au imaginariu pr. omu, cúgetu; si adiective care insemneza numai calitatea au cantitatea obiectului pr. bunu, multu; sustantivele se numescu pentru cà de sene stau in cuventare fora midilocirea altui nume, er' adiectivele pentru cà in cuventare nu potu stá de catu adause la sustantive au luandu loculu loru pr. omu bunu. Sustantivele se subimpartu in proprie si comuni pr. Pietru, omu; er' adiectivele in mai multe, de intre care sunt cele numerali, pronuminali si verbali, ceste de in urma numite si participia pentru cà se impartasiescu si de in natur'a numeloru

www.dacoromanica.ro

si a verbeloru. Er' pronumele sunt cele ce se punu in loculu numeloru pr. io, tu etc.

2. Unele forme de in declinatiunea specifica sunt intru adeveru numai anomalíe seau scaderi de la regul'a generale, pre cumu sunt tote formele care au fundamentu in legea asemenatiunei (XXXV), in catu mai multu nu se potu reduce la formele primitive;—altele inse nu numai nu sunt anomale, ci in catu une ori suplenescu unele forme ce lipsescu in declinatiunea generica, sunt forte regularie, pr. e form'a genetivului masc. de in sing. si plur. care in declin. generica nu se afla, ci numai in unele pronume impreuna cu articlu si in unele adiective pr. lui, loru; unui, unoru.

LIV. Sustantive.

Numele sustantive de regula se declina dupa declinatiunea generica, afora de unele anomale; de care sunt;

a) numele de afinitate: tata, muma in locu de mama, si frate, carele in costructiune cu pronumele posesive fora articlu formeza gen. dat. sing. si numerulu plurale immultîndu numerulu silaheloru cu ани seau не, pr. тътани, фрѫѧни, мѹмане scrie: tatàni, fratîni, mumàne;

b) alte nume de afinitate cu terminatiune scaimbata: sora, nora seau sor' noru, carele gen. dat. sing. si numerulu plur. facu immultîndu cu ори pr. sorori, norori;

c) altu nume cu terminatiune scaimbata: mana in locu de manu lat. manus, care dupa usulu anticu remane nedeclinatu pr. man'ei, ma-

www.dacoromanica.ro

nu-le etc., ér' dupa celu mai nou cá cele terminate in ѧ pr. manei, pl. mane-le si mani-le;

d) altulu scurtatu: dî de in dii lat. die, cá si candu ar' fi scurtatu de in dî-le, de unde se declina: dîle, dîlei si dîle-le etc.;

e) numele proprie ne articulate pr. Pietru, María, carele in gen. dat. sing. se formeza cu articlu inse pusu inaintea numelui pr. lui Petru, ei María.

Nota.

1. Nume proprie se numescu, care nu la mai multe obiecte se apleca ci numai la una persona au obiectu ca individuu, pr. Pietru, María, Rom'a, Itali'a, Europ'a; er' comuni seau apelative care mai multoru persone seau obiecte se apleca cá nume de specie seau genu pr. omu, muliere, cetate, tiera etc.

2. Form'a ѧни in usu se pronuncia si ѧне seau ѧй cu ѥ intregu au moliatu pentru tote trele numele, pr. tatane-to, fratîne-so, si тѣтѧй-то, мѧйтѧ seau mane-ta ci nu si фрѧцїйто. De aci si in pl. tatàni, si mumàni cu ѥ ne moliatu, ci fratîni mai raru, er' fratîi in locu de fratîni cu ѥ moliatu e pl. de la sing. fratînia cá si socía in locu de socinia, cumu dîcu celi de preste dunare. Ne seau ni se pare a fi in locu de articlu in loculu de le cá in dialectulu provinciale si catalonicu en masc. na fem. in locu de el, la; seau particea otiosa cá si in pronumele me-ne, te-ne, se-ne. Tata si popa se declina in sing. cu articlulu ѧ: tat'a pop'a, tatei-popei (L, 1); in pl. popí, ci tati mai raru; inse in concordarea cu adjective urmeza genului pr.

www.dacoromanica.ro

tata bunu, popa reu; tata concordatu cu articlulu masc. ТАТЪ е de in usulu baserecescu; de unde si tat'a nostru e mai regulatu cá si pop'a nostru de catu tatalu nostru.

3. Dativulu numeloru fem. nearticulatu cu ei de in ainte numai pre unele locuri se afla adi si la celi vechi pr. ѣi сарра, іѣ Тамар; asta-di mai multu se formeza au punendu pre ei in apoia numelui cá în cele articulate pr. Marí-'ei, au cu la de in ainte in locu de ei pr. la María, care particea se pare a fí prepusetiunea la, inse alaturandu-o cu usulu celoru vechi, carii in masc. inca scriu numai lu nu lui, s'ar' paré a fí articlu, seau celu pucinu prepusetiune compusa cu articlu cá l'u-l'a. In usululu vulgariu se aude in fem. si lui in locu de ei pr. lui María, ce e vitiosu.

4. Multe nume proprie inse se costrue cu articlu, concordanduse nu dupa genu ci dupa terminatiune pr. Luc'a, Tom'a cá Mári'a, Rom'a si se declina regulatu, numai catu cele terminate in c'a seau g'a nu formeza gen. dat. de in e-ei ci de in a-ei, remanendu à oscuru nelapedatu pr. Luca-'i, Veronica-'i; in usulu vulgariu acestu ѣi se pronuncia contrasu in ѣ: дѣкѣ, cá Tomî de in Tomei.

5. Acusativulu numeloru proprie totu de un'a liá prepusetiunea pre cá nota acusativului in aintea numelui pr. pre Luc'a, pre Mári'a; pre Petru, pre Maria; inse celi vechi fora prepusetiune.

6. Numele Domne-dieu, la celi vechi si dumnu-dieu ci mai raru, fora articlu se declina cá numele proprie pr. lui D. dieu, pre D.

www.dacoromanica.ro

dieu; er' cu articlu, regulatu pr. D. dieu-lu pacei, gen. dat. D. dieu-l u i pacei.

7. Cá numele proprie se declina si numele imaginarie pr. A, E etc. gen. dat. l u i A, ac. pre A etc.

LV. Adiective.

Numele adiective inca urmeza declinatiunea generica dupa terminatiunile loru in A, U seau E, luandu amente si la genulu loru pr. b u n u -a cá domnu-a, n o u -a asemenea si cá ou-oua; v e r d e masc. cá lapte, fem. cá parte; a fora de urmatoriele:

a) originarie r e u lat. r e u s it. r e o si r i o; g r e u lat. g r a v i s ital. g r a v e si g r e v e, prov. g r e u, retorom. grev, fr. g r i e f; — in fem. REA, GREA, care intru acestu genu se declina dupa form'a celoru scurtate cá s t e a, s i e a, G. D. sing. si in plur., r e l e, g r e l e;

b) posesive: m e u, t e u, s e u, in fem. MEA, TA, SA dupa aceeasi norma intru acelesi casuri: MELE, TALE, SALE;

c) cantitative: c a t u, tâtu, t o t u, m u l t u, u n u, d o i, t r e i etc., a l t u -a, n e m u seau n e m e n e.

Nota.

1. Adiectivele, unele au doue terminatiuni, altele un'a, er' genuri cate trei. Doue terminatiuni au cele ce se termina in u-a pr. b u n u -a; un'a cele terminate in E pr. v e r d e. Er' genulu au e destinsu si espresu in terminatiune cá in cele cu doue terminatiuni de in carele U e pentru masc. si neutru, er' A pentru femeninu; au numai suptuintielesu cá in cele terminate in E. De unde si

www.dacoromanica.ro

declinatiunea loru se face atatu dupa terminatiune catu si dupa genu pr. bunu m. buni, n. bune; viu m. vii, n. via, fem. via-e; nou, pl. noi, noue, noua; verde m. si n. gen. sing. verde, fem. verdi, pl. tote verdi dupa usulu de acumu.

2. Unele adiective, cá si sustantive, in fem. formeza dupa usulu de acumu G. D. si numerulu plur. in I in locu de E, asia:

a) cele terminate in cu-a si gu-a, pr. secu-a, micu-a gr. μικρός si μικκός; seci, mici; intregu-a, largu-a, lungu-a: intregi, largi, lungi;

b) cele terminate in iu, pr. viu-a, tardîu-a, bétîu-a: vii, tardîi, betîi ci aste mai raru, de unde si vie, tardîe, betîe.

3. MIEU mea, TEU ta, SEU sa, lat. vechi sa *) portug. meu, teu, seu, prov. meu miei, mia ma; teu, ta; seu, seua, sa, retorom. meu, teu, seu; in masc. se declina regulatu, si numai in fem. mele, tale, sale. Impreunate cu sustantivu fora articlu, in masc. se pronuncia si mio, to, so, ital. mio, prov. so pr. frate-mio, domnu-to, cumnatu-so, er' cele fem. intru asemene costructiune in gen. dat. remanu ne declinate cá in numin. pr. sorori-sa, mai raru se afla la celi vechi declinate; mei, tei, sei pr. mume-sei.

4. Adiectivele la latini si la greci mai suferu si alte scaimbari in terminatiune, ce se numesce comparatiune seau alaturare intre doue seau mai multe lucrure; er' in limb'a rom. ast'a se fa-

*) Festu sub cuv. sas, de in Enniu: Virgine' namque domi quisquis Romanus habet sas.

www.dacoromanica.ro

ce pre in unele adverbia puse in aintea adiectivului, care sunt: pentru comparativu mai lat. magis it. mai, er' pentru superlativu forte, tare, tre, prea, cá-mai, celu-mai etc. pr. frumosu-a, mai frumosu-a, forte frumosu-a, tre santu-a, prea bunu-a, cá-mai dulce, celu mai mare etc. Asta comparatiune se face si in adverbia pr. mai bene, mai eri, mai apoi; forte bene fr. fort bien etc.

5. Terminatiunea in u-a respunde celei latine in us-a pr. bunu-a lat. bonus-a, uneori inse se scaimba cu e pr. rapede, limpede lat. rapidus, limpidus, ci limpidu la celi de de in colo, si tristu lat. tristis ci si tristus cá si la ei inermis si inermus etc. Er' terminatiunea e respunde celei lat. in is-e pr. dulce lat. dulcis-e, si ens-ente pr. rece lat. recens cá si erpé serpens, fierbente lat. fervens-nte. Inse si la latinii mai vechi terminatiunea e erá pentru tote trele genurile cá la noi si la italiani, de unde hic, haec, hoc simile, pingue, tale etc. *)

6. Adiectivele terminate in u-a sunt mai copiose atatu originarie catu si derivate pr. albu, amaru, aspru; bunu; caldu, crudu; desu; grasu, grosu; méseru lat. miser, mutu; negru, orbu, plenu, raru, surdu, teneru; derivate pr. fragedu, rancedu, umedu; frumosu, vertosu etc.; unele de in participia pr. curatu, spurcatu; dereptu, desiertu, intieleptu; canuntu, menuntu etc.

7. Mai pucine sunt cele terminate in e pr asemene, dulce, fierbente, june, mare,

*) Noniu III, 162, 205, 240.

www.dacoromanica.ro

mole, rece, subtíre, tare, túrbure lat. turbulens in locu de turbulentus, verde; limpede, rapede.

LVI. Numerali.

Adiectivele cantitative seau pentru catu? sunt definite si nedefinite; definite: unu, doi, trei, diece etc.; milia, ambi, amendoi, nemene; nedefinite: câtu, tâtu, totu, multu; cele definite inca sunt unele numerali pr. unu, doi etc., altele ordinali pr. antaiu, alu doilea etc.

Cele terminate in u-a se declina, cá adiectivele de acelesi terminatiuni, inse unele cu unulu au cu doua casuri mai multu adeca gen. dat. sing. si plur. cá si articlulu pr.

Sing.	Plur.
N. A. Unu-a. GD. unuí-ei.	N. A. uni-e. GD. unoru.

Ci cele numai cu una terminatiune au nu se declina pr. numerii de la patru pana la noue, carii de inpreuna sunt: cinci, siesa, siepte, optu; seau se declina numai cu doi numeri fora casuri pr. diece pl. dieci, suta-e, milia-e; seau numai cu unu numeru si doue terminatiuni pr. trei m., trele f. in plur.; au cu trei termin. pr. doi m., doue f., doua n. plur.

Ordinalile, afora de antaiu-a, se declina impreunate cu doi articli, unulu de in ainte: alu, a', altulu de in apoi: lu-le si a pr. alu doile, a' dou'a, alu patrulu, a patr'a; si nu au de catu unu casu in sing.

Nota.

1. UNU in usulu vulg. are fem. sing. O contrasu de in una lapedandu pre N, au scurtatu de

www.dacoromanica.ro

in ona in locu de una cá onu pre alocuri in locu de unu lapedandu silab'a na; inse vechii scriu ѳNZ de si mai raru si astadi se aude in de-una-di, er' la celi de de in colo numai una; inse si la noi O numai in numin. sing. fora articlu, er' aliuria una pr. un'a, Gen. unei, pl. une. Cu articlu se declina numai in numinativi si fora altu sustantivu; er' cu sustantivu in numin. si ori candu in genitivi fora articlu pr. unulu, unu omu, gen. unui omu etc. Inse intru insemnarea numai unulu, si cu sustantivu totu de un'a are articlu pr. unulu D. dieu. Dupa usulu de acumu si in numin. plur. totu de un'a, insemnandu ore-care pr. unii omeni, unele muliери, ci la celi vechi si fora articlu si astadi in une ori. In loculu genitiviloru articulati la unu si cele urmatorie, candu sunt fora sustantivu dupa sene, se adauge la capetu particeua A, pr. unuia, uneia, unor'a. Cá unu intru tote se declina si ver'unu seau vre-unu-a, nece-unu-a, si totu-unulu.

2. Cá unu se declina si Altu-a in locu de altru-a si compusulu seu al'altu de in alu lat. alius si alis pote cà si alus gr. ἄλλος si alter-a in locu de altrus-a, pre alocuri alantu-a pentru eufonia, gen. dat. altui, alaltui; altoru, alaltoru, cu accentulu in penult. totu de un'a in gen. la celi vechi, carii scriu ΑΛΖΑΤѲi, ΑΛΖΑΤΟΡѲ; precumu si la latini hujus-horum cu u si o lungu; si asia in toti genitivii terminati in ui, ei si oru pr. unúi, unéi, unóru etc. de in care in loculu terminatiunei úi latinii in unele scaimbara cu íu totu lungu pr. uníus, illíus, istíus etc. er' nescaimbatu cá la noi a remasu in huic si hu-

www.dacoromanica.ro

jus, cui si cujus. Inse compusulu celu alaltu, cea alalta se declina numai fora articlu si cá sustantivele in u-a: domnu-a, pr. in gen. sing. celui alaltu, celei alalte, celoru alalti-e.

3. Câtu, tatu, totu, multu si compusele loru; catu-va, ore-catu, ori-catu, nes-catu, atatu-a, se declina numai fora articlu, si cá unu inse mai numai in plur. pr. catui-ei, atatoru-a, totoru-a, multoru-a, inse totu in gen. pl. reduplica silab'a terminativa or: totororu-a, care in pronunci'a vulgaria se pronuncia cu doi u de in ainte: tuturoru, pre cumu si in numin. plur. candu se impréuna cu unu altu numeru pr. tutitrei, tute-trele inca si tus'trei. Celi de de in colo si pucini de in celi de in coce dicu in pl. tutuloru cu L eufònicu nu radicale in locu de R, pentruca totu nu se declina cu articlu. Loculu genitivului si dat. sing. in acestea se plenesce cu prepusetiunea a pr. a catu, a totu etc., inca si in pl. pr. a toti omenii, a multi omeni. Catu si atatu in sing. respunde celui latinescu quantus-a si tantus-a, er' in pl. la quot si tot; de unde si formarea loru (XXIII, 7); in locu de atati se pune si sing. inse cu a adausu pr. atat'a omu in locu de atati omeni, cá si in pl. atatia omeni, atatea mulieri; er' cate in ainte de numeri insemneza si insocire seau despartire pr. cate unulu, cate doi, si totalitate cu numeri mai mari pr. cate siepte adeca tote siepte, in care insemnare e totu un'a cu celu lat. cunctus-a si quot seau cott in quotannis, quotidie seau cottidie, ci usulu e mai raru, si se destinge pre in accentuare mai apasata in cate. Celi de de in colo pronuncia cu N pr.

www.dacoromanica.ro

nescanti, atanti etc.

4. DOI se declina cá noi dela nou-a, in usulu de acumu fora gen. de catu in compusulu amendoi-ue-ua gen. amenduroru-a cu silab'a casuale or duplecata cá in toturoru in locu de amen-doru au amendouoru; cu articlu la noi nu se declina-nece unulu, er' la celi de de in colo: doi-li, dao-le, gen. doiloru, daoloru. Ambi-e lat. ambo-ae, si ambii-ambele, nu au alta terminatiune casuale fora articlu, er' cu articlu gen. ambi-e-loru.

5. TREI, in usulu vulgariu tri, astadi e de tote trele genurile si nedeclinatu, pr. trei omeni, trei mulieri, trei lemne; inse dupa usulu anticu trei e masc., er' fem. si neutru tre-le dupa norm'a miei-mele, grei-grele (LV, a); inse amai remasu pana astadi dupa tote si cate pr. tute trele, inse cate trele mai raru. Patru pana la noue nu se declina.

6. DIECE e cá sustantivu fem. sing., in pl. dieci, inse in pl. se dice numai avendu in ainte-si numerii doue pana la noue pr. doue dieci etc. si in costructiune cu altu sustantivu intrepunendu prepusetiunea de pr. trei dieci de omeni; er' fora numeri se dîce in sing. si fora de, cá doi, trei; pr. diece omeni, diece ori. SUTA, formatu de in centa, au forma mai antica cá in limb'a indica sata, cá si apa lat. aqua ind. apa, si MILIA, pl. sute, milie la celi vechi, acumu mii, sunt numai sustantive, de unde totu de un'a ceru de in ainte unu altu numeru concordatu si dupa sene urmandu altu sustantivu cu prepusetiunea de pr. una suta, doue milie de omeni.

www.dacoromanica.ro

7. Numerii de la diece pana la douedieci se compunu cu prepus. spra seau mai raru spre lat. supra, super, intre numeri pr. un'spradiece in locu de uni seau une spra diece, doi si doue spra diece etc. Doue dieci la celi de de in colo se dice ĭnĭĭuți in locu de vinĭvici lat. viginti. Dela doue dieci pana la una suta, numerii de intre dieci se compunu cu particeua si intre numerulu mai mare si celu mai micu pr. doue-dieci si unulu seau un'a etc.; mai insusu pana la milia ne mai adaugunduse nemica de catu cá pana aci pr. una milia doue-sute trei-dieci si patru de omeni.

8. Ordinalele antaiu se declina regulatu cá alte adiective, inse si nedeclinatu luandu in ainte prepusetiunea de pr. partea antaia seau antai'a parte, si partea de antaiu, in vulg. ѧінтѫіѹ inscrisu si ѧін тѫіѹ in locu de ѧ'нтѫіѹ. Celi alalti se declina numai dupa genu si in sing. pr. alu cinci-le, a' cincia, er' in pl. se concorda cu sustantivulu numai pre in prep. de in femin. pr. omenii de a patr'a. Articlulu de in apoi se scaimba dupa vocalea finale pr. alu patru-lu, alu optu-lu, asia la celi vechi si bene, si: alu cinci-le, siesa-le, siepte-le, noue-le; inse astadi se pune le seau lea si dupa u pr. alu patru-lea; celi vechi inca numai le fora a; mai neregulatu este genulu masc. pusu in loculu celui fem., ce se aude ici-colea in usulu vulgariu pr. a' doilea muliere; si in acel'asi usu articlulu de antaiu mai multu nu se aude fora numai ѧ carei e fulcru pr. a'patrulea. Inca toti acesti numeri se compunu cu celu-cea adaugundu prepus. de pr. celu de antaiu, cea de a' dou'a, etc. mai

www.dacoromanica.ro

raru fora de pr. celu antaiu, cea adou'a. — Primu-a se dice numai in compusulu prima-vera si adv. de prima seau de prim'a la celi vechi; er'tiertiu lat. tertius, numai in a-nu-tiertiu

9. Nimene si nime, la celi vechi nemu si nimu, némene, si nímene si nímere inca si cu alte particele in capetu: a, le-lea, seau re-rea, de intre care formele mai adeverate sunt: NEMU lat. nemo cá omu homo, si némene lat. nemine; in gen. dat: sing. vene a se dîce nemenúi ca care: carúi, inse usulu anticu si nou si intru acestu casu face nespusa varietate pr. nemului, nemunui, nemurui; nimerui, nimenui; in pl. nemeni fora gen. plur.

LVII. Pronume: personali.

Pronumele sunt de doue clasi: personali si relative.

Personali originarie sunt: io, tu sing., noi, voi pl. pentru 1. si 2 persona; er' pentru a treia originariu numai in casurile derivate: si, se, inca numai intru insemnarea reflesiva, inse comune pentru ambii numeri; derivate mai multe pr. elu, estu etc.

Pronumele personali originarie au mai multe casuri defipte inca si de catu adiectivele cantitative cu unulu adeca acus. sing., si in casurile secundarie cate doue forme: scurte si lungi, dupa schem'a urmatoria:

Pers.	I.	II.	III.
Sing. N.	EU, io.	TU.	(su-sa)
G.D.	MI, mîe.	TI, tîe.	SI, sîe.
A.	ME, mene.	TE, tene.	SE, sene.

www.dacoromanica.ro

Pl.	N. NOI.	VOI.	(si-se).
	G. D. NOUE, ne.	VOUE, ve.	—
	A. Noi, ne.	Voi, ve.	—

Nota.

1. Person'a antaia in sing. se pronuncia in doua modruri: eu, mai alesu in usulu baserecescu, lat. ego gr. ἐγώ, prov. si portug. eu, — si io gr. arnticu ἰώ ital. io, isp. yo, fr. je, retorom. eu si iou; si ede ambe genurile in sing. si plur. noi cá si a dou'a tu, voi. Person'a a 2. e tu, si in locui sustantivele compuse cu teu-ta pr. domni'a-ta, mari'a ta. Er' person'a a treia: su-sa destinta in numin. dupa genu si terminatiune, nu se pote usitá cá reflesiva de catu afora de numinativu, de unde in numinativu nece ocure de catu in compusele: insu-a, d'insu-a lat. ipse-a-um, it. esso-a, desso-a etc., si cu articlu: insulu, ins'a etc., si mai in colo in compusele de in insu cu genctivii pronumeloru personali mi, ti etc. pr. insumi, insuti, insusi, insine, insive, insisi masc.; er' fem. insami, insati etc. care tote fora articlu nu se declina de catu dupa genuri si numeri.—Insu-a etc. cu prepusetiunea cu la celi vechi se afla compusu in: cunusu, cunusa, cunusi, cunuse in locu de cu insu etc.

2. MI, TI, SI sunt casurile mai scurte de in gen. si dat. pronunciate, cu ı diumet. de cate ori se potu impreuná cu cuventulu de in ainte pr. dà-mi; seau cu celu urmatoriu inceputu cu vocale pr. mĭ a datu; er' cu ı intregu de cate ori se impreuna cu altu pronume scurtu urmatoriu pr. mî-te, tî-se, sî-le; de unde in usulu vulg. candu nu se potu impreuná, se pronuncia cu u-

www.dacoromanica.ro

nu ѫ de in ainte in locu de fulcru pr. ѫмĭ, ѫцĭ, ѫшĭ, care-si pote avé fundamentulu in pronumele grecesci ἐμοὶ, ἐσοὶ, ἑοὶ in locu de μοῖ, σοῖ, οἷ, pentru care ar' vení ase scrie cu ѥ pr. eмĭ, eтĭ, eшĭ; inse celi vechi nu le scriu cu fulcru seau cà le sciau pronunciá si fora fulcru cu vocale diumetatîta: seau cà le pronunciau cu intrega, candu nu le poteau legá cu altu cuventu. Ele se usiteza si in locu de gen. dupa sustantive, pr. parte-mi seau partea-mĭ adeca partea mea etc., si in locu de dativu dupa verbe pr. dà-mi seau cu verbe pr. mĭ-a datu. In loculu genetivului inse sunt pronumele posesive: mieu, teu, seu, nostru, vostru; mea, ta, sa etc. despre a caror'a declinatiune vedi mai susu (LV, b). Celi de preste dunare inse le declina pre tote atatu personali catu si posesive dupa genuri si numeri in ui, ei si oru cá pre articlu si adiectivele cantitative, pr. miui seau meui, miai seau meei, meoru m. meloru f., tui seau teui, tai seau tei, teoru m. f.; sui, sai; nostrui, nostrei, nostroru; vostrui, vostrei, vostroru.

3. Mîe, tîe, sîe sunt formele mai lungi cu ı intensu si ѥ adausu, de unde si aici cosunatoriele T, S remanu mutate in siueratorie cá si in tĭ, sĭ. Ele se punu numai in locu de dativu, de multe ori si candu respundietoriele mĭ, tĭ, sĭ se afla puse in cuventare pr. dà-mĭ mîe etc., care si cu cele alalte casuri in sing. si plur. se oserbeza; une ori se afla chiaru si compuse un'a cu alt'a respundietorie pr. mîe-mi place etc. Intru alte limbe romane nu se afla de catu formele scurtate pr. ital. mi, ti, si etc., ci la latini mai numai cele lungi: mihi iuse si mî, tibi, sibi, la

www.dacoromanica.ro

celi vechi mihe si mehe, tibe seau tebe, sibe seau sebe in locu de mive, tive, sive, inse latinii numai in mihi au moliatu pre v, er' in cele alalte l'au vertosiatu scaimbandulu in B.

4. ME, TE, SE sunt casurile mai scurte pentru acus., de in care si dativii se paru a se fí nascutu mutandu ѥ in i, celu pucinu la latini in vechime me se dîcea si in locu de mi; la ei cá si in dialectele cele alalte romane sunt numai in aceste forme scurte; er' la noi si in forma lungita: mene, tene, sene compusa de in cele scurte adaugundu silab'a ne care au e cá alu latiniloru ne, au in locu de met alu loru, au e casulu secundariu plur. alu personei antaie, pre cumu asemene compusetiuni se afla si altele unde unu pronume e superfluu pr. mi in du-mi-te, mancá-mi-te-aru corbii etc., ne inca si de alte ori pr. ne suntemu frati; asemenea se dîce si in dialectulu toscanu: mene, tene, sene. La serbi inca se afla мене ci nu mai in colo, cá si тебѣ lat. tibi seau tebe. In form'a lunga e casulu prepusetiuniloru, er' in acus. astadi se dicu adaugundu prepusetiunea pre cá la numele proprie pr. pre mene etc., insela celi vechi fora pre pr. тене лъ҃бѧмъ тене бенекъбѧнтѧмъ; er' ѥ s'a mutatu in і seau pentru ne cá in bene, seau pentru urmarea altui pronume cá in ni-se etc. in locu de ne-se, ci la celi vechi totu cu ѥ si me si ne. Se compunu si cu dativii scurti pr. mene-mi, tene-ti, sene-si in sensu reflesivu, inca si senemi, seneti la celi vechi ce nu se pare bene; inca si тітѣ in locu de te-te, pr. ferecatu pentecele ce ti-te au portatu.

5. Vocativu nu au de catu a 2. persona tu!

www.dacoromanica.ro

inse numai cu nume femenine pr. tu mama! tu Maria! Er' pentru barbati se dîce in sing. si pl. mei! de la 1. pers. pr. mei omule! mei omeni buni! care cu nume fem. se dîce numai in risu pr. mei muliere!

6. Noue, voue sunt forme lungi de in noi, voi ital. noi, voi, dupa form'a mive, tive, sive; in care la noi in pl. remase ve cu u diumet. er' la latini se intorse in Bl cá si in sing.

7. Ne, ve sunt formele scurtate pentru gen, dat. si acus., derivate de in noue, voue, de unde si la celi de de in colo se pronuncia ⁂, ⁂ cu ⁂ conversu de in o; la latini inse inca se aflá form'a scurta nis, vis in vechime, si adi la italiani: ne, ve si vi. Urmandu altu pronume, la noi e se muta in i pr. ni-se, ci celi vechi fora scaimbare: ⁂-⁂, ⁂-⁂ etc.

LVIII. Relative.

Pronumele relative sunt de doue specie: articularie si demustrative. Articularie sunt LU si CE seau care, demistrative compusele de in lu si stu.

Pronumele articulariu LU se pune la nume si in locu de sustantive pr. omu-lu, bunu-lu, l'am vediutu. Er' CE seau care numai la verbe finite plenendu locu de nume pr. omulu care face bene, adeca omulu facatoriu de bene. Si se declina dupa schem'a urmatoria.

	Sing.			Plur.	
N. m.	LU, LE.	f. A.	m.	LI-I.	f. LE.
G. D.	LUI, li-i.	EI, i.		LORU, le.	LORU, le.
A.	LU, LE, lu.	A, o.		LI-I, li-i.	LE, le.
N. A.	Care-le.	Care-a.		Cari-li.	Cari-le.
	carui-a,	carei-a,		caroru a.	—

www.dacoromanica.ro

Pronumele demustrative compuse de in LU se declina cá articlulu; er' cele de in STV cá unu-a (LVI.)

Nota.

1. Pronumele LU pusu lunga nume se dîce articlu de care mai susu (XLIX); in locu de nume, sufisu seau afisu dupa cumu se impreuna cu unu cuventu au de in ainte au de in apoi pr. l'am vediutu, seau vediutu-l'am, de care vedi totu acolo. Ca sufisu seau afisu se usiteza numai afora de numinativu, de unde spre destinctiune s'á scrisu cu litere menunte.

2. De in LU m. A fem. se compunu si pronumele demustrative; Elu, ea; Celu, cea; Acelu, acea; si dupa aceea-si norma de in STU: Estu, ésta; Aestu, aésta; Cestu, cesta; Acestu, acesta; seau numai cu A de in ainte; Alu, a'; Astu, asta. Tote inse aceste derivate potu se lie in tote genurile si casurile altu A de in apoi, candu nu au sustantivu dupa sene pr. Cel'a, cea-a care se pronuncia ч҃ѣа ceea; celuia, celeia; celia, celea; celor'a; Cest'a, cesta-a scrie cést'a spre destinctiune etc.

3. Elu si ea facu in gen. dat. numai LUI, ei fora E cá LU, a; pentru cà E e numai fulcru pentru LU, LI pronunciate cu vocali diumetatîte in numin., er' in gen. nu e de lipsa; si femeninele numai se conforma dupa masculine.

4. Alu, in fem. a', se usiteza mai multu numai cá articlu, candu sustantivulu nu e espresu seau e mai departe, pr. alu lui Petru, alu mieu, alu cerului imperatu; de unde punenduse acel'a seau apropianduse, A ce erá de fulcru se lapeda

www.dacoromanica.ro

pr. filiu-lu lui Petru, tata-lu mieu, imperatu-lu cerului. In sing. fem. A nu are lipsa de altu fulcru, seau se pote paré contrasu dein a a. In gen. alui, ai, aloru se usita mai raru. Celi de preste dunare nu lapeda pre ѧ nece precedendu substantivulu pr. tatalu a lu mieu; inca si celi vechi ai nostri scriu une ori asemenea ci fora lipsa.— In usulu vulg. se pronuncia numai ѧ in tota genurile si casurile pr. a mieu, a mea; a miei, a mele etc.; de unde multi gramateci supuneau, cà ѧ e semnulu genetivului. Er' cá prónume demustrativu in locu de acelu se pronuncia intregu pr. alu mare inca si cu ѕ seau ѯ in locu de ѧ in masc. pr. ѕлъ seau ѯѕлъ марѣ, si ѣ in fem. pr. ѣ, ѣлѣ мари; inca si cu ѧ in capetu pr. ѕлѧ, ѣѣѧ, ѕіѧ, ѣлѣѧ etc.

5. Celu se usita si in locu de articlu, inse adi mai numai cu adiective si participia, si se pune in ainte pr. omulu celu bunu; pre unele locuri si la celi vechi inca si cu sustantivu pr. celu domnu bunu. Compuse cu celu sunt: celu alaltu (LVI, 2), si celu ce seau cel'a ce, care se declina cá simplu.

6. CE cá articlu verbale e nedeclinatu pentru tote genurile si casurile, in locu de qui quae quod si quid ale latiniloru pr. omulu ce dîce, mulierile ce venu etc. Er' cá pronume intrebatoriu personariu lat. quis? inca si in locu de celu ce seau ori-cine, in numin. si acus. lià particeu'a ne lat. ne si nam: CE-NE seau CI-NE lat. quisne? er' in gen. si dat. face CUI lat. cui, cujus dela form'a neusitata CU-CA care astadi numai in compuse ocure pr. cu-tare, aca-tare, seau in particele pr. cà lat. quod it. che, cá lat.

www.dacoromanica.ro

quam, inca si co in colo, co-ce etc. In plur. nu se usita.

7. Care lat. qualis-e, ital. quale, portug. qual, respunde relativului lat. qui, quae, quod, si se usita articulatu si fora articlu; inse in usulu vulg. mai multu fora articlu si ne declinatu chiaru si in dat. pr. omenii care le place beutur'a in locu de caror'a, afisulu ce urmeza fiendu de ajunsu spre determinarea casului.

8. Una multîme de compuse se afla de intru aste pronume cu unele particele de in ainte au de in apoi; de in ainte pr. ore, ori seau la celi vechi vare, veri; macaru; fia, fia-si, fia-si-ce, nes: care cene, ce;—de in apoi pr. cu va: care, cene, si casurile loru; cu si: acel'a, acest'a, care, cine; si altele pr. ce-si-ce-va etc.

9. Cu care e corelatu tare lat. talis-e inca si tale pentru tote trele genurile*), care astadi simplu se lià numai intru insemnarea secundaria cu potere cá si in compusulu a-ca-tare, er' intru intielesulu primitivu cá alu latiniloru tale numai in compusulu atare cá atâtu in locu de tâtu corelatulu lui catu; si se declina cá care mai alesu in compusulu: cutare ital. cotale, cu articulu si ne articulatu pr. cutaruia, cutaroru-a.

LIX. Participia.

Participia-le sunt verbe in forma adiectivale, de unde nu numai se deriva de in verbe, ci-si retienu si proprietatea verbeloru in catu pentru tempure.

---

*) Noniu s. cuv. tale: „Tale positum pro talis;“ etc.

www.dacoromanica.ro

Terminatiunea loru in limb'a rom. e astadi numai in u-a seau mai de aprope in tu-ta seau su-sa, si oriu-a; de in carele cele de antaiu se numescu preterite seau trecute pentru cà se deriva de in formele tempului trecutu pr. disu-a, alesu-a dela dîcu, alegu in pret. perf. disi-dîse, alesi-alese, si pasive pentru cà insemneza efectulu lucrarei; er' cele in oriu-a se numescu presente cá opuse preteriteloru si active pentru cà insemneza caus'a lucratoria.

Declinatiunea loru e cu totulu regulata, cá a adiectiveloru dupa terminatiunea in u-a.

Nota.

1. Unele participia presente si preterite se liau si in locu de nume seau sustantive cu un'a au alta terminatiune pr. intielesu lat. intellectus, ajutoriu lat. adjutorium, coptoriu etc. in u cá neutre; fapta, scrisoria in a ca femenine; seau si numai cá adiective in formele mai rare pr. intieleptu-a, desiertu-a lat. desertus-a etc.

2. Participiulu pret. romanescu respunde intru tote celui latinu, in forma si insemnare. Er' celu presente respunde formei latine orius-a scurtate in or in locu de urus-a seau urius-a ale acelor'asi pr. laudatoriu lat. laudator de in laudatorius-a, cá vultur in locu de vulturus si vulturius adeca volator, volatorius. Inca si la noi in unele parti se pronuncia oru in locu de oriu (XII, n. 5), si pre totendenea ωρ in locu de οριξ. De in form'a urus-a a latiniloru a remasu numai form'a derivata a sustantiveloru in ura pr. arsura, friptura, scriptura dela ardiu, frigu, scriu etc.

www.dacoromanica.ro

3. Form'a participiului pres. activu latinu in ens-ente nu a remasu de catu in parente lat. parens-te in locu de pariens, sustantivu cási laei, si fierbente adiectivu lat. fervens-te.

4. Participiulu lat. in ndus-a a remasu numai cá gerundiu cá si la latini; er' usuarea in locu de participiu e numai moderna.

LX. Cojugatiunea.

Cojugatiunea e scaimbarea terminatiunei principali ai cuventului intru alte forme pre in moduri, tempuri, numeri si persone.

Terminatiunile principali in verbe sunt A, E lungu si scurtu, si I de in áre, ére, ere si íre ale modului infinitivu pr. laudáre, vedére, fácere, audîre lat. laudare, videre, facere, audire.

Moduri principali sunt doua: finitu si infinitu (nefinitu). Finitu se dice, in care verbulu-si scaimba terminatiunea principale dupa formele aratate; er' infinitu, in care terminatiunea se scaimba numai dupa tempuri si numeri, inca si genuri si casuri, er' nu persone.

Modulu infinitu e unulu; er' celu finitu dupa norm'a limbei latine se destinge in patru: indicativu, imperativu, cojuntivu, si optativu.

Tempuri se destingu principali trei: presente, preteritu, si futuru, dupa cumu lucrarea se aratá a se continuá, a se fí efectuatu seau cà se va efectuá pr. io laudu acumu, laudai mai in ainte, voiu laudá deci inainte. Secundarie: preteritulu imperfectu pentru cele ce nu s'au efectuatu deplenu, si preaperfectu pentru cele

www.dacoromanica.ro

efectuate inca de multu, er' futurulu mestecatu cu preteritulu, pr. io laudam, laudasem, voiu fi laudatu.

Personele sunt trei: antai'a io, adou'a tu, a treia elu etc. in sing. si plurale.

Nota.

1. Numai verbele se cojuga, er' alte parti ale cuventarei cá se se pota cojugá, au de a trece de in terminatiunea propria in terminatiunea verbale pr. de in láuda lat. laus-de in laudare.

2. Verbe se numescu cuventele, care insemneza firea seau scaimbarea vre unui obiectu, si dupa insemnare se impartu in active si neutre. Active, care insemneza lucrarea vre unei persone au cause seau numai preste totu pr. io scriu, seau mai de aprope asupr'a altei persone au obiectu, pr. scriu carte. Person'a au caus'a lucratoria se representeza pre in numinativu, er' obiectulu seau efectulu pre in cele alalte casuri. Neutre se numescu, care insemneza numai firea, starea seau conditiunea personei au obiectului personificatu pr. io siediu. Er' dupa form'a de in a fora in limb'a rom. sunt totu un'a.

3. In limb'a latina insemnarei active se opune cea pasiva cu forme destinte, candu adeca person'a au obiectulu personificatu nu insusi lucra, ci pate lucrarea altei persone au obiectu asupra-si; de unde nu e alt'a de catu una conversiune a numinativului in altu casu, si a altui casu in numinativu, de ora ce tota lucrarea unei parti e impreunata cu patîrea celei alalte. Inse in limb'a rom. pentru insemnarea pasiva nece forme se afla destinte, nece insemnarea se pote esprime de

www.dacoromanica.ro

catu pre in formele active, au pre in cercuscriere neajunsa, cá in tote limbele romane.

4. In locu de insemnarea pasiva, in limb'a rom. se usiteza form'a reflesiva, in care lucrarea personei au obiectului lucratoriu nu trece intru altulu, ci se intorce asuprasi pr. io me ducu, tu te temi, elu se muta etc. Numai catu tote verbele active potu se fia si reflesive pr. io me laudu, si io te laudu etc.; ci nu tote reflesivele-su de una data si active, de ora ce insemnarea unoru verbe reflesive intru adeveru nu e de catu neutrale pr. me miru, me temu, alte ori insemnarea le e cu totulu pasiva pr. me nascu; si inca uncle numai in a 3. pers. sing. se usita chiaru si fora numinativu pr. se cuvene, se cade, se pote, se siede etc. Latinii inca adese ori in locu de pasivu se esprimeau in form'a reflesiva pr. se vertere in locu de verti a se intorce *); si in dialectele romane nu se face al'mentea.

5. Insemnarea pasiva in tempurile trecute si future se pote esprime cu SUM si tempurile lui, impreunatu cu participiulu preteritu care e pasivu pr. tu esti bene-cuventatu, tu vei fi laudatu de omeni, adeca te au bene cuventatu, te voru laudá omenii.

6. Modurile finite in limb'a rom., afora de indicativu, sunt mai restrinse in forme de catu in cea latina; inca si forme, care la latini se tienu de conjuntivu, la noi se tienu de indicativu pr. io laudasem la noi pret. prea-perf., indic. er' la latini laudassem in cojunt. au optativu.

---

*) Luer. I, 783. II, 874, 875 etc.

www.dacoromanica.ro

7. Pronumele personali i o, tu etc. nu se ad augu la verbu, de catu candu e dubiu fora ele-au de intru alta cautare sunt de lipsa a se adauge, apriatu pr. i ó me ducu, adeca i o nu altu. Locu-lu personei a treia-lu tienu si sustantivele in nu-minativu, er' alu celei de a dou'a in vocativu, seau in numinativu candu-su impreunate cu po-sesivulu t e u - t a pr. domni'a t a v e d i etc.

8. De modulu infinitu se tienu si p a r t i c i-p i a - l e de care mai susu (LIX), s i g e r u n d i a - l e carele sunt in locu de adverbia, de acia nece se scaimba mai in colo.

LXI. Generica: primitiva.

Cojugatiunea se face au dupa forme genera-rie pentru cea mai mare parte a verbeloru, au du-pa speciali de in cause particularie; de unde se imparte in g e n e r i c a si s p e c i f i c a.

Cea generica-si are fundamentulu in termi-natiunea principale cu vocalile caracteristice de-in modulu infinitu in A r e, E r e lungu si scurtu, si I r e; dupa care cojugatiunea generica se im-parte in p a t r u c o j u g a t i u n i cu á, é, e, si í, cá si la latini.

Cea specifica, afora de fundamentulu gener-icu, se mai fundeza pre natur'a moru sunete de-in radecin'a verbului, pr. sunt l i a u, d a u, s t a u; dîcu, f a c u; s c i u etc.

Nece de un'a de aceste clasi se tienu trei ver-be cu forme proprie primitive in unele pucine tempuri, care si in locu de terminatiuni au forme primitive seau ausiliarie se liau in formarea tem-puriloru, carele sunt: s u m, a m, v o l i u.

www.dacoromanica.ro

Nota.

Tempurele, care facu adeverat'a cojugatiune sunt de doue specie: cu forme primitive, in carele terminatiunea e legata de radecin'a verbului pr. laud-u, laud'am etc.; — altele cu forme ausiliarie, in carele seau terminatiunea e despartîta de radecina pr. am laudatu, voliu laudá, asi laudá, seau sunt suplenite prein adaugerea altoru verbe si participia ajutatoria pr. am fostu laudatu, eram facutu, eram se veniu, voliu se me ducu etc.

LXII. SUM.

Verbulu SUM are doua tempuri propria originaria: presente si imperfectu de in modulu indicativu pre cumu:

Presente.

Sing.	1. Sum, su, sunt;	2. Esti, —	3. E, este.
Pl.	Semu, suntemu;	seti, sunteti;	su, sunt.

Imperfectu.

Sing.	1. Era(m);	2. Erai;	3. Erá.
Pl.	Eramu;	Erati;	Era(u).

Nota.

1. In pres. forme originarie sunt: SUM seau SU, numai catu in sum U se pronuncia oscuru cá ѫ; er' su cu U diumetatîtu, de unde se si impreuna cu cuventulu de in ainte de se pote pr. io-su, al' mentea in pronunci'a vulg. lià pre ѫ de fulcru in ainte: ѫѕ̆. Er' sunt seau sumptu cu U oscuru cá ѫ e fomatu de in sum cá in 3. pers. pl. Dela sunt seau sumptu se au formatu si pers.

www.dacoromanica.ro

1. si 2. pl. suntemu, sunteti, in loculu caror'a celi vechi au SEMU, SETI, cá si la latini simus, sitis. Celi de de in colo dicu in pers. 1. sing. escu, 2. esci, lat. escit*) de unde noi in 2. sing. esci, au esti, de in a 3. pers este lat. est gr. ἐϛὶ. E in a 3. pers. e in locu de este cá la italiani, lapedandu cosunatoriele st de in est; scurtatu se dîce i cu i diumetatîtu, cu fulcru si fora fulcru cá su. In 1. si a 2. pl. celi de de in colo dîcu: himu, hiti in locu de fimu, fiti de la fiu. In cele alalte dialecte romane inca se cojuga mai asemenea pr. so ital. si prov.; E ital., portug.; siemo, siete ital. etc.

2. Eram cu accentulu in silab'a de in urma dupa norm'a altoru imperfecte pr. laudám, la celi vechi in 1. pers. sing. se pronunciá fora M: io erá; pre alocuria se pronuncia cu diftongu in silab'a de pre urma in tote personele: eream, ereai etc. cá faceam. In 3. pl. nu se pronuncia pre totendenea cu U, pre cumu nece intru alte imperfecte, ci cá in sing. erá.

3. Cele alalte tempuri si moduri se suplenescu de in verbulu FIU, fi-re de a IV. cojug. specifica pr. in pret. fui, prea-perf. fusem, condit. furem, cojunt. fiu; part. pret. fostu-a; part. pres. fiutoriu, si gerund. fiendu.

LXIII. AM.

Verbulu Am inca are doua tempuri propria originaria: presente indic., altulu optativu, pre cumu:

---

*) Lucretiu I, 620: quid escit? etc.

www.dacoromanica.ro

Presente indicativu.

Sing.	1. Am;	2. Ai;	3. A(u).
Pl.	Amu;	Ati;	Au.

Optativu.

Sing.	1. Asi;	2. Ari, ai;	3. Are, ar'.
Pl.	Amu;	Ati;	Aru.

Nota.

1. Am in form'a de in schema a pres. indic. astadi e numai terminatiune verbale respundietoria terminatiunei latine: am, as, at; amus, atis, ant, numai catu la noi se si impreuna cu verbulu in imperf. indic. dupa infinitulu scurtatu pr. laud'am, face-ám etc., si se si despreuna inainte de part. pret. pr. am laudatu seau se si impreuna pr. laudat'am. In a 3. pers. sing. se pronuncia cu u au fora u. Cá presente verbului AVERE se pronuncia in 3. pers. sing. are cu re paragogicu, si in 1. si 2. pers. pl. cu silab'a VE nelapedata pr. avemu, aveti.

2. Asi inca e numai terminatiune impreunata au despreunata, contrasa in perf. 1. sing. au de in avesi lapedandu pre ve cá in amu in locu de avemu, ital. avessi lat. habuissem, au de in am si si doritoriu, in cele alalte persone de in arem lat. haberem, pr. 2 pers. ari la celi vechi, astadi cu R moliatu ai; 3. pers. are la celi vechi, astadi cá in plur. In persunele pl. 1. si 2 inca si silab'a re s'a lapedatu de totu: amu, ati in locu de áremu, áreti. In dialectulu de de in colo asta forma nu se afla.

3. Cele alalte tempuri de in avere se formeza dupa Coj. II. specifica pr. imperf. aveam

www.dacoromanica.ro

pret. avui, prea-perf. avusem, cond. avurem, cojunt. aibu, part. pret. avutu, si ger. avendu.

LXIV. VOLIU.

Verbulu Voliu are unu tempu propriu originariu: presente indic., si de ací modulu infinitu: vre-re in locu de ver-re seau vel-re; si se cojuga in presente:

Sing. 1. Voliu; 2. veri, vei; 3. vá.
Pl. Vomu; vreti, veti; voru.

Nota.

1. Voliu dupa form'a propusa e mai multu terminatiune verbale pentru tempulu futuru, respundiendu terminatiunei latine bo, bis etc. in locu de vo, vis etc. Cá verbu de sene mai multu se usita in formele derivate: voliescu si vreu; er' in form'a voliu prea raru in tote personele. In pers. 2. sing. celi vechi scriu mai multu вѣрі lat. velis, acumu numai vei lat. vis, ve. In 3. sing. va cá а dela au in locu de vrea lapedandu pre R conversu de in L, cá si in 1. si 2. pl. vomu, veti in locu de vromu, vreti lat. volumus, vultis in locu de volumus, volitis. Vrea pronunciatu cu diftongu in locu de ѣ s'a facutu de in vere lat. velit seau vore lat. volt in locu de volit lapedandu vocalea de antaiu cá v'rê si pronunciandu-se cá cele contrase de in doi ѣ pr. бѣ, нѣ in locu de beve, neve (X, 1, c).

De in form'a vrè se formà verbulu vreu, vrei etc. cu tote tempurile regulatu cojugate dupa a II. au III. Cojug. pr. vream, vrui, vrusem, vrurem, vré, vrendu, vrutu; fora part.

www.dacoromanica.ro

act. care se formeza numai de la alta forma erasi regulata: voliescu de a IV Coj. pr. voliam, volîi, volî-re, voliendu, volîtu, volîtoriu, cá si compusulu nevoliescu care alta insemnare are diversa de nu-voliescu seau nu-voliu lat. nolo de in non volo seau mai bene no'olo, dupa cumu si la noi se dice fora v in usulu vulg. pr. oiu, ei, o seau a; omu, eti, oru, si in pers 2. sing. i in locu de ei, seau cu fulcru ă, pre cumu si 2. pl. tĭ seau ăţĭ, in locu de eti seau veti.

3. Person'a 2. si 3. sing. veri si va se liau si in locu de particele cojuntive, cá si la latini vel de in velis, si vis seau ve pr. veri-care, care-va si lat. qui-vis, alter-ve, si sive in locu de sivis la vechi seve de unde seu; la noi seva si se-vai la celi vechi in locu de seau, desi, celu pucinu.

4. De aceeasi origine sunt si cojuntiunile ori,si ore in locu de vori, vore de la voriu in locu de voliu cojugatu cu o in tote personele si fora v. De ací celi vechi pronunciau si vare in locu de ore, cumu si latinii disera ali in compusetiuni pr. ali-quis, ali-quando etc. rom. ore-cine, ore-candu.

5. In locu de voliu ca terminatiune se pune si ăm pr. am a face in locu de voliu face, mai alesu la celi vechi; care e diversu de: am de a face lat. faciendum habeo; si presupune una afinitate intre avere si vrere, cá si la latini intre habere si avere adeca a vrére.

6. Vream si vrui seau am vrutu, cá si eram, inca se liau de terminatiuni ausiliarie intru formarea tempuriloru, in locu de asi pr. io vrea veni cá si eram se veniu, in locu asi fí

www.dacoromanica.ro

venitu; si la celi vechi a vrutu poté dá adeca ar' fí potutu dá. Vream inse pote remané si ne cojugatu pr. noi ne vrea duce, in locu de noi ne vreamu ducere,

LXV. Modulu infinitu.

Modulu infinitu are trei forme: numinale, adiectivale, si adverbiale.

Form'a numinale, seau tempulu infinitivu, are patru terminatiuni caracteristice a patru cojugatiuni, carele-sunt si terminatiuni principali in: Are, Ére, Ere, si Ire pr. LAUDáre, TIENére, BATere, AUDîre.

Cea adiectivale, seau participiu, are doue terminatiuni, amendoue destinte dupa genu: un'a in TU, ta (su-sa), care se numesce si participiu preteritu pasivu; alt'a în TORIU, toria (soriu soria), numita si participiu presente activu; pre cumu:

LaudAtu-a, tienUtu-a, batUtu-a, audîtu-a.
LaudAtoriu-a, tienUtoriu-a, batUtoriu-a, audîtoriu-a.

Cea adverbiale, seau gerundiu, are una terminatiune in NDU, pre cumu:

LaudAndu, tienUndu, batUndu, audîndu.

Nota.

Infinitivulu in limb'a rom. pentru form'a numinale, e de una data si nume sustantivu de genulu fem. si se declina regulatu dupa III. declinatiune generica pr. laudare-a, laudari-ei etc. La latini ast'a se oserbeza mai raru pr. scire meum, la greci mai desu; numai la acestia nu se declina. De ci infinitivulu si cá tempu, la noi in regime totu de a un'a liá in aintesi prepusetiunea A pr. a laudare, a tienere étc.; luandu a fora

www.dacoromanica.ro

dupa potiu si sciu, candu A nu se adauge pr. potiu laudáre, sciu tienere, si in formatinnea tempuriloru cu asi si voliu pr. asi batere, voliu audîre. Cá sustantive totu de un'asi retienu silab'a terminativa RE; er' in regime mai multu se lasa a fora RE dupa usulu vulgariu, seau pronunciandu-se ise adauge A paragogicu in capetu cá unu articlu deca are si de in ainte pr. a laudarea, al'mentrea fora a pr. sciu laudare, potiu tienere. Er' în formatiune, urmandu dupa asi si voliu se pote si lapedá si dîce fora A pr. asi bate, voliu audî seau asi batere, voliu audire; er' in aintea loru, cu voliu totu de un'a se lapeda pr. laudá-voliu, er' cu asi numai candu intre ele se pune vre-unu pronume relativu pr. laudá-te-asi, al'mentea totu de un'a cu re pr. laudare-asi. In unele dialecte italice inca se lapeda, si se pare cà si la latinii vechi pre cumu se cunosce de in remasele forme: ilicet *), scilicet, videlicet in locu de ire licet, scire licet, videre licet; asia si in infin. pas. de a III. Cojug. la aceliasi pr. dici in locu de diceri seau dicier. De aci infinitivulu la noi se pote impartî in lungu seau intregu cu RE pr. laudare, si scurtu seau scurtatu fora re pr. a-laudá etc.

2. Participiulu pret. se formeza de la infin. scurtu adaugundu silab'a TU-a, in I. si IV. Cojug. fora scaimbarea vocalei caracteristice A si I pr. laudá-tu, audî-tu; er' intru II. si III. Cojug. scaimbandu pre E in U pr. tienÚ-tu, batÚ-tu; si de in a IV. sciutu de la sci-re. In su-sa au

*) Donatu la Aeneid. XI, 468. Serviu la Aen. VI, 216 etc.

www.dacoromanica.ro

numai unele de a II. si III. Coj. pr. dîsu, risu etc. de la DîcE-re, RídE-re etc.; de carele in Cojug. specifica. In formatiunea tempuriloru participia-le aceste remanu astadi ne declinate, la noi cesti de in coce cu u neutrale pr. am laudatu pentru tote genurile si amendoi numerii, er' la celi de dein colo cu à oscuru fem. pr. am laudata; in care casuri participiulu nostru respunde supinului latinu: laudatum etc. La celi vechi inse se afla esemple de concordatiunea participiului pret. inse prea rare: dupa am cu acus.pr. se aru fí dusi; er' dupa eram acumu cu numin. pr. erá statuta de a nascerea, acumu cu acus. pr. se erá culcati; inse si cu fem. in locu de neutru, in sing. pr. respunderea amù luata erá Simeon, adeca luase, si in pl. pr. ce ati facutu, ce ati derese; in care tote insemnarea participiului se ar' paré activa, mai alesu cu eram, cá si in unele adiective trecute de in participia pr. intieleptu, dereptu etc.

3. Participiulu pres. se formeza dupa aceeasi norma adaugundu silabele toriu-a pr. laudA-toriu; audî-toriu, ci tienU-toriu, batU-toriu; inse cu unele particularitati in verbele de II. si III Cojug. de care mai diosu. In soriu-a nu se afla de catu unele sustantive fem. de in asta forma pr. ninsoria, prensoria, scrisoria, unsoria etc. Insemnarea futura intru aceste participia inca se afla la celi vechi, inse mai raru.

4. Gerundiulu se formeza inca totu asia adaugundu literele NDU pr. laudA-ndu, audÎ-ndu; inse tienU-ndu, batU-ndu. Inse in pronunciarea vulg. la noi celi de dein coce, undu de in II. si III. Coj. inca se pronuncia cu u oscuru cá

www.dacoromanica.ro

x, cu esceptiune in curundu adv. de in participiu inse si cu x, si altè prea rare la celi vechi. Celi de de in colo inse cu u, candu se formeza de la infinitivu pr. avundu, batundu, er' cu x candu se formeza de la part. pret. in su pr. arisendu, arupsendu, dîsendu dela arisu, arupsu, dîsu ale verbeloru arídu, arupu la noi ridu, rumpu si dîcu, inse si dîcàndu dela dîce-re etc. Aceliași formeza gerundiulu au cá la noi pre cumu in esemplele aduse, au in ndalui pr. disàndalui, batundalui etc.—In Coj. I. andu se muta la noi dupa legile eufonicei: in indu dupa altu i pr. apropiindu, molîndu, talîndu in locu de apropiandu, moliandu, taliandu de la apropiá-re, moliá-re talia-re etc.; au in undu dupa o seau u pr. ploúndu, luúndu in locu de ploandu, luandu dela ploá-re luá-re.; inse scaimbarea de in urma nu e recepta pre totendenea. De la scí-re de a IV. Coj inca se formeza sciundu la celi vechi, ci astadi numai sciendu. Latinii inca gerundia-le a tote-trele Coj. de in urma mai alesu in vechime le formau in undo pr. faciundo, repetundo etc., er' celi mai noi mai totu in endo: pr. faciendo, repetendo. De unde si noi potemu scrie cu endu in locu de undu a fora de cele in cundu si gundu pr. dîcundu, frigundu etc. (IV, 3, 5).

LXVI. Modurile finite: Imperativu.

Modulu imperativu are numai unu tempu, si una persona a do'ua, inse cu doue forme: afirmativa, si negativa, si se cojuga dupa schem'a urmatoria.

www.dacoromanica.ro

Imperativulu afirmativu.

S. 2. Láuda. Tiéne. Báte. Aúdi.
Pl. Laudáti. Tienéti. Báteti. Audîti.

Negativu.

S. 2. Nu laudáre, tienére, bátere, audîre.
Pl. laudáreti, tienéreti, bátereti, audîreti.

Nota.

1. Amendoue formele imperativului se formeza de la infinitivu, inse:

a) celu afirmativu de la inf. scurtu lapedandu silab'a RE, si retragundu accentulu de pre vocalea caracteristica in sing. in I. II. si IV. Coj. la silab'a mai aprope de e lunga si in disilabe, pr. de la laudá: láuda etc.; mai de parte in cele alalte pr. mácina, scútura etc. er' in pl. remanendu accentulu in silab'a de in infin. pr. laudá: laudáti etc. In a III. Coj. accentulu remane totu cá in infin. intru amendoi numerii;

b) celu negativu de la infin. lungu, retienendu silab'a RE impreuna cu accentulu intru ambii numeri cá in infinitivu, pre cumu in schema.

2. Pentru imperativulu afirmativu:

a) In Coj. 1. verbele, care in sing. au numai una silab'a, ne potendusi retrage accentulu, sia mutatu celu pucinu sunetulu vocalei caracteristice A de in chiaru in oscuru, si se semna cu accentulu greu pr. dà, stà de la dá-re, stá-re; er' verbulu luá-re facundusi imperat. afirmativu neregulatu in sing. cu I diumetatîtu in locu de U intregu, are lià dupa aceeasi norma, numai à se pronuncia cá unu E deschisu pentru I de in ainte, ci in pl. face regulatu; luáti. Unele verbe plenescu pre A cu terminatiunea éza pr. urméza in

www.dacoromanica.ro

locu de úrma dela urmu inf. urmá-re de care in coj. specifica.

b) In coj. II. mai tote verbele scaimba pre E in I in sing, dupa usulu celu mai latîtu pr. vedi, màni, siedi etc. in locu de véde, mane, siede; singuru verbulu de in schema nu se scaimba: tiene lat. tene.

c) In coj. III. numai prea raru se aude E mutatu in i pr. credi in locu de crede; er' verbele dîcu, ducu, facu in aceeasi persona lapeda intrega silab'a ce a infinitivului: dî, dù, fà cu à oscuru cá unisilabele de in coj. I., la latini: dic, duc, fac; la care se adauge si imperat. và la celi vechi dela verbulu peritu vadu lat. vado, ital. va.

d) In coj. VI. verbele terminate in DÎ, TÎ, SÎ-re in imperat. sing. retragunduse accentulu se pronuncia numai cu i diumetatîtu: aúdi, páti, ési de la audî, patî, esî-re, inse cele mai multe in usulu vulgariu liau si silab'a esce pr. de la petî, pasî etc., petiesce, pasiesce etc., de care in cojug. speciale. Verbulu veniu inf. vení-re are acestu imperat. in sing. ven'o seau vulg. vina. Cóperiu si súferiu in E: cópere, súfere.

3. In catu pentru imperat. negativu, usulu a lapedatu de totu pre re de in sing., si celu de astadi inca si de in plur. pre multe locuri; inse celi vechi mai totu de un'a-lu tienu pana si in cartile baserecesci de astadi pr. nu ve témereti in loculu celui vulgariu: nu ve témeti. Er' cà re a fostu si in sing. se cunosce nu numai de in numerulu plur., ci mai vertosu de in form'a regularia a celui sing. cu accentulu in vocalea caracteristica pr. nu dá, nu stá, nu luá, nu urmá; nu tie-

www.dacoromanica.ro

n'é, nu vedé; nu face etc.; nu audî, nu esî, nu pasî, nu vení etc. unde si esce si éza nu se adaugu.

4. Imperat. negativu sémena in catu-va cu-alu latiniloru: non seau ne laudâris contrasu de in laudaveris, in pl. laudaritis in locu de laudaveritis; numai catu la eli se formeza de intru altu infinitivu care la noi nu se afla. Italianii inca-lu au in sing. pr. non ti scordar dime.

5. In locu de imperativu se usita si presentele cojuntivu a fora de 1. pers. sing. pr. se laudi, se tiena etc. La celi de de in colo prepunendu si particul'a imperativa las'in locu de lasa in 1. pl. si 3. deamendoi numerii pr. las' si lauda etc.

LXVII. Indicativu: Presente.

Modulu indicativu are trei tempuri principali: Presente (de facia), preteritu (trecutu), si futuru (fiutoriu); si se cojuga dupa schem'a urmatoria:

Presente.

S. 1.	LáudU;	TiéniU;	BátU;	AúdiU.
2.	LáudI;	TiénI;	BátI;	AúdI.
3.	LáudA;	TiénE;	BátE;	AúdE.
Pl. 1.	LaudÀmu,	TienÉmu;	BátEmu;	AudÎmu.
2.	LaudÁti,	TienÉti;	BátEti;	AudÎti.
3.	LáudA;	TiénU;	BátU;	AúdU.

Nota.

1. Presentele indic. se formeza de la infinitivu pre in imperat. afirmativu; dupa care a 3. pers. sing., care e radecin'a verbeloru, in cele de antaiu trei cojug. e cá si imperat. afirm. fora esceptiunile imperativului carele aici nu au locu pr. láuda, tiéne, báte, fáce, dîce, dúce; er' intru a

www.dacoromanica.ro

IV. Coj. pre i-lu muta in E cá in II. si III. Coj. pr. aúde. Unisilabele inse facu si aci 3. pers. sing. cá si in imperat. afirm. dà, stà, lià.

2. Cu 3. pers. sing. in Coj. I. e totu de aceeasi forma si a 3. pl., afora de unisilabele, care liau unu U dupa A intorsu de in chiaru oscuru pr. dau, stau, liáu; er' in cele de pre urme trei Coj. E de in sing. se muta in u, pr. tienu, batu, aúdu. Numai verbele cóperiu cu compusele lui a-descóperiu, cúfuriu, súferiu se audu in usulu vulg. cu E cá in sing. in locu de u, inse nu pretotendeni nece la celi vechi carii scriu: coperu, súferu.

3. Person'a 1. si 2. sing. se formeza de la a 3. cu u in 1. cá in 3. pl., si cu i in 2. pr. in schema. Numai verbele de cele trei Coj. de pre urma, ce au a 3. pers. pl. in du, tu; nu, ru, formeza 1. pers. sing. au cá a 3. pl. pr. credu, trametu, punu, pieru, seau cu unu ı intre u si cosunatoria pr. crediu, trametiu, puniu, pieriu; cu pucine esceptiuni pr. batu nu batiu lat. batuo; de carele intre specifice.

4. De in cuntra unele verbe nu suferu ı in ainte de u in 1. pers. sing., cate adeca-su terminate in b, p, m; c, g, s, ori de care Coj. se fía pr. fierbu, sorbu; incepu, precepu; facu, tacu; fugu, mulgu; defaimu, dormu; esu lat. ferveo, sorbeo, incipio, percipio; facio, taceo, fugio, mulgeo; diffamo ci diffamia, dormio, exeo, etc. De la avere lat. habere se face aibu, er' de la scupíre isp. escupir scúpiu si scúipu.

5. In tote trele pers. sing. si a 3. pl. multe verbe mai alesu derivate, de I. Coj. liau silabele: ézu, ézi, éza in locu de u, i, a immultîndu cu una silaba pr. urmezu,—ezi,—eza de la ur-

www.dacoromanica.ro

má-re de in urma it. orma. Intru asemenea cele mai multe verbe de a IV. Coj. totu intru acelesi persone liau silabele: éscu, ésci, ésce pr. patiescu, petiescu, urdiescu etc. Si asia in imperat. afirm., si in acelesi persone in presentele Cojuntivu pr. urméza, patiesce; se urme-zu-i-e, se patiescu-i-a; originea acestoru adausuri sunt terminatiunile latine-grecesci in isso seau izo-as, gr. ἰζω, si esco seau isco-is pr. patrisso-as seau patrizo; frigesco-is, concupisco-is de la frigeo, cupio. Italianii pre ezo nu-luau de catu cá la latini in tote tempurile si personele; er' pre isco chiaru cá la noi si numai in acelesi tempuri si persone pr. mentisco, patisco de la mentire, patire, rom. mentiu si mentiescu, patiu si patiescu. Verbele care nu liau au potu se nu liè terminatiunea escu sunt: audiu, ascutiu; a-des-cóperiu, me cúfuriu, lat. conforire, dormu, esu, fugu, in-ghîtiu, mentiu, moriu, patiu, pieriu, me im-putiu, in-des-partiu, saliu, sciu, sorbu, súferiu, suiu, portug. subir, veniu, in-vestiu.

6. Person'a 2. pl. e intru tote ca 2. imperat. afirm. pr. in schema; er' 1. se formeza cu accentulu cá in pers. 2., inse pentru cele de 1. Coj. cu à oscuru, seau spre destintiune de la a imperf. seau cà accentulu nu e deplenu, de unde-lu scriemu cu à pr. laudàmu.

7. Asemenarea intre Cojugatiunile nostre si intre cele latine intru acestu tempu se cunosce mai chiaru, de catu ori unde. Mai aprope de ale nostre in dialecte e cojugarea in limb'a italiana, mai de parte in cea francesca.

www.dacoromanica.ro

LXVIII. Preteritu.

Tempulu preteritu se imparte in imperfectu (nu de totu trecutu), perfectu (de totu tr.), si prea-perfectu; de in carele cele de in urma doua au mai multe forme primitive si ausiliarie dupa schem'a urmatoria.

Imperfectu.

S. 1.	LaudA-ám.	TienE-am.	BatE-am.	AudI-am.
2.	LaudA-ái.	TienE-ai.	BatE-ai.	AudI-ai.
3.	LaudA-á.	TienE-a.	BatE-a.	AudI-a.
Pl. 1.	Lauda-ámu.	Tiene-amu.	Bate-amu.	Audi-amu.
2.	Lauda-áti.	Tiene-ati.	Bate-ati.	Audi-ati.
3.	Lauda-á(u).	Tiene-a(u).	Bate-a(u).	Audi-a(u).

Perfectulu I.

S. 1.	LaudÁ-i.	TienÚ-i.	BatÚ-i.	AudÎ-i.
2.	Laudá-si.	Tienú-si.	Batú-si.	Audî-si.
3.	Laudà.	Tienù.	Batù.	Audî.
Pl. 1.	Laudà-mu.	Tienú-mu.	Batú-mu.	Audî-mu.
2.	Laudá-tu.	Tienú-tu.	Batú-tu.	Audî-tu.
3.	Laudá-ru(e).	Tienú-ru(e).	Batú-ru(e).	Audî-ru(e).

Perfectulu II.

S. 1.	LaudÁ-ram.	TieuÚ-ram.	BatÚ-ram	Audî-ram.
2.	Laudá-rasi.	Tienú-rasi.	Batú-rasi.	Audî-rasi.
3.	Laudá-ra.	Tienú-ra.	Batú-ra.	Audî-ra.
Pl. 1.	Laudá-ramu.	Tienú-ramu.	Batú-ramu.	Audî-ramu.
2.	Laudá-rati.	Tienú-rati.	Batú-rati.	Audî-rati.
3.	Laudá-ra.	Tienú-ra.	Batú-ra.	Audî-ra.

Prea-perfectu.

S. 1.	LaudÁ-sem.	TienÚ-sem.	BatÚ-sem.	Audî-sem.
2.	Laudá-sesi.	Tienú-sesi.	Batú-sesi.	Audî-sesi.
3.	Laudá-se.	Tienú-se.	Batú-se.	Audî-se.
Pl. 1.	Laudá-semu.	Tienú-semu.	Batú-semu.	Audî-semu.
2.	Laudá-seti.	Tienú-seti.	Batú-seti.	Audî-seti.
3.	Laudá-se.	Tienú-se.	Batú-se.	Audî-se.

www.dacoromanica.ro

Nota.

1. Imperfectulu se formeza de la infinitivulu scurtatu fora alta scaimbare de catu cà-si pierde accentulu, adaugunduise terminatiunea AM accentuata, cu carea face unu cuventu, si vocalea infinitivului de in lunga si intrega se face scurta au diumetatîta. In Coj. I. aceli doi A se contragu in unulu, seau celu oscuru se inneca in celu chiaru alu terminatiunei, de unde se pote scrie si laudám si laud'ám. In cele alalte Coj. E seau I se impreuna in diftongu cu A cá tieneam, bateam, audiam. La latini, si in cele alalte dialecte intre vocalea caracteristica si A de in terminatiune se pune unu B seau V pr. laudá-b-am, ital. lodá-v-a.

2. Preteritulu perf. I. se formeza de la infin. dupa norm'a participiului pret. cu U in II. si III. Coj. De unde si verbele ce formeza participiulu in SU facu acestu preteritu in SI, de carele in Coj. specifica. Dau si stau facu dedi si steti, de care acolosi. In catu pentru persone,

a) Cea 1. sing. se scrie cu i seau iu la celi vechi inca si in legatura cu particelele pr. fécime seau féciu-me; si in Coj. I. A se pronuncia chiaru, seau obscuru, pr. laudái seau mai raru laudài;

b) in 2. pers. SI e in locu de sti, pentru care si accentulu se trage pre silab'a de in aintei de e mai de parte in pers. 1. pr. dedésì de la dédi;

c) in 3. pers., a fora de in cele specifice de a III. Coj. si dedi si steti, s'a lapedatu silab'a de pre urma ue fora de ai urmá ceva, de unde accentulu remane pre silab'a de in urma, cu à oscu-

www.dacoromanica.ro

ru in Coj.I. si cu ù si ì intregi in cele alalte pr. laudà, tienù, audî; — asia si la latinii vechi *);

d) in person'a 1. pl. de I. Coj. à erasi remane oscuru cá in pres. de in aceeasi causa pr. laudàmu;

e) in 2. pl. se dîce tu in locu de ti, in Coj. I. spre destintiune de personele de in pres. si imperf., in cele alalte dupa asemenatiune cu Coj. I.;

f) in 3. pl. se dîce si ru si re cá la latini pr. laudáru si laudáre; inse form'a acesta si la celi vechi e forte rara, si in locui se scrie mai multu ra cá in perf. II.

3. Perfectulu II. in ùsu se cofunde cu perf. I. in unele persone, asia catu de in perf. I. e mai multu numerulu sing., er' de in alu II. numerulu plurale. Formarea lui e cá si alu perf. I. adaugundu silab'a RAM, si respunde prea-perfectului latinu in forma: laudâram seau laudaveram, tenueram in locu de tenuveram etc., numai catu la noi in 2. sing. se dîce ràsi in locu de alu latiniloru ras.

4. Prea-perfectulu, care respunde celui latinu de in modulu cojuntivu seau optativu, se formeza cá si perfectele adaugunduse silab'a SEM, in 2. sing. sesi in locu de ses alu latiniloru. Si intru acestu tempu se aude adausu RA dupa SE mai multu intru 3. persona pr. laudá-se-ra.

5. Tempuri ausiliaria pentru perf. si preaperf. se afla formate de in part. preteritu:

---

*) Lucr. V, 443. conturbât in locu de conturbavit, si VI, 587: disturbât urbes, in locu de disturbavit.

www.dacoromanica.ro

a) cu am in ainte seau in apoi pentru perf. cá alu III. pr. laudatu-am si am laudatu;

b) cu am fostu pentru prea-perf. II. pr. am fostu laudatu seau laudatu-am fostu;

c) cu eram pentru prea-perf. III. la celi vechi forte desu, er' astadi mai raru pr. eram laudatu. Inse aceste doue forme mai de in urma potu causá indoiela in cuventare, fiendu cà se potu luá si in intielesulu pasivu alu participiului, mai alesu de se va declinà dupa genu si numeru; fora indoiela sunt in verbele neutre pr. eram venitu, am fostu peritu.

LXIX. Futuru.

Tempulu futuru e numai unulu, formatu de in inf. lungu au scurtu, inse cu tienerea vocaliloru caracteristice, si de in terminatiunea voliu, asia catu precedendu infinitivulu se lapeda RE, er' urmandu se pote lapedá au tienere, pre cumu:

S. Laudá-voliu, tiené-vei seau báte-veri, audî-va etc.

Seau: Voliu laudáre seau laudá etc.

Nota.

1. In locu de inf. se pune si presentele Cojuntivu, inse in semnare mai plena pr. voliu se me ducu, adeca: miam propusu si voliu implenire.

2. Celi vechi punu forte desu am in locu de voliu, inse am cojugatu cu forme mai intregi: are; avemu, aveti si cu A inaintea infinitivului pr. are a judecá vii si mortii, adeca: va judecá. De care forme sunt destinte: am de a cu infin., si am se cu pres. Cojuntivu, lat. agendum habeo. Latinii inca formeza futurele unoru cojugatiuni cu am in locu de bo care pote fí contra-

www.dacoromanica.ro

su si de în habeo la noi am si aibu, pr. dicam, sciam.

LXX. Modulu Cojuntivu.

Modulu Cojuntivu, care tiene si loculu optativului si alu celui conditionatu are trei tempuri: presente, imperfectu si perfectu, dupa schem'a urmatoria.

Presente.

S. 1.	Se láudU,	tiéniU,	bátU,	aúdiU.
2.	láudI,	tiénI,	bátI,	aúdI.
3.	láudE,	tiéniA,	bátA,	aúdiA.
P. 1.	laudÀmu,	tienÊmu,	bátEmu,	audÎmu.
2.	laudÁti,	tienÉti,	bátEti,	audÌti.
3.	láudE,	tiéniA,	bátA,	aúdiA.

Imperfectu.

S. 1. Asi laudÁ, tiené, báte, audî-re-asi.
2. Ai. 3. Are. Pl. 1. amu, 2. ati, 3. aru.

Preteritu.

S. 1.	se laudÁ-rem,	tienÚ-rem,	batÚ-rem,	audÎ-rem.
2.	laudá-resi,	tienú-resi,	batú-resi,	audî-resi.
3.	laudá-re,	tienú-re,	batú-re,	audî-re.
P. 1.	laudá-remu,	tienú-remu,	batú-remu,	audî-remu.
2.	laudá-retu,	tienú-retu,	batú-retu,	audî-retu.
3.	laudá-re,	tienú-re,	batú-re,	audî-re.

Nota.

1. Presentele Cojunt. se formeza si se coju-ga intru tote cá pres. indic., afora de 3. pers. care intru amendoi numerii aceea-si terminatiune are, si-si scaimba vocalile terminatiunei A si E un'a in loculu alteia, asia catu Coj. I. are E in locu de A pr. laude, er' cele alalte A in locu de E pr. tiena au tienia, bata, auda au audia, cu

www.dacoromanica.ro

puciue variatiuni in Coj. I. pr. dè, stè, liè seau dée, sté e, lié e, si in cele alalte dupa terminatiunile in de, te, ne, re, de care in cea specifica. Celi de dein colo inse facu a 3. pers. Coj. in tote Cojugatiunile asemenea cu A pr. se láuda in locu de se laude.

2. Presentele se usita cu SE au fora se de in ainte. Fora SE se usita numai in a 3. pers. intru intielesulu optativu seau aprope pr. dè-ti D. dieu bene, duca-se elu; er' cu SE in tote personele in trei intielesuri:

a) Conditiunale, lat. si, pr. se faci tu ast'a, te-asi laudá;

b) finale, in locu de infinitivu, pr. te rogu se-mi daî, adeca: a mi darea;

c) imperativu seau optativu a fora de 1. pers. sing., in care se respunde celui latinu: sim, sis, sit etc., inse la noi ne cojugatu, cojuganduse verbulu, la vechii latini de in cuntra pr. faxim, faxis etc. adeca: fac-sim, fac-sis etc.

3. Imperfectulu se formeza de in infin. intregu cu RE urmandu asi pr. laudáre-asi, tienére-asi, bátere-asi etc.; inse fora RE urmandu pronume intre inf. si asi; de alta data dupa placere cu re au fora elu. Cu particea cojuntiva: se, de, la celi de dein colo: s'este cà etc. se usita cá tempu conditionale pr. de asi audî; er' fora cojuntiune cá optativu pr. asi dormí. In beneoràri si blastéme se pote si pune cojuntiunea si lasá, inse punenduse precede terminatiunea pr. de ar' dá D. dieu, er' lasanduse se pospune pr. dare-ar' D. dieu. Dupa intreiectiuni totu de un'a se adauge cojuntiune cu asi pr. o! de ar' dá D. dieu; vaide ar' vení.

www.dacoromanica.ro

4. Perfectulu la noi nu se mai afla astadi in usu de catu la celi vechi, ci si la eli raru. Er' la celi de dein colo e si astadi forte usitatu, de catu cà in 2. sing. dîcu ri in locu de alu nostru resi pr. laudari. Formarea lui e cá si a preaperfectului indic. si totu de un'a e impreunatu cu cojuntiv'a se lat. si. La latini-i respundu prea-perf., si futurulu cojuntivu in rim si ro cu diferentia numai in 1. pers. sing. pr. laudârim, laudâro.

5. In locu de tempu conditionatu se mai usita nu numai imperf. indic. pr. de laudam io, ci si alte tempuri ausiliaria cu asi pr. asi fí laudatu, asi fi fostu tienutu;— cu vream seau vrea pr. vream bate seau io vrea bate, vream fí audîtu; cu vrui seau am vrutu pr. cà se n'au vrutu Christosu chiamá pre ei, ei au vrutu remané intru aceea ce au fostu, etc. tote intru intielesulu prea-perf. cojuntivu; vedi mai susu (LXIV, 6).

LXXI. Ausiliaria.

A fora de tempurile ausiliaria specificate, in limb'a rom. se mai formeza si altele de in tempurele verbeloru: sum, am, voliu nu numai cu infinitivu si partic. pret., ci si cu part. pres. si cu gerundiu pr. eram laudatoriu; eram facundu, am fostu sciendu, voliu fí venindu etc. carele in semnare si forme respundu celoru latine: laudaturus sum, eram etc., laudatum habeo etc.

Nota.

Formele ausiliarie astadi sunt mai in usu de catu cele primitive, de in cuntra la celi vechi, ca-

www.dacoromanica.ro

rii pret. perf. mai multu scriu cu form'a perfectului I. de catu cu a 3.' Inse nece la vechii latini nu au lipsitu, si in limbele romane de astadi nu sunt mai rare de catu intru a nostra.

LXXII. Specifica: Cojugatiunea I.

De Cojugatiunea 1. se tienu tote verbele ce au infinitivulu in a r e cu A accentuatu, si se cojuga in tote modurile si tempurile dupa norm'a verbului LAUDA-RE, a fora de aceste trei: DAU, STAU, LIAU, in infin. dá-re, stá-re, luá-re lat. l e v a-re; de in carele:

a) DAU, STAU se cojuga intru una forma pr.

In pres. ind. sing. 1. d a u, s t a u, 2. dai, stai, 3. dà, stà; pl. 1. dàmu, stàmu; 2. dati, stati; 3. dau, stau.

In pret. perf. s. 1. d e d i, s t e t i, 2. dedési, stetési, 3. déde, stete; pl. 1. dédemu, stétemu, 2. dédetu, stétetu, 3. dédere-u, stétere-u.

In Coj. pres. cá in indic. a fora de a 3. pers. dè, stè in vulgu dee, stee.

In imperat. afirmativu d à, s t à vulgo s t à i.

In part. pres. reduplecandu una silaba: datatoriu, statatoriu in locu de datoriu, statoriu.

In cele alalte se cojuga regulatu dupa formatiunea loru pr. dám, dedésem, datu, dandu etc.

b) LIAU specifice se cojuga numai:

In pres. ind. sing. 1. l i a u, 2. liai, 3. lià, pl. 1. l u à m u, 2. luáti, 3. l i a u.

In Coj. pres. cá in ind. a fora de 3. pers. l i è seau liée lat. l e v e t.

In imperat. afirm. s. l i à, pl. luati.

In cele alalte tempuri regulatu de la infin. l u a r e pr. l u á m, luai, luasem, luatu, luatoriu, luandu.

www.dacoromanica.ro

Nota.

1. In dedi si steti cosunatoriele d, t nu se muta in sineratorie, si in loculu lui dede si dedere in vulgu se aude mai multu déte, détera. Dela acesta forma se mai afla si altele derivate in usu pr. dedúi seau dadúi, si stetúi seau statúi dupa care si part. pret. s'a luatu, si se cojuga cá preteritulu de II. si a III. Coj. in ui.

2. Verbele care se termina in inf, in iare, se pronuncia sub accentu cu á cá un ţ pr. a taliá, moliare (III, 4 b); er' afora de accentu acutu cá e pr. tália, taliàmu, chiàmu etc. vedi mai susu (III, 3, b. 5, a. IV, 1. etc.).

3. Unele verbe liau in unele persone de pres. ind. si cojunt. si in imperat. afirm. silab'a ez in aintea terminatiunci, de care mai susu (LXVII, 5).

LXXIII. Cojugatiunea II.

De Cojugatiunea II. se tienu tote verbele ce au infinitivulu in ére cu E accentuatu, si se cojuga dupa norm'a verbului TIENE-re, inse pucine sunt care in vre-unu tempu au persona se nu aiba ceva specificu, er' mai alesu aceste doua: Avere si Manere de in carele:

a) AVERE se cojuga specifice:

In pres. ind. aibu, aibi, aibe; pl. avemu, aveti; aibu; seau dupa usulu de acum: am, ai, are; au.

In Coj. pres. totu asia, a fora de 3. pers. aiba, vulg. si aiva.

In imperat. afirm. aibi, aveti.

In cele alalte regulatu de la infin. pr. aveam, avui, avutu, avendu, ci fora part. presente.

b) MANERE cu compusulu remanere:

www.dacoromanica.ro

In pret. perf. indicat. cu si in locu de úi:

S. 1. Masi, 2. masési, 3. máse.

Pl. Másemu, másetu, máseru-e.

De ací in prea-perf. masésem seau másem etc. si in part. pret. masu-a.

In cele alalte dupa natur'a verbeloru in ne pr. maniu, mania etc. cá tieniu etc.

Nota.

1. Verbele de asta cojugatiune sunt prea pucine, aceste urmatorie ordenate dupa terminatiune: placé, tacé, jacé; cadé (scadé), siedé, vedé; implé; mané (re-m.); doré, paré; poté; avé. Carele tote au ceva diferentia eufonica, cerundu, suferindu au nesuferindu pre I nascutu de in E alu infinitivului in unele tempuri si persone adeca: in 1. sing. a pres. indic. si Coj., in 3. a pres. Coj., in pret. perf. terminatu in ui si cele alalte asemenea formate, pre cumu si participia-le si gerundia-le. De unde—

a) Cele terminate in ce, le si te nu-lu suferu nece intru unulu de in acele tempuri pr. tacu, taca; tacui, tacusem; tacutu, tacutoriu, tacundu; asia si potiu, pronuncia поцŭ, a fora de 1. pers. ind. si Coj. deunde: pota, potui, potutu, potendu etc.;

b) Cele terminate in de, lu-suferu in pres. ind. si Coj. pr. vediu, vedia, er' in cele alalte-lu ceru pr. vediúi, vediutu, vediutoriu, vediendu etc.;

c) Cele terminate in ne si re, lu-suferu in ind. si Coj., in partic. pres. si gerundia pr. maniu, tieniu etc., ci nu-lu suferu in pret. perf. si prea-perf., si in part. pret. pr. tienui, tienúsem, tienutu; dorui, dorutu etc.

2. U in participia-le pret., unde nu se su-

www.dacoromanica.ro

fere ı, se pronunciá cá ъ, er' unde se aude ı, dupa usulu vulg. amendoi cá unu ı. De moliatur'a lui n si r vedi mai susu (XXIII, XXV).

3. Imperativulu afirm. in E se afla numai in tiene si imple; in cele alalte inse se dice cu ı conversu de in E pr. cadi, siedi, vedi; taci, jaci; mani, si aibi.

LXXIV. Cojugatiunea III.

De Cojugatiunea III. se tienu tote verbele ce au infinitivulu in ere cu E neaccentuatu, si se cojuga dupa norm'a verbului BÁTE-RE, inse cu multe abateri cá intru a II. Coj., de care a treia numai pre in retragerea accentului dela E in unele forme se destinge. Mai specificu se cojuga aceste done: BEU si FACU; asia,

a) BEU contrasu de in bevu se cojuga:

In pres. ind. Beu, bei, bê; bemu, bêti, beu; cu E deschisu in tote personele a fora de 1. pl.

In pres. Cojunt. cá si in indic. afora de pers. 3. bê seau bée cá liée.

In cele alalte tempuri regulatu pr. beam, beúi, beútu, beutoriu, bendu, bê.

b) FACU e regulariu afora de pret. perf. Feci, fecési, féce; fécemu, fécetu, féceru-e; inse si facúi, facusi etc.

In imperat. afirm. fà.

In part. pret. faptu, inse si facútu.

Intru cele alalte regulatu cá cele terminate in ce pr. faceam, facundu, facutóriu.

Nota.

1. Cá fà facu imperat. si dî, dù, và.
2. Dupa asemenarea intre Coj. II. si III. ver-

www.dacoromanica.ro

bele de 3. Cojug. patu acelesi scaimbari eufonice dupa terminatiune, cási cele de a 2. (LXXIII, 1, 2); dereptu care,

a) Verbele terminate in be, pe, ce, ge, nu suferu pre i in tempurile acelea, chiaru si de sunt la latini de II. Coj., au de a III. cu i pr. fierbu lat. ferveo, torcu lat. torqueo, mulgu lat. mulgeo; facu, in-pre-cepu lat. facio, in-per-cipio;

b) Cele terminate in de si te, lu-ceru seau suferu cá mai susu pr. ardiu, ridiu, respundiu, tundiu; tremetu etc.; singure vendu si pierdu in pret. perf. si part. pret. nu-lu suferu pr. vendui, vendusem, vendutu; pierdui, pierdusem, pierdutu etc.;

c) Cele terminate in ne si re, lu-suferu pr. punu seau puniu, ceru seau ceriu etc.

LXXV. In tempurile preterite.

Abaterea mai momentosa in cojugarea verbeloru de III. Coj. e formarea tempuriloru pret. perfecte si prea perf. in indic., si a participiului preteritu; in catu mai multe sunt, carele nu ie formeza de la infin. mutandu pre E in U, ci lapedandu pre E caracteristicu si de multe ori inca si cosunatori'a de in aintei, in pret. perf. si prea perf. facu SI in locu de ui, er' in part. pret. su seau tu.

Nota.

1. Verbele de III. Coj. care formeza aceste tempuri regulatu in ui si utu, sunt: batu, beu; cernu, ceru, cosu, crediu, crescu; in-pre-cepu; facu; gemu; mescu lat. misceo raru; nascu; pascu, pierdu; a-sternu; temu, tiesu, trecu; vendu, in-vencu, in-vescu pr. cernui, cernu-

www.dacoromanica.ro

tu etc. Inse cerŭ sì cersì si cersu ore candu, de unde astadi cersiutu; facu si feci, si part. facutu si faptu.

2. Verbele carele formeza pret. si participiulu numai in si si su sunt cele terminate:

a) in cu: dîcu, ducu pret. dîsi, dusi, part. dîsu, dusu;

b) in du seau diu: ardiu, ridiu, tundiu, respundiu; descendu lat. descendo forte desu la celi vechi, incendu, a-cu-de-prendu, in-tendu; ascundu; purcedu, ucidu, rodu pr. arsi, risi, tunsi, respunsi; descensi, incensi, prensi, tensi, ascunsi, purcesi, rosi, si part. arsu, risu etc.;

c) in gu: adaugu, atingu, ajungu, in-cingu, destingu lat. distinguo la celi vechi, impingu, invingu seau invincu la celi vechi, lingu, mergu, plangu, stergu, stingu, tragu pr. adausi, atinsi, ajunsi, incinsi, destinsi, impinsi, linsi, mersi, plansi, stersi, stinsi, trasi; si inge uinse, ninsu;

d) in tu seau tiu: scotiu, trametu pr. scosi, tramesi; scosu, tramesu;

e) si altele pr. curru seau curgu, cursì, cursu; in-víu, in-visi, in-visu; punu, pusi, pusu.

3. Verbele carele formeza part. pret. in tu sunt: cocu, copsi, coptu; sugu, supsi, suptu; fierbu, fiersi, fiertu; frigu, fripsi, friptu; rumpu, rumpsi, rumptu seau ruptu.

4. Verbele carele au part. pret. in su si tu sunt: a-cu-legu, alesi culesi, alesu culesu, la celi de dein colo si aleptu; deregu, deresi, deresu, si dereptu ca adj.; frangu, fransi, fransu si framptu; invingu, invinsi, invinsu si inviptu; mulgu, mulsi, mulsu, inse smulgu si smultu; im-pungu, punsi, punsu inse si puntu-

www.dacoromanica.ro

ra; stringu, strînsi, strînsu ci si strîmtu cá adj.; torcu, torsi, torsu sî tortu; ungu, unsi, unsu ci untu, untura cá sustantive; scriu in locu de scrivu lat. scribo, scrisi, scrisu, inse scripta, scriptoria si scriptura. Intielegu lat. intellego, inticlegúi si intielesi, intielesu, intielegutu si intieleptu cá adj.

5. Cojugarea preteriteloru in SI se face cá in masi, masesi etc. (LXXIII, b). Usulu loru la celi vechi e forte mare in tote personele, astadi inse pre pucine locuri, si mai multu in pers. 3. pr. dise, puse, etc., de la care usulu vulg. formà noue forme in pret. perf. adaugundu terminatiunea i pr. disêi, dîsêsi, disé; dîsêramu, disêrati, diséra, care sunt mai vitiose; puséi lat. posivi si posui.

LXXVI. Cojugatiunea IV.

De cojugatiunea IV. se tienu verbele ce au infinitivulu in ire cu I accentuatu, si se cojuga dupa norm'a lui AUDÎ-re; mai specificu se cojuga aceste trei: SCIU, FIU, VENIU, asia:

a) SCIU inf. scire, totu de un'a cu i intregu;

In pres, Scíu, scíi, scíe seau scí; scimu, sciti, scíu. In coj. totu asia, ci in 3. pers. scia.

In pret. perf. in úi: Sciúi, sciúsi etc. cá cele de a 2. si 3. Coj. si in prea-perf. sciusem etc.

In part. pret. sciutu; pres. sciutoriu seau sciitoriu vulg.

In cele alalte regulatu: scieam, scî seau scii vulg., sciendu inse si sciundu la celi vechi.

b) FIU inf. fíre cu i intregu. Presente si imperf. nu are in usu.

In coj. pres. cá sciu: fiu, fii; fía; fimu, fiti, fia.

In pret. perf. fui, fusi seau fusêsi, fù; pl.

www.dacoromanica.ro

fûmu, futu, furu si fure anumitu la celi vechi.

In pret. prea-perf. fusem vulg. fusesem etc.; si asia in celu conditiunatu: fúrem, furesi, fure etc.

In part. pret. fostu-a; în pres. fiutoriu seau fiitoriu vulg., ger. fiendu.

c) VENIU cu n moliatu; specificu in imperat. afirm. veno seau vena. La celi vechi are pret. perf. si cu accentulu retrasu, pre cumu:

S. 1. Véni, 2. venísi, 3. véne,
Pl. Vénemu, vénetu, véneru-e-a.

In cele alalte regulatu pr. veniam, venîi, venitu, venindu vulg. viindu, venitoriu vulg. viitoriu.

Nota.

1. Verbulu pieriu inf. peri-re, tiene pre i dupa p numai in aceste persone; pieriu, pieri, piere; piéria vulg. piéie, si vulg. pieitoriu in locu de peritoriu. In cele alalte fora i pr. perimu, periti; perîi, peritu, perindu vulg. peindu mai raru, peritoriu.

2. De coperiu, cu furiu, [1] suferiu, etc. vedi mai susu (LXVII, 2. 4, 5). De in fia si fiendu se facu compusele: fiendu-ca, fia-care etc. (LVIII, 8).

LXXVII. Mestecata.

Unele verbe dupa usulu de astadi pre a locuria se cojuga au intru tote dupa alta Cojug. de cumu se cuvene pr. adaugu, scriu, carele se tienu de Coj. III. inse pre unele locuri se cojuga dupa Coj. I., asia in pres. indic. adaugàmu, adaugáti, adauga; scriému, scriáti, scrie; in part. pr. adaugatu, scriatu;—au numai in parte, a-

www.dacoromanica.ro

sia pre unele locuri verbele de 3. Coj. se cojuga in pres. ind. si cojunt. in pl. 1. si 2. pers. cá cele de a 2. Coj. pr. facému, faceti, in locu de fácemu, fáceti, care tote sunt vitiose.

Nota.

In limb'a rom. se mai afla unele cuvente, care de si nu se cojuga, totu se tienu de verbe, au dupa forma au dupa insemnare seau origine, asia:

a) Blemu, bleti seau bleati sunt fragmente de in verbulu amblu in form'a cojuntivului pres. anticatu cu e in locu de a.

b) Và imperat. afirm. cáfà etc. dela verbulu anticatu vadu lat. vado; inca si atat'a numai la celi vechi seau pre pucine locuri.

c) Detoriu-a seau adetoriu-a, part. pret. dela verbulu anticatu dére, lat. debeo-re, a caruia forme erau cá ale lui beu lat. bibo: in pres. indic. si coj. deu, dei, dê, pl. demu, deti, deu; si asia: deam, deúi, deutu, dendu; tote alte forme, te incepura a se intruduce in limba, sunt smentite.

d) Optu, contrasu de in opu'st lat. opus est, intru intielesulu de nevolia este, in locu de a 3. pers. neutrale fora alta flesiune, inse cu regime de cojuntivu; astadi ne usitatu, inca si la celi vechi raru. Esemple autentice: „Si de antaiu optu se scimu acést'a"; — „Inca érasi optu se cunoscemu"; — „Noi optu se morimu si se lasamu totu"; — „Cà Christosu este bunu, optu se fia unu D. dieu cu tatalu" etc.

LXXVIII. Derivatiunea.

Derivatiunea se face pre in scaimbarea terminatiunei principali intru alt'a, asia catu de intru unu cuventu se face altulu; de unde dupa

www.dacoromanica.ro

calitatea cuventeloru derivate, derivatiunea se pote impartî in numinale, verbale si adverbiale.

Derivatiunea numinale se face au de in nume in nume, au de in verbe in nume pr. de la omu: omenescu-a, si de la scriu: scriptura. Intru asemenea si cea verbale, in catu verbulu se deriva au de in nume pr. de la inaltu: inaltiu-áre, au de in alta parte a cuventarei costatoria pr. de la in-apoi: inapoiare.

Nota.

Derivatiunea numinale e de intre tote mai copiosa, de care se tienu si numele augmentative si deminutive.

LXXIX. Numeloru augmentative.

Derivatiunea numeloru se face au remanendu insemnarea numelui numai cu ceva adaugere seau scadere, au scaimbanduse si insemnarea. Cele de antaiu sunt numele augmentative si deminutive, cele alalte numai terminative. Augmentativele si deminutivele nusi muta nece genulu nece caracteriulu de sustantive au adiective; er' cele alalte mai totu de un'a amendoua.

Augmentative se numescu, caror'a pre in form'a derivata li-se adauge insemnarea marimei, si au doue terminatiuni:

a) in oniu-a cu n moliatu la noi pr. barbatoniu, furconia, mulieronia etc.;

b) in eu-éa mai raru pr. ometeu de la ometu la celi vechi atat'a catu poporu.

Nota.

Terminatiunea in oniu-a se usita si a fora de insemnarea augmentativa pr. strigoniu-a lat.

www.dacoromanica.ro

striga, it. stregone etc., mai desu inse in form'a fem. spre insemnarea sesului mulierescu a unoru vietiuitorie au popore pr. de la grecu, leu, ursu etc. greconia, leonia, ursonia.

LXXX. Deminutive.

Deminutive se numescu, caror'a pre in form'a derivata li-se adauge insemnarea micimei, si au mai multe terminatiuni; —

a) in asiu-a si andru; pr. fetiorasiu, coptorasiu; catielandru etc.;

b) in elu si etiu, pr. in cele vechi: porcelu, catielu, vitielu; misielu; fem. contrasu in ea: porcea, misiea etc.; in cele mai noue cu celucea pr. bunicelu, tenerelu; bunicea, tenerea; valicea, olicea seau vulg. val'cea, ol'cea; — in etiu mai raru pr. hornetiu, saculetiu;

c) in icu-a seau cicu-a, mai raru pr. Domnica, Florica, Marica; bunicicu-a, bunica etc.;

d) in óru-a, intru cele mai vechi pr. de la fetu: fetioru-a, petioru, urcioru; caprioru-a etc., respundietorie celoru latine in olus-a pr. petiolus, urceolus, capreolus; — in cele mai noue in sioru-a pr. bunisioru, marisioru, pulîsioru etc.;

e) in usiu-a si utiu-a, pr. catielusiu, parusiu, lemnusiu; catusia lat. catena, cenusia lat. cinis, manusia; — albutiu, caldutiu, negrutiu, tenerutiu; manutia, verutia etc.

Nota.

1. Vocalile terminatiunei primarie arare ori remanu nescaimbate in aintea terminatiuniloru derivate ci mai multu se scaimba in i.

2. Deminutivele in ica vulg. si iuca, utiu seau itiu-a sunt mai multu desmierdatorie.

www.dacoromanica.ro

Alta forma in enciu pr. taurenciu e forte rară.

3. Multe de in formele deminutive se usita si numai cá terminatiuni derivate simple fora scaderea insemnarei pre cumu sunt in numele vechi si mai alesu in terminatiunea usiu: albusiu, causiu, culcusiu, imparatusiu, lunecusiu, stupusiu; barbatusiu, mulierusiu etc.

4. Deminutive sunt dupa origine si terminatiunile in chiu si chia, ghiu si ghia pr. genuchiu, manuchiu; vechiu, curechiu; orechia, parechia; anghiu, unghia etc., lat. genuclum, manuclus, vetlus, coliclus; auricla, paricla; angulus, ungula; cá si la italiani: ginocchio, orecchia, parecchio, unghia etc.

LXXXI. Sustantive: femenine.

Alte terminatiuni derivate ale numeloru sunt destinse dupa sustantive si adiective, si dupa genu.

Terminatiuni derivate ale sustantiveloru sunt mai alesu femenine si neutre; cele masculine se tienu mai multu de adiective.

Femenine sunt: —

a) Are, ere, ire de la infinitivii verbeloru pr. cantare; meserere lat. misereri la celi vechi, dorere, placere, tacere; fire, scire etc., cá sustantive;

b) áte seau tate de la adiective pr. adeverátate, bunetate, induratate, meseretate la celi vechi lat. miseria, sanetate etc.

c) entia de la verbe in inf. scurtu, pr. ajutorentia, credentia, cuvenentia, fientia, potentia, scientia etc.;

d) ésa de la masculine; pr. impetatesa, miresa etc.;

www.dacoromanica.ro

e) étia, lat. itia au icies de la adiective pr. albetia, negretia, rosietia; blandetia, canuntetia, dulcetia, frumosetia, gretia, etc.;

f) ía, de la nume, pr. avutîa, betîa, faciaría, omenía etc.;

g) ime, astrase de la adj. pr. greime, marime, multîme; largime, lungime etc.; colective dela sustantive, pr. omenime, betranime, junime etc.;

h) ore, de la nume si verbe pr. carore si curore lat. calor et color, dorore mai raru, putore, recore, sudore etc.;

i) oria seau soria si toria de la part. pr. scrisoria, inchisoria, plansoria, prensoria; serbatoria, adapatoria etc.;

k) une seau diune si tiune de la adj. si part. pr. rapediune, umediune; intieleptiune, peritiune, unitiune, cumenecatiune la celi vechi etc.;

l) ura de la asemenea pr. caldura; arsura, implutura, induratura, puntura, sciutura; unsura etc.

Nota.

Are in unele derivate respunde terminatiunei latine ale seau are pr. frigare, mucare, luminare, spinare, vendiare, venetare etc., lat. luminare, spinale, venale etc.

LXXXII. Neutre.

Terminatiuni neutre derivate sunt:

a) aciu seau atiu de la nume pr. carnaciu, fenaciu, galînaciu etc. lat. carnaceum, gallinaceum etc.;

b) ariu, pr. altariu, armariu, verdiariu, medulariu, vestiariu etc. lat. arsi arium;

www.dacoromanica.ro

c) étu cu e lungu, pentru colective pr. fagétu, pometu, spinetu etc.; in usulu vulg. si cu e scurtu ci reu;

d) etu cu e scurtu de la verbe, pr. âmbletu, crésc̆etu, súfletu etc.;

e) mentu de la asemenea pr. calciamentu, coperimentu, juramentu, mormentu, vestimentu etc.;

d) oriu, de la participia pr. ajutoriu, coptoriu etc.

Nota.

1. De terminatiunile neutre se tienu si cele in aniu pr. calcaniu, seau uniu: capetaniu seau capetuniu; si erasi cele in usiu pr. imparatusiu lat. in- palatum etc. (LXXX, 3).

2. De la verbe inca se deriva unele neutre lapedandu tota form'a verbale, numai dupa cumu se afla in 1. pers. sing. a pres. ind. pr. aúdiu, cúgetu, indemnu, invetiu, semtiu lat. sensus, véndecu etc.

3. De usulu participia-loru cá nume sustantive si adj., in terminatiunile loru, s'a disu mai susu (LIX. 1.)

LXXXIII. Adiectivale.

Terminatiunile derivate adjectivali, afora de deminutive, sunt aceste:

a) aciu-a pronunciatu cu ч, pr. bataciu, fugaciu, pungaciu etc. lat. in ax-ce: fugax-ce;

b) anu-a mai alesu spre insemnarea origenei personeloru au lucruriloru pr. cetatianu-a, sateanu-a, munteanu-a; cu à oscuru in cele vechi pr. betrànu, romànu, pagànu;

c) ariu-a, pr. calariu, fugariu, primariu, sugariu etc.

www.dacoromanica.ro

d) astru-a, de la nume pr. albastru, filiastru;

e) ecu seau tecu-a cu e scurtu, pr. duméstecu; gurátecu, lunátecu, selbátecu, veratecu, iernatecu, tomnátecu, etc.; la latini in icus-a: lunaticus-a etc.;

f) eciu seau etiu, lat. itius-a, pr. canetiu, maretiu, mulieretiu, paduretiu, portaretiu, sumetiu etc.;

g) escu-a, un'a de in cele mai copiose forme, pr. omenescu, domnescu etc. la lat. iscus-a ci mai raru pr. Daciscus, vopiscus etc.; forte desu in cele alalte dialecte romane mai noue;

h) estru, mai raru, pr. buestru, maiestru, pedestru etc.;

i) íu-a, asemenèa pr. bețîu, tardîu lat. tardivus-a, tempuríu etc.;

k) osu-a si tiosu-a, forte copiosa pr. dorerosu, frumosu, laudarosu, putorosu; credentiosu, cuvenentiosu, potentiosu-a etc.

Nota.

Alte forme adiectivali mai rari sunt in ente, edu cue scurtu si formele participiali pr. fierbente; úmedu, múcedu, râncedu; beutoriu, lucratoriu; avutu, placutu; curatu, intieleptu, desiertu etc.

LXXXIV. Verbale.

Formele derivatiunei verbali sunt mai simple, adaugundu adeca terminatiunea verbale de I. au IV. Coj. mai multu cu ezu si escu in tempurile sciute pr. de la adeveru: adeverezu-rére, si adeverescu-ríre; de la putredu 'au putredi: putredescu-díre cu d nescaimbatu, au putrediescu-dîre etc.; fora de ase poté asemná norma mai certa, dupa care derivatiunea ar' veni a se face dupa I. au a IV. Coj., dupa sing. au plur. usulu une ori formandu dupa amendue formele pr.

www.dacoromanica.ro

si de la ajutoriu: ajutorire si ajutorare.—In II. si III. Coj. derivatiunea verbale nu se face.

Nota.

Forme mai certe derivate verbali sunt in cási gá-re, forte desu cu participia pret. pr. castigá de la castu lat. quaestus-a, mestecá, misicá, mursicá etc. de la mestu-a, mesu-a, mursu-a lat. mixtus, missus, morsus-a; mai raru de aliurea pr. fumegá, rumegáre etc.

LXXXV. Adverbiale.

Derivatiunea adverbiale e mai pucina, si inca numai de in adiective; de in care cele terminate in escu singure formeza terminatiune adverbiale in esce pr. omenesce, domnesce etc.; er' cele alalte se usita fora terminatiune destinta pr. reu, mare etc. Singuru bunu-a face adv. bene. Adverbia-le adiectivale se potu si compará cá adiectivele pr. mai bene, forte reu etc. (LV, 4).

Nota.

Alta terminatiune adverbiale se face de la sustantive scaimbandu cu silabele ísiu pr. de la facia, braciu, costa, cruce, furu, latore etc. facisiu, bracisiu, costisiu, crucísiu, furisiu, laturisiu etc. Dela curmu: curmedîsiu. Si se usita au simple au cu prepusetiunile: de, in, pre pr. de facisiu, in crucisiu, pre furisiu.

LXXXVI. Costatorie; Adverbia.

Cuventele costatorie (neformali) nu suferu vre una scaimbare in terminatiune, ci numai se potu derivá si compune, si sunt: adverbiale, prepusetiunile, cojuntiunile si intrejectiunile.

www.dacoromanica.ro

Adverbia se numescu cuventele ce se adaugu la verbu spre implenirea insemnarei in cuventare, si sunt seau simple seau compuse, originarie si derivate.

Simple si originarie-su, carele nece sunt compuse nece derivate de intru altele, si sunt pucinele pr. ieri, mane; iu, ici, candu etc. Er' compusele si derivatele-su forte copiose; compuse de intre sene pr. acolo, aici, amusi, asia, atunci etc., derivate de in sene seau de aliurea pr. a-di, a-prope, a-poi, diosu, susu; cu totulu, pre-lege, almentrelea etc.

Nota.

1. Adverbia-le se impartu la gramateci dupa locu, tempu; cantitate, calitate; si in afirmative, negative etc. asia:

a) Locali, dupa intrebarea unde? ici, colo, colea; aici, ací, acolo, acolea; aprope, departe; in ainte, in apoi, in deretu; in la-intru, a fora; susu, diosu; de laturi, de una parte; in facia, in dosu; de a drept'a, de a stang'a; de asupr'a, de desuptu; pretotendenea, ore-unde, unde-va; io, iuo, aliurea, nec'aliurea; incatrà-u? de cindea de; pre a locuiri-a;

b) Tempurarie, dupa intrebarea candu? acumu-a, ac'mù, acumusi, amusi; atunci, atunce seau atuncia; adi; astadi; ieri, alalta eri; mane, poi-mane, alalta mane, demanétia; adi-nopte, eri-nopte etc.; a sera, astara, de sera, spre sera, in de sera, de cu sera, pururea, totu de un'a; dein-a-ora, ore-candu, candu-va; curundu, iute, fug'a, de locu, de un'a, in data, una data; in scurtu, preste puciuu; anu-tiertiu, de una-di, de in á-ori;

c) Cantitative, dupa intrebarea catu? a-

www.dacoromanica.ro

tatu, multu, pucinu; catu-va, in catu-va, catu-si cá catu, nece-si cá catu; inca, mai, forte, prea; un'a, impreuna; cu totu de a densulu; nemica; numai;

d) Calitative, dupa intrebarea cumu? Asî, asiá, asisi, asisiderea; bene, reu; a nevolia, de volia, cu greu, lesne, iusioru; asemenea, chiaru cá, al'mentea; mereu, incetu, catelinu; ferice de;

e) Afirmative: asia, è; dieu, de dio, dîcu dieu, dieu lui D. dieu; adeveru, adeveratu; de a firea; cu totulu, fora indoiela; adeca, bune-mente, buna ora;

f) Negative: nu; nece cumu, nece de cumu, nece cá catu; bá, ba nu, bá asiá;

g) Dubitative: abiá, dora, pote cà, cine sci; incále-te, incái; cám, cá lá; mai.

2. De adverbia se tienu, nu numai cele derivate de in adj. in esce, seau de in nume in isiu (LXXXIV); ci si formele multiplicatorie, care se facu cu data-e seau ora-i pr. una data, de doue ori etc.; de multe date seau ori; a dese-a rare ori; a oria, une ori; antai'a ora, seau cu doi articli la celi vechi: antai'a or'a, a dou'a or'a etc., antai'asi data etc.; de antaiu, de prim'a etc.

3. Adverbia-le, chiaru cá si numele, se impreuna cu prepusetiuni, pr. aici; de aici, pre aici, pan' aici etc.

4. Cá adverbia se usita forte multe nume sustantive si adj. impreunate cu prepusetiuni, pr. pre lege, de-fora lege; adeveru: intru, cu, de adeveru; cu, de, pre amenuntulu; de, intru asemenea; cu, de a dereptulu, pre dereptu; cu, pre intregulu etc.

5. Adverbia propria la celi de dein colo sunt au auce: aici; amenatalui tardîu; di

www.dacoromanica.ro

adunu impreuna; dein aparte de in dereptulu; indreptu pre dereptu; in grúmuru lat. in cumulo; in tarda incetu; m'apari cá si; m'altu mai multu; niforse pote lat. niforte; ora di ora adese ori; véglia-te liá-te a mente, la celi vechi ai noslri inca véghia-te lat. cave.

LXXXVII. Prepusetiuni.

Prepusetiune se numescu cuventele seau particelele, care se punu in aintea altoru cuvente pre cumu: nume, pronume, verbe si adverbia, inca si inaintea altoru prepusetiuni, spre a determiná mai de aprope insemnarea loru, pr. A casa, cu noi, des-legu, de ci in- a-inte.

Prepusetiunile, unele-su simple si unisilabe pr. de, la; altele compuse si multisilabe pr. in-a -inte, pre de-a-supr'a.

De intre cele simple, unele se potú impreuná cu ori ce cuventu dupa sene, pr. a, cu, de, in, pre, sub seau su;—altele numai cu nume pr. cá, lá; si er' altele numai cu verbe pr. ad, as; co, con, cum; des, du; pur; s; re, res; stra, tra, asia: ad-apu, as-cundu, des-facu, du-micu, co-su, con-tenescu, cúm-paru, pur-cedu, s-punu; re-maniu, res-batu, stra-pungu; tra metu.

Cele compuse si multisilabe nu se potu compune cu verbe de catu a rare ori, ci mai multu numai cu alte cuvente si intre sene; care sunt: catrà, dupà seau dupre, farà, intru-a-e, lungà, panà, suprà seau sprà, supre seau spre, suptu.

Nota.

1. Prepusetiunile compuse sunt mai alesu acestea: de-in- de-intr-a-e, de-la, de-pre, despre; pre-in, pre-intru la celi vechi vulg. pen-

www.dacoromanica.ro

tru, pre-intra-e, pre-la, pre-spre la celi vechi vulg. preste, pre-sub seau suptu, pre-stra adi preste.

2. Intie in verbulu intielegu e in locu de intre lat. intellego; spre in verbulu spelare e in locu de spre lat. superlavare. In locu de pur lat. pro, in verbulu impromutu se dice pro si pru. In locu de tra lat. trans, mai multu se pune stra conversu de in tras au de in extra pr. strà-curu, stra-mútu lat. tráns-colo, trans-múto. Stra se afla si in alte compuse pr. stra-mosiu, stra-nepotu. Cu supra inca se afla compuse la celi vechi ci raru pr. supra-scrisu, supra-veniu, supra-cerescu. In locu de sub in compusetiune se afla desu su pr. su-ora lat. subala, sumetu lat. submitto, su-iu lat. subeo port. subir, suspinu lat. suspiro la celi de dein colo suspiru (suskiru). De in tra se pare R lapedatu in tamandu, tavolescu in locu de tra-mandu, tra-volescu. Es dein ex, si u de in ob ale latiniloru au remasu in esu inf. esîre lat. exeo; si ucidu, uitu lat. occido, oblito etc.

3 Prepusetiunile cu verbe se scriu impreunate cá unu cuventu pr. ascultu in locu de as-cultu; cu cele alalte separatu pr. a casa, a mente etc. macaru ca in pronuncia si ele facu numai unu cuventu cá: acasa, dupamene. Ele de ele se potu si impreuná si despreuná pr. de lá, de in seau dela, dein etc.

4. Prepusetiunea pana nu se usita fora alta prepus. dupa sene de catu in ainte de adverbia pr. pana eri, pana candu? ci pana la ierna.

5. Unele prepus. liau articlu dupa sene cu regimea propria sustantiveloru; asia cu articlu

www.dacoromanica.ro

masc. in deretulu-mieu, lui etc.; de desuptulu-mieu; in la-intrulu-mieu;—er' cu fem. in aintea -mea, in apoia-mea, asupr'a mea. Inainte se dice si cu de pr. in ainte de mene; si supra in locu de asupra la celi vechi cu acus. au gen. pr. supr'a altariulu teu seau supr'a altariului teu.

6. De in prepusetiuni se facu adverbia si in apoi, pr. asupra, de asupr'a, de desuptu; afora; inainte, mai inainte etc.; in coce, in colo, aprope de etc.

7. Prepusetiunile tienu si loculu adiectiveloru pr. omu cu mente adeca intieleptu, munte de auru etc.

8. Celi de dein colo dîcu trà si tru in locu de intra, intru pr. tru ora: in data-si; si midia in locu de intre pr. midia noi: intre noi.

LXXXVIII. Cojuntiuni.

Cojuntiune seau cojuntive se numescu cuventele ce se punu intre altele spre a le impreuná seau despreuná; de unde se si impartu mai antaiu in impreunatorie pr. E la celi vechi lat. et; si lat. sic intru intielesulu et, etiam; si sî: et etiam;—sî despreunatorie pr. nu, nece; care mai in colo se sub impartu in:—

a) Causale: cà, cà-ce, cà-ci, cumu-ca, pentru cà, dereptu ce ca, fiend cà; prein ce cà, de ora ce, unde;

b) Comparative: cá, cá-si; cumu, pre cumu; àsiá, asisiderea;

c) Conditionali: se, s'este cà; de-sî, déca; de cumu-va; bene ca; macaru cà; cu tote cà; nú se;

d) Consecutive: de-ci, dereptu acea, dereptu inse; dara, asia dara, deci dara; de unde; dupa ce, dupa ce cà, dupa cá;

e) Corective si esceptive: ci, inse lat. imo sed, totusi, cu tote acestea; númai, fora numai,

www.dacoromanica.ro

fora catu, se nu alta; éra, érasi;

f) Destintive: au, seau lat. sive autem, seva lat. sive, sevai;

g) Finali: cá, pentru cá;

h) Intrebatorie: au? ore? De au nu? Cà ce? Ce cà? Pentru ce? A ce? etc.

i) Respundietorie: acumu-acumu, au-au, atatu-catu, atunci-candu, candu-candu, tandu-tandu, ori-ori etc.

Nota.

De intre cojuntiuni numai cá si se sunt care ceru modulu cojuntivu; er' tempulu conditiunatu tote cojuntiunile conditiunali.

LXXXIX. Intreiectiuni.

Intreiectiuni se numescu unele cuvente au particele, care si in midi-loculu cuventarei stau mai nelegate cu cele alalte; si se impartu in unisilabe originarie pr. A! Ci! Ei! O! Vai!, si in compuse derivate intru una mare multîme pr. Dio! Ea! Eca! Eta! Mei! Ná! etc.

Nota.

De intreiectiuni se tienu toti vocativii si imperativii afirmativi, candu se punu rupti de catra cuventare, pr. Vino! Petre! Asemenea si benecuventarile si blastemele; tote espresiunile intrerupte de mania, mirare, dorere, bucuria; inchinatiunile, invitatiunile etc. pr. Dé D. dieu bene! Mancá-te-aru corbii! Astepta! Tiene mente! Bene, bene! Lasa, lasa! Cumu se nu! Dar' apoi? O Domne! D. dieule! Ce bene! Amaru mie! Vai de capulu teu! Vai dé mene! Buna ser'a! Dà mei! Asia vedi! Vedi cà! Nece un'a! Fug'a! Tiene-te! Ecata-me! Susu! Diosu! etc.

www.dacoromanica.ro

B. Costructiunea.

XC. Cuventarea.

Cuventele fia-carei limbe, in cuventare stau impreunate asia intre sene, catu unulu depende de la altulu intru formarea si determinarea intielesului.

Atare impreunatiune se numesce Costructiune (sintaxe, compusetiune), si se pote spectá in doua modruri, seau cautandu la ele cá mai de aprope impreunate pr. io scriu; seau cá la mai de parte legate impreuna, pr. io-ti scriu, ci tu nu-mi respundi. Dein cea de antaiu se nasce propusetiunea (sententia, frase), de intru a dou'a periodulu.

Nota.

Fia-care propusetiune stà de in numinativu espresu au subintielesu, carele se numesce subiectu, si numinativulu casulu subiectivu pr. Dumne-dieu,—si de intru unu verbu singuru au cu altu nume care de se pune erasi in numin. se dîce predicatu pr. e bunu, er' de e in altu casu cu seau fora prepusetiune, se numesce obiectu, si casurile afora de numin. se chiama obiective pr. a facutu cerulu si pamentulu. De periodu nu avemu a tractá aici.

2. Ordinea cuventeloru naturale in propusetiune e: subiectulu, verbulu si predicatulu seau obiectulu, cu adausurile la fia care de intru acestea; care inse nu se oserbeza rigorosu.

3. Costructiunea se face au impreunandu doua seau mai multe cuvente intru unulu pr. prima-vera; au tienendule dupa form'a dein afora despartîte inse asemenandule dupa forme pr. o-

www.dacoromanica.ro

mu bunu, muliere frumosa; au spendiurandule unulu de altulu pr. faptur'a lui D. dieu. De unde se nasce compusetiunea; concordatiunea si regimea:

XCI. Compusetiunea.

Compusetiunea se face impreunandu doua seau mai multe cuvente intru unulu pr: Dumne-dieu; in-a-inte.

Cea mai copiosa este compunerea prepusetiuniloru cu verbe pr. a-legu, cu-legu, cu-noscu etc: (LXXXVII).

Mai rara este compusetiunea numeloru cu nume pr. D. dieu, San' Giorgiu, Santa-Maria, primavera; midi-locu, unanu-stergura; alaltu, amendoi; seau cu prepusetiune pr. a-de-veru, a-semene, fora-de-lege, spran-cena; su-ora; au cu verbe pr. batu-jócura etc:

Nota:

1. Compusetiunea prepusetiuniloru intre sene, si preste totu a particeleloru celoru alalte mai multu e numai una agregatiune de catu adeverata compusetiune, de care mai susu (LXXXVI—LXXXVIII).

2. Impreunarea articlului si a altoru pronume unisilabe inca nu e adeverata compusetiune, macaru cà seau in scrisu seau in vorbire se impreuna. Mai adeverata e compusetiunea pronumeloru derivate de in LU si STU cu a, c e, etc. (LVIII, 2—4).

3. Copiosa e si compusetiunea cu NE negativu in locu de NE si IN ale latiniloru pr. Ne-bunu, ne-reu, ne-tare, ne-volia etc.; lat. nequam, nemo, nescio etc. In in limb'a rom: nece una data nu insemneza negatiune; si la latini inca e con-

www.dacoromanica.ro

versu de in an grec. ἀ seau ἀν.

4. Forte adesu se compunu in limb'a rom. nu numai pronume, adiective si adverbia cu fia, ore, ori, va etc. (LVIII, 7 etc.); ci si alte nume cu a, si, re, le, ne, etc. otiose pr. asia lat. sic, abia lat. vix, amusi lat. mox; carelesi, totusi; pururea lat. porro, totendenelea etc.

XCII. Concordatiunea.

Concordatiunea se face asemenandu doua seau mai multe cuvente intre sene, si e de doue specie: numinale si verbale.

Cea numinale se face asemenandu doue seau mai multe nume intre sene dupa genu, numeru si casu pr. omu bunu, mulieri frumose.

Cea verbale se face asemenandu verbulu cu numinativulu, dupa genu de are si sufere, er' de nu celu pucinu dupa numeru pr. omulu se nasce, omenii moru.

Nota.

1. De concordatiunea articlului vedi mai susu (L,5.LI,4.LII,6.). Aici mai adaugemu:

a) Cumu ca articlulu originariu LU-A numai una data se pote pune in numele concordate si totu de un'a dupa celu de antaiu pr. omu-lu bunu seau bunu-lu omu;

b) cumu ca dupa sustantivulu articulatu pote si adiectivulu se liè articlu inse numai secundariu pr. omu-lu celu bunu, er' nu omu-lu bunu-lu;

c) la celi vechi articlulu secundariu nu numai se punea totu de un'a cu A paragogicu in capetu, ci si adiectivulu mai luá si articlulu originariu pr. omu-lu cel'a bunu-lu.

2. Adiectivele, pronumele si participia-le du-

www.dacoromanica.ro

pa usulu de acumu se concorda cu sustantivulu in genu, numeru si casu pr. in esemple. Inse celi vechi concorda mai multu numai in genu si numeru er' nu si in casu pr. pentru aceea fece Chr. asia, cá se ne arate si noue calea 'naltîmei si a p a c e e i ceea adeverit'a; de in turburatulu ceii mestecaturi r e a; santeei si infricosiateei cumenecatura; spre ascultarea limbiei c e e a m e n t i u n o s'a si clevetitori'a spre frati etc.

3. Pre unele locuri concorda verbulu sing. cu numele plur. pr. omenii d î c e, in locu de d î c u.

XCIII. Regimea: numeloru.

Regimea se face spendiurandu unu cuventu de la altulu; si e de trei specie: numinale, verbale si de a altoru parti ale cuventarei.

Cea n u m i n a l e se face, candu doua seau mai multe cuvente asia dependu unulu de la altulu, catu unulu stà in casulu subiectivu au obiectivu er' cele alalte in genetivu pr. D. dieulu cerului si alu pamentului.

N o t a.

1. Regimea numinale se cunosce mai bene candu numele-su articulate cá in esemplu; er' candu ele-su fora articlu, in loculu genetivului se pune casulu prepusetiunale cu prepus. d e pr. omu d e trei-dieci d e ani.

2. In loculu regimei cu d e se punu adiectivele, de se afla, concordate cu sustantivulu pr. omu d e dîle, seau omu b e t r a n u.

XCIV. V e r b e l o r u.

Regimea Verbeloru se face in doua moduri: **f o r a seau c u prepusetiuni.**

www.dacoromanica.ro

Fora prepusetiuni facu:

a) Verbele active cerendu sustantivulu obiectivu in acus. pr. scriu carte, l'am rogatu;

b) altele, active si neutre cerendu dativu pr. dà-mi pane, mi-se cuvene.

Er' cu prepusetiune,—

1) la sustantive, a caror'a regime e de a'se invetiá de in úsu pr. si-a facutu de capu, dà de in mani si de in petiore; s'a suitu la ceru;

2) la altu verbu in infin., prepunendu prepus. a seau de a, spre a etc. pr. a invetiatu a face, a statutu de a nascerea, a venitu spre a scapá pre omeni (LXV, 1).

Nota.

1. Acusativele personali liau dupa usulu de acumu prepus. pre (LIV, 5. LVII, 4).

2. Numele ce nu formeza destintu dativu, liau prepus. a pr. a doi omeni etc.; celi vechi si de alte ori pr. a multi omeni, a toti omeniloru.

3. De cumu-va dat. seau acus. precede inaintea verbului, atunci dupa usulu de astadi se cere a se adauge altu dativu seau acus. pronuminale afisu seau sufisu concordatu in genu si numeru cu sustantivulu seu pr. pre Petru l'am vediutu, omeniloru le-a datu potere; in usulu baserecescu asta nu se oserbeza strinsu.

4. Pronumele afise seau sufise, candu impreuna vene dativu si acusativu, dativulu totu de un'a precede pr. datu-mi-s'au; si nu se despartu de lenga sene.

5. Ele se posponu dupa gerundia pr. facundu-mi-se doru; dupa imperativulu afirm. candu incepe propusetiunea pr. dà-mi;—ci se pune in ain-

www.dacoromanica.ro

tea: infinitivului dupa a pr. a ne laudáre; a cojuntivului dupa s e pr. se te duci; si a imperat. negativu pr. nu t e duce. In cele alalte moduri si tempuri se potu pune si in ainte si in apoi inse totu de un'a in aintea verbului terminativu: am, asi, voliu pr. t e laudu, t e am vediutu, t e voliu audîre; t e asi laudáre seau laudá-te-asi; laudatu-te-am, laudá-te-voliu.

XCV. A altoru parti.

P r e p u s e t i u n i l e se costruu cu acus. seau casulu prepusetiunale, pr. p r e D. dieu; si in pronumele personali cu form'a cea lunga pr. cu mene. Prepusetiunea d e se costrue si cu partic. preter. cá supinulu latinu pr. vestimentu d e p o r t a t u.

C o j u n t i u n i l e cá si s e ceru modulu cojuntivu pr. se laude, cá se vena (LXXXVIII).

De intre I n t r e i e c t i u n i, unele ceru vocativu pr. o Domue! Altele dativu, pr. vai mie! amaru mie; seau casulu prepusetiunale cu d e pr. vai d e mene.

Suplementu.

La LXXII. Cá d a u se cojuga si verbulu LAU, lâ-re lat. l a v o, in pres. ind. si coj. inse 3. pers l á e, imperat. lá; pret. perf. l a ú i, part. pret. l a ú t u, pres. l a f o r i u, ger. l a u n d u. Ci compusulu s p é l u-are cá l a u d u regulatu.

www.dacoromanica.ro

ADAUSU

Probe de limba.

XCVI. De in Pentateuculu de a. 1582.

Карта де прима лѹ Моисі.

Ънчепѹт фъкѹ дѡмнезеѹ черюл ши пъмънтѹл. ѳ пъмънтѹл ера пѹстіѡ: ши ънтѹнекрек ера спре адънк: ши дѹхѹл дѡмнѹлѹи се пѹртà спре апъ. Ши зисе дѡмнезеѹ: фіе лѹмінъ: ши фѹ лѹмінъ. ши възѹ дѡмнезеѹ каръ фи бѹнъ лѹмина, ши деспърци дѡмнезеѹ лѹмина де ла ънтѹнекрек. ши кемъ лѹмина зиѡ. ши ънтѹнекрекѹл ноапте. ши фѹ де ънтрѹ сѣръ ши де ънтрѹ демънѣцъ зѹа дентъню. (I, 1—5).

Ши зисе дѡмнезеѹ фіе търіе ън мижлокѹл апелор. съ деспарцъ апеле дела апе. ши фъче дѡмнезеѹ търіе: ши деспърци апеле че ера де сѹпт търіе. дела чѣла че ера десѹпра търіеи, ши фѹ аша. ши кемъ дѡмнезеѹ ча търіе. черюл. ши фѹ сѣръ ши демънѣцъ зѹа адоа (I, 6—8).

Ши оун риѹ ісе де ънлокѹл дѹлчеціеи спре оудара раюлѹи, че се ънпарте ачела пре патрѹ капете, оунѹа нѹме фисон, ачела че ънконюръ тот пъмънтѹл хевилатѹлѹи, ши аколо афлъсе аѹр ши ачелѹи пъмънт аѹрѹл есте маи бѹн, аколо афлъ се бделіон, ши піатръ скѹмпъ онихинос. ши нѹмеле риѹлѹи алдоиле гихон. ачела кѹръ спре тот пъмънтѹл Ърапіеи. ши риѹл алтреиле тигрис каре кѹръ спре асиріа. Ял патрѹл риѹ ачела есте ѳфратис. Ши лѹо домнѹл дѹмнезеѹ омѹл ши пѹсе

www.dacoromanica.ro

ел ѧ раюл дѹлчеціёй, кѹм съ лѹкре. ши съ пъзѣскѫ ел ши порѫнчи лѹи зикѫнд, мѫнѫнкѫ де тот помѹл раюлѹи, че де ѧ помѹл ѱіѹтѹріеи синелѹи ши рѫѹлѹи тѹ съ нѹ мѫнѫнч. къ ѧ каре зи вер мѫнка де ѧ ел кѹ моарте вер мѹрі. (II, 10—17).

XCVII. De in Concionatoriulu de a. 1581.

De la Mateiu (XXV, 31—46).

Зисе домнѹл кѫнд ва вені фіюл омінеск ѧ слава лѹи, ши тоци сфнци ѧнгери кѹнѹсѹл. атѹнче ва шъдѣ ла скаѹнѹл славеи лѹи. ши се вор адѹнà ѧн аинтѣ лѹи тоате лимбиле. ши ва алѣце ей оунѹл де алалт. ка оун пъсторю алѣце оиле де ѧн капре. ши ва пѹне оиле дѣ дерѣпта лѹи. ѓрѫ капреле дѣ стѫнга. атѹнче ва зиче ѧпъратѹл челора дѣ дерѣпта лѹи. вениці благословиціїи де пъринтеле міеѹ де мошеници че е гътитъ воао ѧпъраціїа де ѧ токмѣла лѹмїеи. фѫмѫнзїи шим дѣдет мѫнкаре. ѧсетошаі ши мѫ адѫпат. стрїин ерà ши мѫ дѹсет. десбрѫкат ерà ши мѫ ѧбрѫкат. лѫнцед ерà ши мѫ сокотит. ѧтемниць ерà ши венит кътрѫ мине. атѹнче вор рѣспѹнде лѹи дерепціїи де вор грѫи. доамне кѫндѹтѣм вѫзѹт фѫмѫнд ши тѣм сътѹрат. саѹ сетос ши тѣм адѫпат. кѫндѹтѣм вѫдѹт стрїин ши тѣм дѹс. саѹ десбрѫкат ши тѣм ѧбрѫкат. кѫндѹте вѫзѹм лѫнцед саѹ ѧ темниць ши венім кътрѫ тине. рѣспѹнсе ѧпъратѹл зикѫнд лор. адевѫр грѫеск воаш. къ фѫкѹт оунора ачещѣ фраци ай мїеи май мичи, мїе фѫкѹт. атѹнче ва зиче ши челора дѣ стѫнга лѹи. дѹчецивѫ дела мине блѫстемациілор ѧ фокѹл вѣчилор. че е гътит дракѹ-

www.dacoromanica.ro

лѫи ши ѧцерилор лѫи. ѧфлѫмѫнзїи ши нѫм дѣ-дѣт мѫнкаре. ѧсетошаи ши нѫмѫ адѫпат. стрїин ерá ши нѫ мѫ дѫсет. гол ерá ши нѫ ѧкрѫ-кат мине. лѫнцед ерá ши ѧ темници ши нѫ сокотит мине. атѫнче вор рѫспѫнде лѫи ши ачел грѫинд. доамне. кѫндѫтѣм вѫзѫт флѫмѫнд сѫ сетос сѫ стрїин. сѫ гол. сѫ болнав. сѫ ѧ темницѫ. ши нам слѫжит цїе. атѫнче ва рѫспѫнде лор грѫинд. адевѫр грѫеск воао. кѫ нѫ фѫчѣци оу-нора де ачещи митѫтеи нече мїе фѫчѣци. ши вор мѣрце ачел ѧмѫнка вѣчилор. є дерепцїи ѧ вїаца де вѣк.

XCVIII. De in dialectulu de preste dunare.

(Dupa M. Leake Researches p. 383)

Dumnidseu fece ceru', loc'lu, soar'le, lun'a, steal'e, si d'apoia urdsì amarea, riure; si scoasira pesch'li. N'apoi dsise, si isîre desupr'a prelocu tutsi arbur'li. Si este loc'lu plinu de leamne, de fagu, de salce, de plupu, de kini (pini); si alte si afle tru padure, alte suntu tru muntsi, si tru alte locuri. N'apoi nascure erghile (erbile), veardsile, urdsic'le, si tote se fécera tra omulu.

Cuc'lu ma trei mesi are boace, si apoia pausiasce.

Grandenea, brum'a iu cedo (ori unde) se cada, asparge frundsile si pom'lu, má ro'a dà vertute si intra tru radacina trá se nu se usùca.

Se vrúremu se nu avemu purici, se purtamu piloniu (absinthium).

Se arumigari multu suptsire, si o ghitsi, si se durniri (dormiveris) anvelitu si cu capitiniu pre ghiosu (diosu), ai se te grasi. Etc.

www.dacoromanica.ro

XCIX. Corbulu si vulpea.

(Boiadschi p. 214).

Corbulu arichí (rapí) una bucata di carne, si asburà pre una arbure si u manca. Vulpea ci lu vidsù si avea mare apetitu si u manca, se duce curundu sub arbure, si incipù si alavda corbulu dsisendalui: O ci musitu puliu esti! aharzai (meritai) si hii (fii) amire (principe) pululoru sera (se erá) aveai boace; ma pecatu atare musiatu puliu si nu aiba boace. Corbulu audsîndu aiste alavdaciuni se umflà, si trá se nu minduiasca vulpéa, cà este farà boace, dischîde gur'a trá si spuna boacea, si carnea li cade di in gura in ghiosu; tru ora u arichí vulpea, si ariseńdalui pre sub buza li dsise: Tute le ai, corbe, ma minte ce lipseasce.

C. Versiune.

(Dupa Thunmann p. 179).

Christosu de morti nastasí, cu morte mortea calcandu, si a mormentatoriloru charzí ban'a (viatia) charisma.

www.dacoromanica.ro

IN DEREPTA.

p	5,	lin. 25.	scrie:	scalmbarea,
	13.	19.		c) dupa.
	25	25.		1. Altu etc.
	37.	2.		5. Inse etc.
	69.	7.		скрієв
	82.	19.		Pyrrhus.
	105	15.		4. Numele.
	1 1	29.		2. De in form'a.
	15 .	25.		1. Infinitivulu.
	156.	19·		Coj.
	82.	8.		f) oriu.
	91	5.		1. Fia-care.
P g	17.	l n. 21.	s erge	pre a).
	89.	26.		pre 1.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro